

September 1995, 14e jaargang Nummer 134

Samenlevingsopbouw

Wijken voor milieu

Fietsparkeren

Spelenderwijs met
het milieu bezig zijn

Een tuin vol kleine
beestjes

Thema

- 3 Beïnvloeding milieugedrag achter de voordeur, Jan de Rond, E-team Den Bosch
- 8 Fietsparkeren, Freerk Veldkamp, Lamigo/LCO
- 11 Den Haag EcoStad: meer dan Eco Teams alleen, Chris Veldhuysen
- 12 Spelenderwijs met het milieu bezig zijn, Marian Verdonk, SME MilieuAdviseurs
- 14 Een tuin vol kleine beestjes, Amsterdam
- 15 Informatie blijft belangrijk, Klaas Koetje
- 16 In de golf gedoken, verslagen van workshops Wijken voor Milieu
- 18 Participatie bij grote milieuprojecten: een discussie, Chris Veldhuysen

Na pagina 20 is tussengevoegd het Katern getiteld:

Wijken voor milieu

- 23 Kiosk, Norbert Broenink
- 25 Vrouwen toetsen het leefmilieu viert eerste verjaardag, Jacqueline Kühn, LMO
- 27 De hand aan de ploeg, conferentie-aankondiging Wat groen kan doen: participatie en integratie door groen, Chris Veldhuysen
- 30 Creatief en ter zake, Cursus De Novib-kalender 1996
- 31 Je Maintiendrai, wethouder H. van der Steenhoven, Utrecht
- 32 Meldpuntennetwerk Gezondheid & Milieu, Chris Veldhuysen
- 34 De Wet Milieubeheer
- 35 Vandalismepreventie: vijf jaar praktijkervaring, SOM, Nijmegen
- 36 Informatiekaternen, Nederland Gifvrij
- 37 Vensterschool volgend jaar van start, Groningen Champagne voor de Campagne?, conferentie-aankondiging
- 38 Nieuwbrief Opbouwwerk en Gezondheid
- 40 Panel Toetsing Jaarverslagen op Maatschappelijk Terrein roept jaarverslagen op!

Memo

Na de hete zomer verschijnt er nu een MO met voor dit seizoen relevante thema's, zoals energiebesparing, spaardouchekoppen en E-teams. Maar ook wijdsere **milieu-thema's** komen aan de orde zoals de problematiek rond het ontbreken van fietsstuurlijzen in wijken, participatie bij grote milieu-projecten en de consequenties van de Wet Milieubeheer voor onze nationale poppodia en andere culturele voorzieningen voor de jeugd.

In dit themanummer is wederom een **katern** gestoken, getiteld 'Wijken voor Milieu'. In dit katern wordt de lezer nader geïnformeerd over de stand van zaken rondom het gelijknamige project.

Colofon

MO/Samenlevings opbouw is een vakblad van, voor en over de samenlevings- en opbouwwerkpraktijk. Het verschijnt tenminste tien maal per jaar; zes gewone en vier themanummers.

Samenstelling en redactie: Fenny Gerrits (eindredactie), Greet Hettinga, Wil van de Leur, Chris Veldhuysen, Eric Canjels en Kees Stuurup.

Administratieve ondersteuning: Sonja Swarts, Paty Schellekens en John Struiken.

Foto/illustratie omslag: redactie.

DTP: John Struiken.

Omslag en druk: Stimio, Meteren.

De jaarabonnementsprijs bedraagt f 70,50 voor het eerste en f 67,50 voor het tweede en verdere abonnementen. Losse nummers kosten f 12,50 (Prijzen exclusief portokosten.)

Opzegging van abonnementen dient schriftelijk vóór 1 december te geschieden. ISSN:0929-2187.

Redactie en administratie:

Prinsegracht 51, 2512 EX, Den Haag,

Telefoon: 070-3804431, faxnummer: 3809973.

Een uitgave van het Landelijk Centrum Opbouwwerk.

Beïnvloeding milieuge drag achter de voordeur

door Jan de Rond, E-team Den Bosch

In 1993 en 1994 zijn in 's-Hertogenbosch twee manieren beproefd om het milieu via het milieuge drag van privé huishoudens te beïnvloeden. Beide methoden hadden en hebben tot doel om de milieu-belasting van huishoudens te verminderen. In januari 1993 werd gestart met het E-team in de wijk de Muntel terwijl begin 1994 het Eco-team programma in 's-Hertogenbosch van start ging. Aan beide projecten werd door het sociaal cultureel werk, door Stichting Divers meegewerkt.

In dezelfde periode, voorjaar 1994, startte de gemeente 's-Hertogenbosch met het gescheiden ophalen van het gft-afval (groente-fruit-tuin). Sinds de zomer van 1994 wordt het huishoudelijk afval in 6 stromen opgehaald: gft-afval, chemisch afval, papier, glas, grof vuil en rest afval. In het najaar van 1995 zal in 's-Hertogenbosch het E-team plus project van start gaan. Dit project is ontstaan door de positieve elementen van beide systemen aan elkaar te koppelen. Het is de opzet om met dit project in vier jaar tijd alle huishoudens in de stad te benaderen.

E-team

Ontstaan

In 1992 is in de wijk de Muntel in 's-Hertogenbosch het Bewonersplatform Muntel opgericht. Dit platform was en is bedoeld om bewoners een instrument in handen te geven om allerlei zaken te regelen met politie, woningbouwverenigingen, gemeente en gemeentelijke diensten en wijkraad.

In de loop van 1992 leidden een aantal omstandigheden en kwesties die in het Bewonersplatform Muntel ter sprake kwamen tot de oprichting van het E-team project. Deze omstandigheden waren: vocht- en ventilatieproblemen in de woningen in de Muntel; weinig wooncomfort vanwege hoge vochtigheidsgraad, trek en tocht in huizen; klein vrij besteedbaar deel van het inkomen bij de huishoudens met een laag inkomen; hoge

werkloosheid in de wijk; hoog energiegebruik door de huishoudens. Hoofddoel van het project was het terugdringen van het energieverbruik door bewoners in de Muntel. Nevendoelen waren het vergroten van het comfort in de woningen en het realiseren van werkgelegenheidskansen voor werklozen (medewerkers van het E-team) op de reguliere arbeidsmarkt.

Twee effecten van het project, het verminderen van uitstoot van schadelijke stoffen in het milieu en het vergroten van het vrij besteedbaar inkomen van huishoudens met een laag inkomen, werden als argumenten gebruikt in de campagne bij de start van het project. De huishoudens met de lage inkomens waren de primaire doelgroep.

De PNEM (nutsbedrijf), Woningcorporaties, Gemeentelijk Sociale Dienst, Stichting Balans (banenpool), Gemeente 's-Hertogenbosch en Stichting Divers (sociaal cultureel werk) werden gevraagd om aan het project mee te werken. Allen zeiden 'ja' tegen het idee en het project, namen zitting in een gezamenlijke werkgroep en stelden geld, tijd, kennis, informatie en materialen ter beschikking van het project.

De eerder genoemde hoofd- en nevendoelestellingen werden door de werkgroep concreet vertaald in de volgende cijfers: bereik en contact met 70% van de huishoudens; deelname van 40% van de huishoudens; besparing op het gasverbruik van 10%; gemiddeld; besparing op het elektriciteitsverbruik van 3%; vergroting van het vrij besteedbaar inkomen met fl. 161,00; doorstroming naar de reguliere arbeidsmarkt van 50% van de E-team medewerkers. Na 9 maanden voorbereiding ging op 17 januari 1993 het experimenteel project E-team in de Muntel van start.

Werkwijze

Het E-team bestaat uit 5 medewerkers, te weten 2 consultants, 2 technisch medewerkers en 1 administratieve kracht, allen in dienst bij Stichting Balans (banenpool) en gedetacheerd bij Stichting Divers. Ten behoeve van het project

Hulp bij energiebesparing

zijn van de PTT de op postcode gerangschikte namen, adressen en telefoonnummers van de wijk-bewoners gekocht.

Door de administratieve kracht zijn de bewoners straatgewijs gebeld voor het maken van een afspraak met een van de consultants. Bij zijn bezoek besteedt de consultant aandacht en tijd aan de staat van de technische apparatuur, het gebruik van de apparatuur door de bewoner, de tocht en ventilatie in de woning en het dagelijks woon- en verbruiksgedrag van de bewoner. De consultant geeft de bewoner advies over zowel technische als woon- en gedragsmatige maatregelen.

Na het bezoek van de consultant worden de afgesproken technische maatregelen door de technisch medewerkers uitgevoerd. Hierbij valt te denken aan het aanbrengen van verwarmingsbuisisolatie, tochtstrips, brievenbusborstels, radiatorolie, spaardouchekoppen e.d. Zowel de voorlichting en adviezen als de arbeidskosten van de technisch medewerkers worden niet bij de deelnemers in rekening gebracht. De materiaalkosten worden wel in rekening gebracht, met uitzondering van de huishoudens met een minimum inkomen. Zij kunnen een beroep doen op de materiaal-kostenvergoeding met een maximum van fl. 75,00.

Om het bereik van het E-team zo groot mogelijk te maken is van bijna alle beschikbare media en mogelijkheden gebruik gemaakt. Enkele gebruikte methoden zijn het benutten van huis aan huis folders, artikelen in de buurtkrant, artikelen in het plaatselijk dagblad, uitzendingen van plaatselijke radio en tv, organiseren van grote voorlichtingsbijeenkomsten, aanwezig zijn op buurtmanifestaties en het leggen van contacten met buurt- en straatcomités.

Uitvoering

Het E-team heeft 841 huishoudens in de Muntel weten te bereiken. Dit is 72% van het aantal huishoudens in de Muntel. Bij 514 huishoudens is de consulent op bezoek geweest. Dit betekent dat 44% van de huishoudens in de Muntel heeft meegedaan aan het project. Bij 318 van de 514 huishoudens zijn door de technisch medewerkers maatregelen uitgevoerd (27%). Bij 82 huishoudens is geen consulent op bezoek geweest (7%). Bij hen is een uitgebreid informatiepakket afgegeven.

Van de bezochte huishoudens waren 43% eenpersoonshuishoudens, 6% eenoudergezinnen en 51% meerpersoonshuishoudens. Het bereik was het hoogst onder de leeftijdsgroep 30-40 jaar (33%) en de leeftijdsgroep 60-70 jaar (24%). Het bereik onder de bewoners van allochtone afkomst valt tegen, namelijk 4 a 5%. Dit ondanks het feit dat informatie werd aangeboden in de eigen taal. Van de bewoners waar technische maatregelen zijn uitgevoerd heeft 23% gebruik gemaakt van de mogelijkheid om hun materiaalkosten vergoed te krijgen.

Op grond van het verwerkt materiaal door de technisch medewerkers, het aantal uitgezette douchekoppen en het bezoek van de consulenten is een berekening gemaakt van de besparingen per huishouden.

De berekende besparing op het gasverbruik per huishouden is gemiddeld 221 m³ per jaar (totaal 66.150 m³). Dit is een besparing van 10% welke voor 8% ontstaan is

Omschrijving	aantal	Besparing per huishouden	Totaal besparing
Gas - consulentenbezoek	514	120 m ³	38.160 m ³
Gas - technisch bezoek	318	35 m ³	17.990 m ³
Gas - spaardouchekoppen	165	66 m ³	10.000 m ³
Electriciteit			30.850 KWh

door uitgevoerde technische maatregelen en 2% door toedoen van gedragsverandering.

De besparingen op electriciteit zijn op basis van de toegepaste maatregelen becijferd op 30.840 KWh. De besparingen op het watergebruik als gevolg van de uitgezette douchekoppen zijn niet berekend. Omgerekend betekent deze energiebesparing een structurele vermindering van de energielasten met gemiddeld fl. 74,00 per jaar per huishouden in de Muntel.

Bij aanvang van het project is de werkgelegenheidsdoelstelling gesteld op een doorstroming van 50% van de medewerkers naar de reguliere arbeidsmarkt. Tijdens de looptijd van het experiment (18 maanden) zijn 2 van de 5 medewerkers doorgestroomd naar de reguliere arbeidsmarkt.

Gedurende de proefperiode van het project is de overstap gemaakt van de wijk de Muntel naar de wijk de Vliert. Deze overstap heeft aangetoond dat niet in elke wijk hetzelfde resultaat behaald kan worden. Een aantal redenen zijn hiervoor te noemen:

- De opbouw van de bevolking. In de Vliert zijn al vele mensen actief op het gebied van energiebesparende maatregelen. Opvallend is wel dat relatief veel informatiepakketten afgegeven zijn (107).
- Duurdere en pas gerenoveerde woningen. Bij de renovatie van de woningen zijn energiebesparende maatregelen getroffen.
- Het ontbreken van een bewonersnetwerk zoals dat wel in de Muntel bestaat.

Succes factoren

De afgelopen proefperiode overzield, valt te concluderen dat een aantal factoren een cruciale rol spelen bij het behalen van succes in dit project.

1. De vorm en werkwijze van het project

Belangrijke elementen hierin zijn de buurt- en straatgewijze benadering. De administratief medewerker werkt de wijk straat voor straat af door telefonisch contact te leggen met de bewoners. Op deze wijze krijgen mensen persoonlijk informatie over hetgeen het E-team is en wat het voor hen kan doen. Indien bewoners geïnteresseerd zijn wordt een afspraak gemaakt voor een consulentenbezoek.

Door het E-team wordt uitgebreid contact onderhouden met bewonersnetwerken. Buurt- en straatcomités worden bezocht en krijgen informatie over de opzet, bedoeling en resultaten van het E-team. Aan de comiteleden wordt gevraagd mondelinge bekendheid te geven aan het E-team. De persoonlijke en straat- en buurtgewijze benadering van bewoners gaat gepaard met een intensieve publiciteitscampagne.

2. De opbouw en samenstelling van de buurt

Van belang zijn hierbij de ouderdom en de staat van onderhoud van de woningen. In een nieuwe wijk waar woningen staan die reeds voorzien zijn van energie besparende maatregelen valt voor een E-team weinig succes te behalen. In een wijk met oude woningen die nog gerenoveerd moeten worden is de succeskans vele malen groter.

Verder speelt de opbouw van de bevolking een belangrijke rol. De leeftijdsgroepen 30-40 jaar en 60-70 jaar lijken het meest geïnteresseerd in milieu- en geldbesparende maatregelen die tegelijkertijd het wooncomfort verhogen.

Eco-teamprogramma

Ontstaan

Naast het E-team project is in de afgelopen periode een tweede programma gebruikt en getest op haar werking en effecten op de vermindering van de milieu belasting door huishoudens. Dit tweede programma is het Eco-team programma. Sinds begin 1994 wordt dit programma in het kader van het Klimaatverbond en het project 'Een stad, een wereld' in 's-Hertogenbosch gepropageerd. Via dit programma krijgen mensen tips over het gebruik en de vermindering van de benodigde hoeveelheid energie (gas, water, electra), inkoop-consumentengedrag (milieuvriendelijke producten, verpakking, hergebruik

goederen), productievermindering en scheiding van afval en manieren van vervoer (lopen, fiets, auto, openbaar vervoer). Het programma levert direct zichtbare en meetbare besparingen op (zowel qua hoeveelheden als qua geld) en vermindert de milieubelasting door de huishoudens.

Het programma wordt uitgevoerd onder de verantwoording van het Centrum voor Ontwikkelingssamenwerking. Ten behoeve van het project 'Een stad, een wereld' is een projectteam geformeerd. In dit projectteam zitten vertegenwoordigers van de gemeente 's-Hertogenbosch, de Bossche Milieugroep, Stichting Divers en MBO-College. De aangeleverde structuur vanuit het programma bestaat uit drie onderdelen, te weten 8 bijeenkomsten van elk afzonderlijk Eco-team gedurende een half jaar (1 kennismaking, 6 thema-bijeenkomsten, 1 afronding), een werkboek (te gebruiken bij thema-bijeenkomsten) en het meet- en feedbacksysteem. Tijdens de bijeen-

komsten wordt het werkboek besproken, wisselen de teamleden onderling ideeën en tips uit en vergelijkt men de onderlinge resultaten. Met behulp van het meetsysteem kan een Eco-team zien of hun cijfers en resultaten overeenkomen met de cijfers van een gemiddeld huishouden. Als regionaal meldpunt voor de resultaten van de Eco-teams fungeerde de Kleine Aarde in Boxtel.

In 's-Hertogenbosch zijn in de periode januari 1994 tot juli 1995 13 eco-teams gestart. 8 Eco-teams hebben hun programma afgerond, terwijl 5 eco-teams nog aan het werk zijn. Aan de eco-teams is deelgenomen door 81 huishoudens. Deze 81 huishoudens tellen 101 personen. Het merendeel van de huishoudens betreft dus eenpersoons huishoudens. Van 12 Eco-teams uit 's-Hertogenbosch zijn meetgegevens bekend. Opvallend aan de meetgegevens is dat de eco-teams in 's-Hertogenbosch beduidend minder afval produceren en gas, water en electri-

Omschrijving	ECOteam lid bij start	Eco-team lid na programma	Nederlands gemiddelde
Afval	81 kilo	78 kilo	314 kilo
Electriciteit	824 KwH	925 KwH	1.214 KwH
Gas	553 m3	748 m3	864 m3
water	62 m3	45 m3	49 m3

Omschrijving	ECOteam lid bij start	Eco-team lid na programma	Beparing t.o.v. begin	Nederlands gemiddelde
Afval	118 kilo	83 kilo	27%	314 kilo
Electriciteit	1.045 KwH	942 KwH	12%	1.214 KwH
Gas	733 m3	648 m3	6%	864 m3
water	48 m3	41 m3	11%	49 m3

citeit verbruiken dan het Nederlands gemiddelde (zie tabel, cijfers per persoon per jaar)

De binnen het programma gerealiseerde besparingen gelden vooral voor de afvalproductie en het waterverbruik, respectievelijk 14,5% en 27,3% besparingen. Een mogelijke verklaring voor het uiterst lage aantal kilo's afval is de invoer van het gescheiden inzamelsysteem van gft-afval in de stad. De invoering van dit systeem vond bijna tegelijk met de start van het Eco-team programma plaats.

Tegen de verwachtingen in is het verbruik van gas en elektriciteit door de eco-teams juist toegenomen met respectievelijk 37,7% en 12,2%. Een duidelijke verklaring voor deze onverwachte uitkomst van de resultaten van de Eco-teams in 's-Hertogenbosch is op dit moment nog niet voorhanden. Wellicht zijn het grote aantal eenpersoons-huishoudens en een onvolledig seizoenscorrectie (weging van de vier seizoenen) een van de oorzaken.

Op de Kleine Aarde in Boxtel stonden in het voorjaar van 1995/94 eco-teams geregistreerd waarvan 72 teams in Noord-Brabant, inclusief de 12 teams uit 's-Hertogenbosch. De resultaten van de door de Kleine Aarde geregistreerde teams zien er als volgt uit: 29% minder afval, elektriciteitsbesparing 2% en gasbesparing 0,5%. De landelijke cijfers van het eco-team programma, inclusief de cijfers van de Kleine Aarde in Boxtel, geven het volgende beeld (cijfers per persoon per jaar):

Opgemerkt moet worden dat dit cijfers zijn die betrekking hebben over een periode van 6 maanden. Dit is de periode waarin een eco-team binnen het programma actief is. Ook voor deze cijfers geldt dat de seizoenscorrectie niet sluitend is uitgevoerd.

Opvallend bij de gemeten resultaten is dat de deelnemers aan het Eco-team programma reeds bij de begin meting ruim beneden het gebruik van het Nederlands gemiddel-

de zitten. De begin meting van de teams uit 's-Hertogenbosch zijn (met uitzondering van het watergebruik) beduidend lager dan het landelijk gemiddelde van Eco-team leden. Bij de eindmeting is het verschil tussen het Eco-team programma en het gemiddeld gebruik in Nederland verder toegenomen. Zelfs het eindgebruik van elektriciteit en gas in 's-Hertogenbosch blijft, ondanks het toegenomen gebruik in deze stad, nog beneden het landelijk gemiddelde. Dit is opvallend, temeer omdat, volgens het Brabants Dagblad van 31 augustus j.l., de Brabanders grote stroomgebruikers zijn. Een gemiddeld gezin uit Zuid-Nederland verbruikt 3.325 kWh per jaar terwijl het Nederlands gemiddelde op 3.185 kWh per jaar ligt.

Kanttekeningen

Het Eco-teamprogramma kenmerkt zich door een enkelvoudige doelstelling. Het wordt gepresenteerd op het thema 'milieu en milieuverbetere'. Het programma gaat uit van aanwezige belangstelling/interesse in het milieu en veronderstelt dat de doelgroepleden nog meer aan het milieu kunnen en willen doen. De belangstelling wordt gewekt door informatie, voorlichting en overtuigingskracht. Deelnemers aan het programma levert tips voor energiebesparing op. Dat het programma ook geldbesparende eigenschappen heeft wordt hoegenaamd niet gebruikt in de presentatie en promotie.

De deelnemers vormen samen een Eco-team en worden geacht een halfjaar met elkaar samen te werken. Door behandeling van het werkboek, het uitwisselen van ideeën en tips en het vergelijken van resultaten wordt gewerkt aan energie- en milieu besparing. Het programma veronderstelt de aanwezigheid van vaardigheden zoals begrijpend lezen en schrijven, planmatig werken en lange termijn. De aangeleverde structuur bestaat uit 8 bijeenkomsten van elk afzonderlijk Eco-team gedurende een half jaar (1 kennismaking, 6 themabijeenkomsten, 1 afronding), een werkboek (te gebruiken bij thema-

bijeenkomsten) en het meet- en feedbacksysteem. Voor de mensen in de buurten en wijken waar het opbouwwerk actief is, geeft dit te weinig houvast. De doelgroepen van het opbouwwerk starten doorgaans met een lage motivatie en bouwen tijdens het werken (aan de hand van de praktische werkzaamheden, activiteiten) motivatie op en doen tegelijkertijd de benodigde vaardigheden aan de klus op (leren aan de klus).

Het Eco-team programma spreekt mensen aan op belangstelling/interesse en niet op persoonlijk belang/voordeel. Het programma gaat uit van een hoge motivatie en de aanwezigheid van de benodigde vaardigheden en het programma biedt in haar opzet weinig houvast aan de deelnemers. Teams blijken voornamelijk te bestaan uit goed opgeleide mensen uit de hogere inkomensgroepen. Dit verklaart wellicht het kleine aantal huishoudens dat aan het programma heeft meegedaan. Teams die bestaan uit mensen uit de lagere opleidings- en inkomensgroepen zullen bij geringe tegenlag uit elkaar vallen.

Toekomst

Sinds de zomer van 1994 zijn beide projecten (E-team en Eco-team programma) geëvalueerd. Op basis van de evaluatie van het E-team is besloten het project met een periode van 4 jaar te verlengen. De conclusies die uit de evaluatie van het Eco-team programma dienen te worden getrokken zijn nog niet afgerond. Vooralsnog lijkt het erop dat het Eco-team programma na haar experimentele periode niet zal worden voortgezet.

Tijdens de onderhandelingen over de vorm en inhoud van het voort te zetten E-team zijn door Stichting Divers de waardevolle aspecten van het Eco-team programma ingebracht. In tegenstelling tot het E-team project, dat in hoofdzaak gericht is op technische maatregelen is het Eco-team programma vooral gericht op het tot stand brengen van veranderingen in het gedrag. Met name de onderlinge informatie en gegevensvergelijking tussen de Eco-team leden blijkt goed te wer-

ken en onverwachte resultaten en inzichten op te leveren. De onderhandelingen en deze inbreng hebben geresulteerd in een aantal aanpassingen van het E-team programma.

De eerste aanpassing is dat het E-team wordt uitgebreid met vervolgbijeenkomsten. De consultant zal bij zijn bezoek aan bewoners de mogelijkheid aanbieden om deel te nemen aan een aantal vervolgbijeenkomsten. Op deze bijeenkomsten zullen gegevens, bereikte resultaten, tips en ideeën uitgewisseld worden tussen bewoners onderling en medewerkers van het E-team. Aan het eind van elke bijeenkomst worden afspraken gemaakt over de dingen die de deelnemers in de dan komende weken gaan ondernemen en/of veranderen. De vervolgbijeenkomsten zullen per buurt worden georganiseerd en twee jaar worden uitprobeerd. De verwachting is dat de besparingen wegens gedragsverandering van 2% verhoogd kan worden naar gemiddeld 5%.

Naast een uitbreiding van het E-team programma met vervolgbijeenkomsten zal als tweede aanpassing het technisch pakket uitgebreid worden met water besparende maatregelen zoals douchekop, spoelknop-onderbreker voor toilet, kraanperlator en het isoleren van warmwaterleidingen.

Een derde wijziging in de opzet van het project is dat het E-team aangehaakt zal worden bij de reguliere energievoorziening van de PNEM (Nutsbedrijf). Dat wil zeggen dat het E-team zijn plaats vindt binnen de organisatie van de PNEM, daar onderdak heeft en ook de uitvalsbasis bij de PNEM gesitueerd is. Tijdens de proefperiode diende het kantoor van Stichting Divers in de Muntel als onderdak en uitvalsbasis. In lijn met deze wijziging zal ook de projectcoördinatie verschuiven van Stichting Divers naar de PNEM, afdeling klantencontacten.

Een vierde wijziging is dat in de nieuwe projectperiode twee sporen zullen worden bewandeld, een buurtgerichte werkwijze (conform de tijdens het experiment ontwikkelde methodiek) en een districtelijke benadering. De PNEM zal bij de

jaarlijkse eindrekening in haar district aanbieden dat men voor energie-advies contact op kan nemen met de energie-consultant voor een afspraak en advisering. Technische maatregelen kunnen vervolgens door de technisch medewerkers van het E-team, tegen betaling van materiaalkosten, worden uitgevoerd.

Afsluiting

Het E-team in zijn experimentele vorm en de daarop aangebrachte wijzigingen sluiten goed aan bij de buurten en wijken waar opbouwwerk en sociaal cultureel werk actief is. Het programma wordt gekenmerkt door een kleinschalig karakter, een zeer lage drempel, een systematische en persoonlijke benadering van mensen met een concreet te realiseren resultaat tegen een lage prijs en met weinig moeite. Door de vervolgbijeenkomsten ontstaat de mogelijkheid om problemen die veelvuldig voorkomen te inventariseren en collectief aan te pakken.

E-teams zijn een goede vorm waarin milieubeweging, nutsbedrijven, gemeenten en opbouwwerk met elkaar kunnen samenwerken en gezamenlijk een goed en gewenst produkt afleveren aan buurten en wijken. Binnen het aangepaste E-team project worden voor alle betrokken groeperingen en instanties belangrijke doelstellingen en belangen verenigd en gerealiseerd zoals werkgelegenheid, energiebesparing, milieuverbetering, verbetering woon- en leefomstandigheden, dienstverlening aan lagere inkomensgroepen en 'last but not least' het vergroten van vrij besteedbaar inkomen.

Dit in tegenstelling tot het Eco-team programma dat hoofdzakelijk gericht is op het milieu en de vermindering van de milieubelasting. Het hoofddoel ligt op de enkelvoudige milieu doelstelling. Het programma biedt weinig houvast en structuur en vereist de nodige vaardigheden van deelnemers. Het kenmerkt zich door een hoge drempel en vindt hoofdzakelijk weerklank bij goed opgeleide mensen. Opvallend in de resultaten van de Eco-teams van Noord-Brabant zijn

de grote besparingen bij de stromen afval en water en de minimale besparingen bij gas en electriciteit. De combinatie van de start van de GFT-inzameling en het deelnemen aan een Eco-team heeft wellicht het grote resultaat ten aanzien van waterverbruik en afvalproductie tot gevolg gehad. Wellicht worden de tegenvallende resultaten ten aanzien van gas en electriciteit veroorzaakt doordat de leden van een Eco-team voorafgaand aan hun lidmaatschap reeds de nodige maatregelen ten aanzien van gas en electriciteitsverbruik hadden genomen.

Zekerheid over deze interpretatie van gegevens en eerste voorlopige conclusies valt op dit moment niet te geven. Hiervoor is verder onderzoek en nadere vergelijking tussen de resultaten van andere meldpunten noodzakelijk.

Fiets

door Freerk Veldkamp, Lamigo/LCO

Om een stallingsbeleid voor de hele fietsketen (herkomst, route, bestemming) vorm te geven is een goede uitgangssituatie, nl. een stalling bij de woning noodzakelijk. Daartoe is een experiment met verschillende niveaus van stallingskwaliteiten (mini-midi-maxi) in de Utrechtse wijk Vogelenbuurt opgezet. Bij dit experiment is een sterk accent gelegd op het procesmatige karakter van onderop. Het opbouwproces en het wijkgerichte werken heeft geleid tot een vernieuwing van producten op het vlak van het fietsparkeren. Anderzijds blijkt het verbeteren van het fietsparkeren een goede invalshoek te zijn om de leefbaarheid te verbeteren. Het fietsparkeren wordt daarmee een hulpmiddel bij het verkrijgen van een meer leefbare woonomgeving. Het milieubeleid wordt met deze voorzieningen gediend omdat de concurrentiepositie van de fiets ten opzicht van de auto verbeterd wordt.

Het probleem

Bijna iedereen heeft het wel eens meegemaakt. Je stapt de deur uit en je fiets is weg, gestolen. Fietsendiefstal is dan ook misdrijf nummer één op de lijst van veel voorkomende misdrijven in Nederland. Per jaar raakt 50 % van de fietsbezitters zijn of haar fiets kwijt. (Uit: Een eigen plek voor de fiets. Beleidswijzer voor veilig stallen. CROW, 1994.) De helft daarvan wordt gestolen in de directe omgeving van de woning. De andere helft van de fietsendiefstallen vindt plaats in de buurt van het station, het winkelcentrum, de markt, café's e.d. Mensen van wie een fiets is gestolen of vernield, gebruiken de fiets minder vaak dan voorheen en een kwart van hen fietst zelfs helemaal niet meer! Het is duidelijk dat je diefstal en vernieling moet zien te voorkomen, als je tenminste wilt dat mensen vaker de fiets pakken. Dat betekent in de eerste plaats een goed stallingsbeleid dat zorgt voor

voldoende, veilige stallingsplaatsen bij je woning, in de buurt, maar ook in de stad. Dit kunnen beveiligde en bewaakte stallingen zijn, maar ook klemmen en fietsenrekken, met een goede mogelijkheid om het frame vast te maken. Op plaatsen waar regelmatig fietsen worden vernield, komen fietskluisen (trommels) in aanmerking.

Als je weet dat je je fiets veilig kunt stallen, zowel bij je woning als in de stad, pak je veel sneller de fiets. De keuze voor het vervoermiddel wordt immers 'bij de voordeur' gemaakt. Tegelijkertijd wordt het weer de moeite waard om geld te steken in een goede fiets. Een goede fiets fietst veiliger en prettiger.

Twintig procent van de bewoners die hun fiets in een trommel of buurtstalling zetten, heeft inmiddels een nieuwe fiets gekocht, of is van plan dat binnenkort te doen. (Uit: Onderzoek SOAB, een jaar na de start van het project).

Ruimte op straat

Een bijkomend voordeel van een goed stallingsbeleid is dat de kwaliteit van de openbare ruimte verbetert. Straten waar geen goede stallingsmogelijkheden zijn, zijn vaak lastig om door te lopen. Overal staan (vaak ook liggen) losse fietsen.

Ze versperren de weg voor voetgangers en bezorgen bewoners en winkeliers veel overlast. Rolstoelgebruikers en mensen met kinderwagens moeten vaak noodgewongen gebruik maken van de rijweg en voor buitenspelende kinderen, blinden en slechtzienden vormen de vele losse fietsen ge-

parkeren

vaarlijke obstakels. De straat wordt er ook niet mooier op als gevels, bomen, lantaarns, hekken en verkeersborden schuil gaan achter verzamelingen fietsen. Deze bezwaren zullen nagenoeg verdwijnen als er voldoende, veilige stallingsgelegenheden beschikbaar is op goed gekozen locaties.

Project Fietsenstallingennetwerk Vogelenbuurt

De Vogelenbuurt is een negentiende-eeuwse stadswijk met een hoge bebouwingsdichtheid en veel bovenwoningen. De wijk telt zo'n 2150 woningen met in totaal zo'n 5800 bewoners, die samen meer dan 5000 fietsen bezitten. Er wordt veel gefietst. Lange tijd was het voor de meeste bewoners kiezen uit twee kwaden; de fiets(en) óf in de gang, óf tegen het straatmeubilair. Met de komst van het project 'Fietsenstallingennetwerk Vogelenbuurt' is hier verandering in gekomen.

In 1992 ontwikkelde de projectgroep een concept voor een stallingennetwerk. Het netwerk was gebaseerd op drie categorieën stallingsplaatsen: mini (klem of rek), midi (fietsmeubel op straat) en maxi (in pandige buurtfietsstalling). Voor de Rijksplanologische dienst (VROM) waren deze plannen aanleiding om de Vogelenbuurt tot proeftuin te maken. Het stallingenproject kreeg de status van landelijk voorbeeldplan. Het Ministerie van Verkeer en Waterstaat sloot hierop aan door de Vogelenbuurt uit te roepen tot proefpro-

ject voor het Masterplan Fiets. De gemeente en het Rijk delen de kosten van de uitvoering. Omdat het project een groot succes is, heeft het gemeentebestuur besloten om de opzet in de Vogelenbuurt te intensiveren. Daarnaast wordt een opzet ontwikkeld om in de hele stad stallingsvoorzieningen in woonwijken te realiseren. Na afronding in de Vogelenbuurt, zal in Wittevrouwen en Dichterswijk een start worden gemaakt. In Dichterswijk is hierbij het voortouw genomen door het opbouwwerk. Het marktonderzoek is in de vorm gegaan van een activeringsonderzoek. Dit heeft geleid tot een groep van 70 bewoners die willen meedenken over verschillende facetten van het buurtbeheer.

Intensivering Vogelenbuurt

Voor de verschillende voorzieningen wordt momenteel de uitvoering ter hand genomen. In nauwe samenwerking met stallingsfabrikanten vindt daarbij een productinnovatie plaats. Hierbij hebben de consumenten (bewoners) steeds een richtinggevende inbreng.

Mini's

In de Vogelenbuurt stallen veel bewoners hun fiets noodgedwongen op straat en in de gang. De eigenaars van deze fietsen zijn hier erg ontevreden over. Hun fiets maakt een grotere kans gestolen of vernield te worden en slijt sneller door het weer. Bij binnenstalling geeft de fiets een hoop ongemak. Hij staat in de weg en geeft rommel en nattigheid in huis.

In januari 1994 werd in het kader van het *Fietsenstallingennetwerk Vogelenbuurt* een aantal van de reeds aanwezige fietsklemmen voorzien van een aanbindmogelijkheid en werden er diefstalveilige rekken en klemmen bijgeplaatst. Het bezettingspercentage van klemmen liep op van 60 % naar 80 % door het aanbrengen van een aanbindmogelijkheid voor het frame. De mensen die gebruik maken van de door het project geplaatste fietsklemmen, zijn hier over het algemeen tevreden over. Wel is duidelijk dat er nog steeds behoefte bestaat

diefstal en bieden een nette aanblik. Er is dan ook een grote vraag naar meer trommels. In de zomer van 1994 zijn potentiële fabrikanten van fietsentrommels aangeschreven. Er is op dat moment behoefte aan meer keus: de trommel moet goed passen in het straatbeeld. Tegelijkertijd moet de kostprijs van de trommels omlaag. Er zijn nu drie nieuwe types in ontwikkeling. In het kader van de campagne 'Vogelenbuurt aan de klem' werden de volgende za-

aan uitbreiding van het aanbod en dan vooral fietsenklemmen met aanbndmogelijkheid.

De traditionele fietsklem heeft daarmee haar langste tijd gehad. In Utrecht is door de dienst Stadsbeheer een eigen rek ontwikkeld. Naast de aanbndmogelijkheid vormde het teengaan van zwerfafval een belang-

Mini's: rekken en klemmen met aanbndmogelijkheden op straat, gratis en dicht bij huis.

Midi's: fietsentrommels waar vier of vijf fietsen in gestald kunnen worden tegen betaling van f 15,- per fiets per maand.

Deze overdekte, afsluitbare stallingen staan op de plek van een autoparkeerplaats op maximaal 40 meter van de woning.

Maxi's: afsluitbare sleutelbuurtstallingen waar veertig tot zestig fietsen gestald kunnen worden, tegen betaling van f 10,- per fiets per maand.

Deze stallingen staan op maximaal 150 meter van de woning.

rijke randvoorwaarde.

Mini's

In het kader van het project zijn drie fietsentrommels geplaatst. Uit onderzoek blijkt dat de gebruikers en overige buurtbewoners over de trommels tevreden zijn. De trommels zijn vandalismebestendig, staan dicht bij het huis, voorkomen

Voor het plaatsen van mini's (klemmen en rekken) moet voldaan zijn aan de volgende voorwaarden:

- is er voldoende plaats
- is de plaats geschikt. Zo mogen rolstoelgebruikers en mensen met kinderwagens worden in hun doorgang belemmerd worden.
- is er voldoende draagvlak in de buurt. Als er geen plaats is op het trottoir zal plaatsing ten koste gaan van een parkeerplaats. In dat geval zal de wijkcoördinator de aanvrager vragen om de draagkracht in de omgeving van de te plaatsen klemmen/rekken, door middel van een handtekeningactie on-

ken benadrukt: goede fietsenstallingen leiden tot: minder diefstal, minder vernielingen, een mooie straat, minder overlast, geen fiets in huis, geen rommel in huis. Elke bewoner kon aangeven of hij er klemmen bij wilde krijgen. Er worden nu 500 klemmen met aanbndbeugel (het maximum) en 6 fietsentrommels in de wijk geplaatst. Dit gaat uiteindelijk zo' 25 parkeerplaatsen kosten. (Voor procedure: zie eventueel Voorwaarden voor plaatsing.)

Maxi's

De fietsenstalling is in de nieuwbouwvariant tot nog toe in traditionele bouw uitgevoerd. Op vijf plekken in de buurt zijn afgesloten

stallingen gekomen. In totaal bieden deze stallingen plaats aan 225 fietsen. Volgens de gebruikers en overige buurtbewoners functioneren deze stallingen goed. Men is zeer tevreden over de breedte van het gangpad en vindt de stalling mooi, overzichtelijk en net. Wel gaat het verhuren van de bovenplaatsen wat moeizamer. Uitgezocht wordt of dit verbeterd kan worden: te denken valt aan het verhogen van het middenpad (zoals in de stationsstalling) of aan een ander reksysteem. Hierbij wordt gedacht aan een scharnierend bovenrek.

Daarnaast wordt nu de mogelijkheid onderzocht of (gedeeltelijke) prefab mogelijk is. Belangrijk aandachtspunt daarbij is de stedenbouwkundige kwaliteit. Naast de te verwachten lagere prijsstelling van een prefab-stalling is een voordeel, dat omslachtige planvormings- en aanbestedingsprocedures vermeden kunnen worden.

Wanneer deze nieuwe producten uitontwikkeld zijn is er een basis gelegd om tot een meer bedrijfsmatige benadering van het fietsparkeeren te kunnen komen. Wanneer dat verwezenlijkt is is er een hulpmiddel voor het verbeteren van de kwaliteit van de woonomgeving bijgekomen. Dat hier veel behoefte aan is blijkt nu al uit de reacties die het Voorbeeldplan in het hele land oproept.

(Freerk Veldkamp is zelfstandig adviseur op het vlak van wonen en milieu en werkt als extern projectleider fietsenstallingen voor de gemeente Utrecht)

Meer informatie:
Wijkmilieupunt Vogelenbuurt (Geerte Raadsveldt: opbouwwerk):
030 - 722888

Wijkbureau Utrecht Noord Oost
(Marjan Wertwijn: ass. wijkmanager): 030 - 730095
Freerk Veldkamp: 030 - 721201.

Den Haag EcoStad:

meer dan EcoTeams alleen

door Chris Veldhuysen

Onder de gezamenlijke noemer van 'Den Haag EcoStad' werken een aantal organisaties op milieudrag van zoveel mogelijk Hagenaars te beïnvloeden. Het project loopt van 1993 tot eind 1997. In de eerste fase van het project lag het accent in het uitbreiden van het aantal actieve EcoTeams. In 1995 worden ook onder de noemer van Lokale Agenda 21 concrete acties in verschillende Haagse wijken gestart. Daarmee wordt het netwerk van actieve mensen (in EcoTeams of deelnemend aan allerlei acties) steeds groter en is de stap naar meer ingewikkelder vormen van milieuctie mogelijk. De deelnemende organisaties zijn ENECO, Stichting Bewonersondersteuning (opbouwwerk), Haags Milieucentrum, Stadsbeheer-afdeling Milieucommunicatie, de milieuwergroep van de PvdA, Duinwaterbedrijf Zuid Holland en Global Action Plan.

Resultaten op drie niveaus

Het project moet op een drietal niveaus tot concrete resultaten leiden:

- Op het niveau van particuliere huishoudens: bereik in 1997 van 15% van de Haagse huishoudens (30.000) met het EcoTeam-programma.
- Op buurt- en wijkniveau in de stad: het van de grond komen van buurt- en wijkinitiatieven gericht op het milieuvriendelijker manier van leven in de stad.
- Op internationaal niveau: ondersteuning van lokale milieuvriendelijke initiatieven buiten Nederland.

Den Haag EcoStad telt drie medewerkers. De participerende organisaties brengen in natura kennis, ondersteuning, bemiddeling, materialen en andere faciliteiten in. De organisatie kent een stuurgroep, een werkeenheden en een bureau-team, veel vrijwilligers en uiteraard deelnemers.

Halverwege 1995 zijn 51 EcoTeams actief (400 huishoudens). De meeste teams realiseren belangrijke besparingen op water, gas, elektra en afval en daarmee ook op financieel gebied. Deze besparingen zijn in de onderliggende tabel opgenomen.

Resultaten van 48 EcoTeams in Den Haag

Totaal besparingsresultaat: 197.824 Kg.Co2

	aantal teams	aantal huishoudens	aantal personen	besparing t.o.v. beginstand	absolute besparing	prijs per eenheid	besparing in geld	besparing per huishouden
afval	31	215	541	37,5%	18.310 kg	0,50	9.000	geen
gas	18	119	303	14,8%	46.088 m3	0,55	25.000	210
elektr.	27	190	478	26,7%	126.879 kWh	0,22	27.900	146
water	23	166	416	45,6%	15.302 m3	2,78	28.500	171
vervoer	4	32	81	28,9%	119.704 Km	2,00	24.000	750

Door middel van trainingen is een coachnetwerk opgezet van 30 personen. Tientallen vrijwilligers zijn oproepbaar voor diverse wervingsactiviteiten. In vier Haagse wijken en in Voorburg zijn nieuwe milieuwergroepen van start gegaan en hebben reeds bestaande zich aangesloten bij Den Haag EcoStad. Door bemiddeling vanuit Den Haag EcoStad heeft het ministerie van VROM in samenwerking met de Stedenband Den Haag - Warschau het starten van een meldpunt in deze Haagse zusterstad mogelijk gemaakt.

Lokale Agenda 21

Lokale Agenda 21 is een uitvlbeiseling van de grote milieufederatie in Rio de Janeiro en is bedoeld om op lokaal niveau de dialoog tussen burgers, organisaties, bedrijven en overheid te bevorderen gericht op een duurzame stad in de volgende eeuw. De gemeente Den Haag heeft deze uitdaging voortvarend opgepakt en nodigt alle mogelijke actoren in de stad uit om mee te praten in themagroepen (energie, woningbouw, verkeer, communicatie en natuurbehoud). Het gevaar is aanwezig dat in de themagroepen 'specialisten' de boventoon gaan voeren. Vandaar dat organisaties verbonden aan Den Haag EcoStad met een aanvullend programma in de wijken komen. Niet zozeer het woord 'duurzaamheid' staat centraal maar een variatie aan concrete acties. In voorlopig vijf wijken, wordt extra ondersteuning geboden: Archipel, Zeeheldenkwartier, Laakkwartier, Regentes, Valkenbos en Bomenbuurt. Op een gezamenlijke achterban uit deze wijken reageerden inmiddels 100 belangstel-

lenden. Een deel van hen is actief in EcoTeams, maar zij willen hun activiteiten verbreden naar het buurt- en wijkniveau.

Elf acties

Milieudefensie, Fietsersbond ENFB, NIVON, Aarde-Werk, Windmolenvereniging, Kerk & Milieu, Vogelbescherming en KNNV hebben tezamen een actiepuntenlijst samengesteld. De acties zijn divers van aard. Van bomen planten, fietsenstallingen realiseren, vogelkasten bouwen, geldloze ruilsystemen opzetten (het zgn. LETS-systeem) tot een ecologisch buurtfeest organiseren. Bij al deze activiteiten wordt via Den Haag EcoStad ondersteuning aangeboden. Daarbij spelen de aangesloten instellingen een belangrijke rol. De actiepuntenlijst wordt in de toekomst verder uitgebreid. Ook wordt ernaar gestreefd acties te koppelen en het draagvlak van activiteiten in de buurt verder uit te bouwen.

Opbouwwerk

Het opbouwwerk is een van de participanten aan Den Haag EcoStad. Toch is een goede afstemming tussen de concrete milieufactiviteiten in wijken en de samenlevingsopbouw (van het opbouwwerk) lastig. Milieu en EcoTeams zijn lang niet altijd gericht op de laagste inkomensgroepen en probleemwijken, terwijl in deze wijken ook vaak andere prioriteiten door het opbouwwerk worden gesteld.

Den Haag EcoStad is te bereiken op telefoonnummer 070-3454554. Coördinator is Simon de Boer.

Spelenderwijs met het milieu

Een duurzame speelvoorziening

door Marian Verdonk, SME MilieuAdviseurs

Water oppompen via een touwpomp of kennismaken met eenvoudige vormen van energie-opwekking. Sinds kort beschikt een aantal speelvoorzieningen over de mogelijkheid spelenderwijs te leren hoe in bijvoorbeeld Afrikaanse dorpen water wordt opgepompt. Ook houden steeds meer beheerders in hun werkwijze rekening met het milieu.

Hoewel het project 'Speelvoorzieningen en milieu' pas een jaar van start is, belooft het enthousiasme waarmee de (vrijwillige) beheerders van speelvoorzieningen aan de slag gaan veel voor de toekomst.

De NUSO, de belangenorganisatie van speelvoorzieningen, startte dit jaar het project 'Speelvoorzieningen en milieu' en gaf SME MilieuAdviseurs de opdracht het project uit te voeren. Centraal staat de vraag op welke manieren een speelvoorziening een bijdrage kan leveren aan een duurzame wereld. Met een werkdocument 'Speelvoorzieningen en milieu', een checklist, en een draaiboek zijn in maart 1995 zes proefprojecten gestart. Voor concrete resultaten is het nog te vroeg. Want het maken van plannen kost tijd evenals het vinden van financiers voor de uitvoering hiervan. Opvallend is wel dat inmiddels bij de bouw van een aantal speeltuinen rekening is gehouden met verschillende milieu-aspecten. Er zijn speeltoestellen ontwikkeld die kinderen spelenderwijs aspecten van de omgang met de natuur laten ervaren. Een bestaande speelvoorziening heeft gekozen voor afvalbakken die bezoekers stimuleren hun afval gescheiden af te voeren en probeert nu de toestellen op milieuvriendelijker wijze te onderhouden.

Jeugdmilieuwerk 1993

'Speelvoorzieningen en milieu' is een vervolg van het project Jeugdmilieuwerk 1993. Het project was erop gericht dat kinderen spelender-

wijs en op een vanzelfsprekende manier ervaringen opdeden met natuur en milieu. Belangrijk is dat die ervaringen positief zijn, dus niet uitgaan van milieuproblemen, maar bijvoorbeeld van de kringlopen in de natuur. Of creatief bezig gaan met natuurproducten, die ze als tastbaar resultaat mee naar huis kunnen nemen. Zes kinderboerderijen deden tijdens dit project ervaringen op met het organiseren van milieuactiviteiten voor kinderen van acht tot twaalf jaar. Op de woensdagmiddag organiseerden zij activiteiten, variërend van eenmalige activiteiten tot de boerderijclub die eenmaal per week bij elkaar komt (zie voorbeeld). Het vervolgproject is ruimer opge-

zet en gericht op diverse typen speelplaatsen. Zelfstandige speelplaatsen, maar ook speelplaatsen bij kinderboerderijen, speelplaatsen in oprichting en te renoveren speelplaatsen, speelplaatsen die door een betaalde kracht worden beheerd ofwel door een groep vrijwilligers. Het gaat daarbij niet alleen om activiteiten maar om alle aspecten die met duurzaamheid te maken hebben.

Vele invalshoeken

De proefprojecten dachten bij speelvoorzieningen en milieu in eerste instantie alleen aan het milieuvriendelijk onderhouden van speeltoestellen met als belangrijk-

bezig zijn

ste vraag: welke verduurzamingsmiddelen zijn niet slecht voor het milieu? Na een eerste bijeenkomst ontdekten zij nieuwe invalshoeken. Composteren van tuinafval en scheiden van het overige afval. Ook belangrijk is wat voor soort speeltoestellen worden aangeschaft. Sommige toestellen kunnen worden gebruikt om kinderen spelenderwijs bepaalde aspecten van het milieu te leren kennen.

Voor kleine kinderen is spelen met water en zand leerzaam, terwijl oudere kinderen meer leren over het milieu door de aanschaf van toestellen die laten zien hoe energie kan worden opgewekt. Of hoe water wordt opgepompt via een touwpomp, geïnspireerd op een Afrikaans model.

Verder is de inrichting van het terrein van belang. Een speelvoorziening in een 'natuurlijke omgeving' met spannende ontdekhoekjes, wilde bloemen, paden van verschillende materialen levert meer mogelijkheden op voor natuur en milieu-educatie dan een vlakke speelvoorziening op stoeptegels. Een duurzame speelvoorziening combineert deze elementen zodanig dat de buurt of wijk een waardevolle plek in de omgeving krijgt. Een stukje 'milieu' dat de moeite is om je als buurtbewoner voor in te zetten, kinderen ervaren dit vervolgens vanzelf.

De proefprojecten

Renoveren

De 35 jaar oude speeltuin in Wijhe is aan renovatie toe. De zorg voor het milieu is één van de aspecten die in de plannen wordt meegenomen, naast aspecten van veiligheid en toegankelijkheid voor alle kinderen (ook lichamelijk gehandicapten). Onder andere zal een IJsselfloralandschap geïntroduceerd worden, in samenwerking met de bestaande IJsselfloratuin.

Een waterpomp

De Volanta pomp is een eenvoudige waterpomp ontwikkeld voor Afrikaanse landen. Voor speelvoorzieningen is deze pomp zeer geschikt. Kinderen kunnen zelf water oppom-

pen en ervaren zo waar water vandaan komt. Ze leren spelenderwijs ook dat water niet iets vanzelfsprekends is, dat je er moeite voor moet doen om het te krijgen. En dat wat zij een keertje doen, in andere landen dagelijks werk is. In Wijhe zal deze pomp geplaatst worden. Op de kinderboerderij in Zwolle staat er sinds kort één (zie foto). Het water wordt gebruikt om te spelen, maar ook als drinkwater voor de dieren. cursief: Opgenomen in gemeenteplan

In Beilen-West is een wijkvernieuwingproject aan de gang. De stichting Welzijn Beilen heeft daartoe een werkgroep 'Spelen en groen' opgericht. In de wijk gaat het om tien speelvoorzieningen, deels al aanwezig en deels nog op te richten. Drie van deze speelvoorzieningen doen mee als proefproject in 'Speelvoorzieningen en milieu'. De verschillende buurtcommissies zijn actief bezig om te bekijken hoe milieu als belangrijk thema kan worden meegenomen in hun speelvoorziening. Zij worden begeleid door de opbouwwerker.

Participatie

In duurzame ontwikkelingsprojecten is participatie een sleutelbegrip. Zonder actieve betrokkenheid van iedereen is het streven naar een leefbare wereld een illusie. Speelvoorzieningen hebben veel ervaring met participatie, omdat ze meestal worden gerund door vrijwilligers. Ook kinderparticipatie is niet onbekend bij *speelvoorzieningen*. *Regelmatig* hebben kinderen inspraak bij het ontwerp van een speelvoorziening. Ook in de proefprojecten hebben vormgevers gesprekken gevoerd met kinderen en daarop hun ontwerpen gebaseerd. Voor de duurzame speelvoorziening is die participatie-traditie een voordeel. Maar de grote inbreng van vrijwilligers betekent ook dat een dergelijk project extra 'aandacht' vereist van begeleiders (opbouwwerkers, speeltuinconsulenten). Het kost vaak tijd voordat de eerste resultaten tastbaar zijn. Begeleiders zullen een rol moeten spelen in het enthousiasme op peil te houden, het proces op gang houden en hel-

pen bij het zoeken van de juiste informatiekanalen.

De toekomst

Momenteel wordt het project geëvalueerd. Toch zijn er al een aantal opmerkelijke bevindingen bekend:

- er zitten veel verschillende milieufactoren aan de duurzame speelvoorziening;
- nabije en inspirerende ondersteuning stimuleert meer dan het geven van louter 'papierinformatie': de functie van welzijnswerkers is belangrijk;
- informatie is onvoldoende voorhanden; fabrikanten, producenten zouden meer en betere voorlichting moeten geven;
- er is op dit vlak geen gemeentebestuur, gemeenten moeten hier toe worden gestimuleerd.

De duurzame speelvoorziening is een veelbelovend concept. Maar om alle speelvoorzieningen zoover te krijgen, is het noodzakelijk een aantal randvoorwaarden te realiseren. Zo zullen ondersteuners meer hulpmiddelen tot hun beschikking moeten hebben. Aan het eind van dit jaar kunnen enthousiaste 'ondersteuners' de brochure 'Milieu en speelvoorzieningen' bij de NUSO bestellen. Met behulp van de hierin gegeven informatie en checklisten zullen zij voldoende inspiratie vinden om de komende jaren met hun speelvoorziening een bijdrage te leveren aan een duurzame toekomst.

Informatie over het project bij:
SME MilieuAdviseurs (Gretha van der West of Marian Verdonk),
 Postbus 13030,
 3507 LA Utrecht
 telefoon 030-802444
 (per 10-10, 030-2802444)

of de NUSO (Ceas van de Grift)
 Koningslaan 101,
 3583 GS Utrecht
 (030-545088).

Informatie over Jeugdmilieuwerk 1993 kan verkregen worden bij Adviesbureau Jeugd Werk (Rijk Scheer), Willem Vroesenplein 7, 2801 PR Gouda (01820-23416). □

Een tuin vol kleine beestjes

Natuur- en milieu-educatie vanuit het buurthuis

Een middag in de tuin 'Meester, hoe diep moet ik deze plant in de grond zetten?' 'Als ik tegen de boomstronk tik, komen er een heleboel pissebedden uitkrui- pen!' Samen met "Meester Martijn" veran- deren 12 kinderen een stukje gras- veld naast het buurthuis van zo'n 150 vierkant meter in hun eigen tuin. Gisteren is er gezamenlijk een tuinplan opgesteld en nu moeten de handen uit de mouwen worden gestoken. Want behalve planten en bloemen moet de tuin ook plaats gaan bieden aan ... kleine beestjes! Dus dat betekent naast het aanleg- gen van wandelpaadjes en groen een "kleine beestjestuin". Vanmid- dag is een aantal kinderen bezig een gezellig hoekje in te richten met stukken vermolmd hout en los- liggende stenen. Vooral pissebed- den en kleine naaktslakjes krui- pen daar erg graag onder, dat hebben de kinderen eerder in de week zelf gezien tijdens een excursie in het stadspark. De afdeling Groenvoorziening heeft, voordat de kinderen aan het tuinieren sloegen, het betreffende gedeelte omgespit. Inmiddels be- gint het saaie, rechthoekige vak van een week geleden steeds meer op een vrolijke tuin te lijken. Er zijn kronkelende padjes aangelegd met houthaksel en hier en daar sie- ren kleine struikjes de overgebleven vakken waar de eerste bloemen zijn geplant. De kinderen weten precies hoe ze te werk moeten gaan. Toen de ochtend om 11.00 uur begon heeft meester Martijn uitgebreid ver- teld hoe je het tuingeredschap ge- bruikt en waarom plantjes wat extra tuinmest en water nodig hebben na- dat ze zijn neergezet. Het plant- goed wordt dan ook door de kinde- ren vakkundig en in rap tempo geplant. Verderop leggen anderen de laatste hand aan de kleine bees- tjestuin. Een aantal is er moe van: twee uur harken en graven gaat je niet in de koude kleren zitten.

'Nee joh, hier moet dat pad lopen!' Kadir is in verhitte discussie met Sonja en heeft haast. Het is ook bij- na een uur: lunchtijd. Over vijf minu- ten moet het gereedschap weer schoon in de kast staan en de han-

den gewassen. Mustafa geeft voor die tijd de planten nog een keer wa- ter

Het Amsterdam Natuur en Milieu Educatie Centrum

Bovenstaande tekst geeft een korte impressie van een middag natuur- en milieu-educatie (NME) vanuit buurthuis De Tulp in Amsterdam. Ook dit jaar heeft het buurthuis twee zomerweken in juli voor kinde- ren georganiseerd. Er werden vlie- gers gemaakt, de kinderen mocht- ten kleine boten maken, die ze in de vijver onder uitproberen, er was een rommelmarkt en een barbecue, kortom: de kinderen hebben twee gezellige weken gehad. Het NME- project is dit jaar een nieuwe activi- teit geweest binnen deze zomerwe- ken. Voor de aanleiding om hiervoor te kiezen moeten we ruim een jaar terug, toe Miel Dam, medewerkster bij De Tulp, bij het Amsterdams Na- tuur en Milieu Educatie Centrum aanklopte. Deze instelling, die on- der nadere scholen in Amsterdam ondersteunt bij de invoering van NME had toen al twee jaar ervaring met een programma voor de aanleg van een kindertuin bij een basis- school, dat ontwikkeld was in het kader van het landelijke experiment Verlangde Schooldag. En dat was precies wat De Tulp zocht. Bewo- ners en medewerkers van het buurt- huis hadden namelijk het plan opge- vat de groenstrook bij het buurthuis in eigen beheer te nemen en daar een fantastische tuin van te maken. De kinderen uit de buurt zouden bij de aanleg en het onderhoud van de tuin een belangrijke rol moeten gaan spelen. En waarom niet ge- bruik maken van de kennis en ervar- ing die al aanwezig was op het Am- sterdams NME Centrum? Om een lang verhaal kort te maken, niet al- leen de kennis werd benut, maar het buurthuis huurde voor de zo- merweken een medewerker van het centrum in om het programma uit te komen voeren. Dit werd mogelijk ge- maakt door financiële bijdragen van het Amsterdamse stadsdeel De Baarsjes. Voor De Tulp een uitkomst en voor het Amsterdams NME Cen- trum een mogelijkheid om het NME- programma in een andere situatie uit te proberen en daarvoor ge-

schikt te maken.

Uiteindelijk is het programma uitge- voerd door een groep van 12 kinde- ren, in leeftijd variërend van 7 tot 12 jaar. Zij konden vrij intekenen. In ne- gen activiteitenmiddagen van elk twee uur werd een deel van het grasveld voor het buurthuis her- schapen in een kindertuin in voorbe- reiding. In voorbereiding, omdat de zomerperiode voor de aanleg van een tuin eigenlijk ongeschikt is. Wel konden we een goede start maken met de aanleg van paden en het neerzetten van enkele sterke soor- ten planten en struiken.

Tijdens de laatste projectmiddag presenteerden de kinderen vol trots hun eigengemaakte tuin aan ou- ders en buurtbewoners. Bovendien is een tentoonstelling gemaakt van de nadere dingen die ze in het na- tuurproject hebben gemaakt. Zo wa- ren er zelfgemaakte foto's te zien en gipsafdrukken van bladeren uit de tuin. In het najaar zullen de kinde- ren in een vervolgproject het werk afmaken dat nu moest blijven liggen. Sommigen kunnen bijna niet wachten tot de inschrijving weer be- gint! Geïnteresseerde buurtbewoners gaan dan ook helpen met de aan- leg van de rest van de tuin, want het plan behelst meer dan alleen de kindertuin.

NME-programma's

Het zomerprogramma is op enkele specifieke punten aangepast aan de situatie en werkwijze van buurt- huis De Tulp. Op dit moment zijn bei- de instellingen druk bezig een najaarsprogramma in de praktijk te toetsen en een voorjaarsprogra- ma volgt later. Zo ontstaat een jaar- rondprogramma voor de inrichting en onderhoud van een kleine kinde- rertuin, afgewisseld met allerlei activi- teiten in het verlengde daarvan. Per middag staat beschreven hoe men te werk moet gaan en welke materialen nodig zijn, zodat u er zelf mee aan de slag kunt. Het re- sultaat van een vruchtbare samen- werking tussen een buurthuis en een ondersteunende instelling. Wij hopen dat ook andere buurthuizen

in den lande van deze programma's gebruik zullen gaan maken.

Wilt u meer weten?

Voor informatie over dit project kunt

u contact opnemen met:

Martijn Weesing, medewerker
Amsterdam Natuur en Milieu
Educatie Centrum, tel.: 020-
6225404

Miep Dam, medewerkster
buurthuis De Tulp,
tel.: 020-6125642

Informatie blijft belangrijk

door Klaas Koetje, journalist

Doutsje Nauta is projectontwikkelaar milieuparticipatie van het LCO (Landelijk Centrum Opbouwwerk). In die hoedanigheid is zij verantwoordelijk voor de opzet en inrichting van een achttal workshops rond milieugericht opbouwwerk. Zes van de workshops hebben inmiddels plaatsgevonden in de afgelopen anderhalf jaar, een tweetal staat nog op het programma voor het komend najaar. De workshops zijn een co-productie van het LCO en Lamigo (Landelijke Adviesgroep Milieugericht Opbouwwerk). Lamigo stond aan de wieg van het project Wijken voor Milieu, dat in 1993 van start ging. In de 'proeftuinen' van dit project (Roermond, Oldenzaal, Arnhem, Utrecht, Deventer en Breda) werd kennis en ervaring opgedaan met milieugericht opbouwwerk. De workshops bieden opbouwwerkers, milieu-educatieve werkers en ambtenaren gelegenheid om van deze kennis en ervaring te leren en te profiteren. Met de opzet van de workshops hoopte Lamigo een olievelkwerking op gang te brengen waar het gaat om milieugericht opbouwwerk. "De hoop was dat er een laboratorium-situatie zou ontstaan waarbij de deelnemers door oefening en het opdoen van kennis in de praktijk verder kunnen", aldus Nauta. Volgens haar is die opzet geslaagd: "Je krijgt feedback, onder andere doordat je sommige deelnemers steeds ziet terugkomen. Die zien de workshops als bijzonder nuttig en je constateert dat je minimaal enkele 'eye-openers' hebt kunnen presenteren". Opvallend tijdens de workshops is

de aandacht voor het analyseren van casuïstiek. De workshop-deelnemers blijken het moeilijk te vinden om een probleem situatie vanuit verschillende perspectieven te benaderen. Vaak is zo'n eenduidig perspectief beroepsgebonden, hetgeen de samenwerking in de praktijk bemoeilijkt. Nauta denkt niet dat dit kenmerkend is voor de jaren negentig: "Analyseren blijft natuurlijk een vorm van interpreteren en is in die zin tijdgebonden". Naar haar oordeel wordt de analyse bemoeilijkt doordat het systematisch vragen stellen tijd kost en dat blijkt vaak in beperkte mate voorhanden. Voorts is het enthousiasme waarmee men te werk gaat een vertroebelende factor: "Er worden te snel conclusies uit te weinig informatie getrokken en voor opbouwwerkers geldt zeker dat zij in een groot krachtenveld zitten tussen bewoners, overheden en andere belanghebbende betrokkenen. Het vraagt doorgaans de nodige ervaring alvorens een opbouwwerker afstand kan houden en helder kan analyseren. Dat leer je niet op een academie, dat doe je op in de praktijk". En wat andere beroepsgroepen nogal eens vergeten is de ervaring van bewoners: "Dat is een ongrijpbaar maar relevant onderdeel voor de analyse want uiteindelijk hoop je de wijkbewoners te mobiliseren voor het milieu. Dat maakt het hele project Wijken voor Milieu ook zo sympathiek: daar zijn mensen, die je anders niet zou bereiken, op kleinschalig niveau bewust met milieuvraagstukken omgegaan". Ze vervolgt: "Dat is steeds het grote

probleem: mensen te leren hoe je met burgers in gesprek komt om samen naar oplossingen voor de problemen te zoeken. Of je nu naar lokale projecten kijkt, de uitbreiding van Schiphol of de aanleg van de Betuwelijn: men weet niet hoe men de burger er bij moet betrekken en als dat wel lukt, weet men er vaak geen positief verloop aan te geven. Dat geldt trouwens niet alleen voor milieuzaken maar ook voor anderzortige gebeurtenissen in de politiek. Het is raar en droevig dat het zo is, maar zo is het".

Lamigo heeft zich tot doel gesteld om vanuit de workshops een nieuw landelijk platform op te zetten waarin de diverse beroepsgroepen zijn vertegenwoordigd. "Dat platform moet een intervisie-karakter krijgen; centraal staan het uitwisselen van ervaringen en het reflecteren op elkaanders situatie. Het is de bedoeling om voor het platform een tweetal samenkomsten te organiseren in 1996. Dit zullen geen open bijeenkomsten zijn, want het gaat om de concrete werkzaamheden van de platformdeelnemers. De voorbereiding van zo'n bijeenkomst zal dan ook in samenwerking met een of enkele deelnemers gebeuren." In 1996 zullen nog twee workshops plaatsvinden rond milieugericht opbouwwerk, in de opzet die nu ook wordt gehanteerd.

In de golf gedoken

Onder de titel 'Duik in de 2e golf' werd er door Lamigo in 1994 en 1995 een aantal workshops georganiseerd. Hieronder zet de MO-redactie deze, aan de hand van de beschikbare verslagen, eens op een rijtje. Hoewel de 2e golf nog volop in gang is (met workshops gepland op 27 september en 29 november, 1995) is dit wellicht een goed moment om eens terug te kijken. Titels van de zes workshops die tot nu toe zijn gehouden:

- Gescheiden afvalinzameling op (buurt)maat (13 april 1994)
- Werken met een wijkmilieukaart (21 september 1994)
- De werving van buurtkader voor de aanpak van milieuproblematiek (12 oktober 1994)
- Buurtparticipatie en particulier medebeheer ten aanzien van openbaar groen (14 december 1994)
- Voorzieningen en beheer (15 maart 1995)
- Het organiseren van draagvlak (17 mei 1995).

Gescheiden afvalinzameling

Door omstandigheden bevat het workshop-verslag (met bovenstaande titel) in feite het verslag van een verkorte workshop 'Buurtparticipatie bij afvalbeheer'. Inleiders waren Ir. J.J. Strebus, Milieudienst Enschede, over 'Het wettelijk kader', Doutsje Nauta, over 'Afvalsysteem en buurtfactoren' en Gerard van Jaarsveld, opbouwwerker Breda over 'Buurtparticipatie afvalbeheer'. De eerste inleiding spitte zich met name toe op de Wet Milieubeheer (voor wat betreft de afvalstoffen per 1-1-1994 van kracht). De gehanteerde begrippen werden uitgebreid omschreven, evenals de taakverdeling tussen de verschillende overheden. In de tweede inleiding stond de volgende vraag centraal: 'Kan de gemeente bij haar leuze voor een bepaald afvalstelsel rekening houden met de infrastructuur en leefstijl van de buurten en wijken?' Navraag bij vijftien gemeentelijke milieudiensten leerde dat het eenmaal gekozen afvalstelsel (wells-waar uit efficiëntie-overwegingen,

maar toch) niet principeel veranderbaar is.

In de derde inleiding kwam De Heuvel, een wijk in Breda aan bod. In de wijk is men in 1993 begonnen met het vormen van een werkgroep Milieu. Uit het verhaal blijkt hoe belangrijk het is om middels inspraak en betrokkenheid van bewoners draagvlak te verlenen aan plannen op milieugebied. Ook bleek dat het milieuvraagstuk 'meegenomen' moet worden in de activiteiten van buurtcentra, kinder- en volwasseneducatie, schoolbuurtactiviteiten ed., om die noodzakelijke instemming van bewoners te verkrijgen.

Werken met wijkmilieukaart

"In het project 'Wijken voor Milieu' is men bezig met de ontwikkeling van een wijkmilieukaart. Dit dient als hulpmiddel om inzicht te krijgen in de milieuthema's die in een wijk spelen. Het is van belang om prioriteiten in de aanpak vast te stellen." Inleidingen werden verzorgd door Jan Schouw, milieu-adviseur gemeentelijk beleid en bestuurslid van Lamigo en Eric Canjels, projectonderzoeker bij 'Wijken voor Milieu'. In zijn inleiding stelt Jan Schouw dat het "in deze workshops allemaal draait om de milieuparticipatie. Hoewel het om een nog niet nauwkeurig gedefinieerd begrip gaat, wordt de term vandaag gehanteerd om uitdrukking te geven aan de mogelijkheden om burgers bij het (direct nabije) milieubeleid te betrekken. Als onderdeel van het milieubeleid kan participatie een belangrijke rol spelen." Eric Canjels betoogt in zijn inleiding "dat milieuparticipatie interessant kan zijn bij de implementatie van het milieubeleid. Zo is al lang bekend, dat het draagvlak voor een maatregel groter is, wanneer mensen betrokken zijn bij de besluitvorming. Daarnaast biedt milieuparticipatie vormen van zelfbeheer, die de overheid momenteel stimuleert." Milieuparticipatie beoogt een win-win-situatie voor zowel de burger als het milieu. In het spanningsveld daartussen ontplooiën zich de initiatieven op het terrein van het milieugericht opbouwwerk.

In zijn totaliteit biedt dit verslag een aardige handleiding om in de lokale

setting met het vormen van een wijkmilieukaart aan de slag te gaan.

Werving van buurtkader

"In de praktijk van de 6 proeftuinen voor milieugericht opbouwwerk - het project Wijken voor Milieu -, is veel ervaring opgedaan bij het werven van buurtkader voor de aanpak van milieu-onderwerpen. Deze ervaringen worden in de workshop overgedragen, gelardeerd met inleidende theorie. Aan het eind van de middag wordt materiaal getoond, dat gebruikt kan worden bij het enthousiasmeren van de bewoners." Dagvoorzitter was Freerk Veldkamp, projectleider van Wijken voor Milieu. Onder zijn leiding vervaardigde de in drieën gesplitste groep een profielschets voor een lid van een Werkgroep Milieu. Resultaat is bijgevoegd. Voorts hield Michel Thissen, IMCO, een inleiding over de motivatie van bewoners om te participeren in milieuaanpak. In zijn verhaal stelt hij de 'klassieke benadering in de relatie beheerder-burger' tegenover de 'participatieve benadering in de relatie beheerder-burger'. Onder 'beheerder' kan men in dit verband verstaan: het energiebedrijf, gemeentelijke diensten, woningbouwverenigingen en waterschappen. Het probleem is dat beheerders nog niet zo zijn door-drongen van het belang van bewonersparticipatie, maar volgens de in-leider lukken tegenwoordig de meeste participatie-activiteiten op basis van een ruilidee: voor wat, hoort wat. Verslagen van het rollenspel en de materiaalpresentatie zijn bijgevoegd.

Medebeheer openbaar groen

"Bewoners worden op verschillende manieren geconfronteerd met het gemeentelijk beheer van openbaar groen. Bewonersparticipatie varieert van bijdragen aan het onderhoud tot de invulling van parkplannen. Deze uiteenlopende situaties worden praktisch uitgewerkt in afzonderlijke groepen." Dagvoorzitter is Jet de Jonge, bestuurslid van Lamigo en opbouwwerker te Rotterdam. De eerste in-

leiding werd gehouden door Jan te Velde, van Ecosol, over de resultaten van het onderzoek naar de invoering van groenparticipatie in 9 Nederlandse steden. Ook zal hij een toelichting geven op het door hem ontwikkelde - hierop gebaseerde - spelmodel. Hierna gaan de deelnemers aan de slag met het model. De volgende inleider is Marijke Kruyt, Natuur- en Milieu Educatie-werkster, die deelneemt aan IVN-project 'Natuur in stad en dorp'. Het project behelst de vervaardiging van een reeks publicaties voor scholing, publiciteit en als hulpmiddel bij actie. De manier waarop bewoners aan de slag kunnen gaan, sluiten aan bij hetgeen er in de brochure 'Milieu-activiteiten in de Wijk' (Reeks Wijken voor Milieu) staat, in het hoofdstukje 'Groen'. Daarna konden de deelnemers kiezen uit drie thematische workshops, waarin eenieder vanuit de eigen werkpriktijk kon participeren.

Voorzieningen en beheer

"Aan een zo milieuvriendelijk mogelijke woonomgeving kan ook worden bijgedragen door het bevorderen van milieuvriendelijk consumentengedrag. Dit vraagt om een afgestemd aanbod van voorzieningen en beheervormen." Dagvoorzitter was Luuk Schouten, Afval-overlegorgaan Utrecht.

De eerste inleider was Freerk Veldkamp, projectleider van het project 'Wijken voor Milieu' dat in zes zogenaamde 'proeftuinen' in Nederland is opgezet. Na de presentatie van een inventarisatie van de in de proeftuinen behandelde onderwerpen, concludeert Veldkamp 'dat medebeheer zeer goed mogelijk is en tot innovatie leidt. Dat de gekozen aanpak tijd kost is jammer, maar niet onoverkomelijk. Hij pleit voor een bedrijfsmatige aanpak waarbij de financiering uit diverse bronnen kan komen. Voor zowel de werkgelegenheid als de betrokken consumenten dient de 'win-win-situatie' voorop te staan. Het concept van Wijken voor Milieu werkt, mits wordt uitgegaan van de ideeën en wensen van bewoners die via bewonerswerkgroepen een samenwerking tussen gemeente en buurt weten te

bewerkstelligen. concrete acties en communicatie op wijkniveau zijn daarbij van doorslaggevend belang zodat vanuit het realiseren van leefbaarheid voorzichtig richting duurzaamheid gewerkt kan worden."

Vervolgens werden er werkgroepen gevormd op basis van thema's. Deze werkgroepen moesten zich buigen over een marketingstrategie ten behoeve van het gekozen thema. Hiertoe ontving men een 'Toelichting op de marketingstrategie' (bijgevoegd).

Voorts hield Joop Hofman, opbouwwerker te Deventer een verhaal over 'Wat levert het zelfbeheer van bewoners op'. Het is het verhaal van de wijk Rode Dorp/Driebergen en Cambio Company, dat sinds 1 januari jl. in bedrijf is.

Het organiseren van draagvlak

"Milieuparticipatie veronderstelt een groep actieve bewoners die zich in wil zetten voor milieu-initiatieven in hun wijk. Het is belangrijk, dat onder de overige bewoners voldoende draagvlak bestaat voor deze initiatieven. Hoe kun je een milieuvriendelijke kijk van bewoners op hun eigen woonomgeving stimuleren? Hoe organiseer je een eerste bijeenkomst in dit verband en wat presenter je daar dan? Hoe kom je tot een kerngroep 'Milieu', bestaande uit bewoners, die de activiteiten van en door bewoners stimuleert, coördineert en bewaakt?"

Dagvoorzitter was Fred Bergwerff, bestuurslid van Lamigo. De eerste inleider is Jaap Noordman, opbouwwerk-coördinator te Oldenzaal. Het onderwerp luidde: Voorwaarden voor participatie en verkenning van het draagvlak. Vanuit zijn ervaringen opgedaan in de Wijken voor Milieu-proeftuin Oldenzaal schetst de spreker zijn werkwijze ter zake. Naar aanleiding hiervan worden de deelnemers ingedeeld in vier groepen voor de 'Oefeningen in probleemanalyse'. De tweede inleider was Greet Hettinga, Verwey-Jonker Instituut (en lid van onze redactie, red.), over 'Organisatie en verbreding draagvlak'. Onder het motto 'Geschreven regels worden niet gelezen' liet zij aan de hand van een dia-serie zien

waar zij zich in de afgelopen jaren mee heeft bezig gehouden op het gebied van milieu-participatie in wijken; de South Bronx in New York, Swifterbant, Amsterdam-Noord, Haarlem en Den Bosch. Na deze inleiding werden er vijf werkgroepen geformeerd die zich bezighielden met 'Organisatie van een eerste bijeenkomst. Een oefening.' De uitkomsten zijn ook in het verslag vastgelegd. (Fenny Gerrits)

Bovenstaande verslagen kun je bestellen bij:
LCO/LAMIGO,
telefoon: 038-232112

Prijs: fl. 10,- (per stuk), incl. porto.

Participatie bij grote milieu

door Chris Veldhuysen

'Inspraak is een lege democratische huls'. De overheid manipuleert met gegevens en speelt belangengroepen tegen elkaar uit'. Tip: Speel lokale overheid en nationale overheid tegen elkaar uit'. Uitspraken die afkomstig zijn van een discussiebijeenkomst over de betrokkenheid van burgers bij de uitvoering van grote milieu-projecten.

In april 1995 organiseerde het LCO/LAMIGO deze discussiebijeenkomst met als achterliggende vraag: "Hoe komt het dat veel burgers het idee hebben niet serieus genomen te worden wanneer zij meepraten over de planvorming rond bijvoorbeeld de uitbreiding van Schiphol of de aanleg van de Betuwelijn. Dit ondanks het feit dat er uitgebreide inspraakprocedures zijn ontwikkeld". Wanneer meer inzicht ontstaat in de belemmeringen tot participatie en herkenbaarheid van de eigen inbreng van burgers bij grote milieuprojecten kan een strategie voor verbetering en verandering worden ontwikkeld.

Aan de bijeenkomst namen 'deskundigen' deel die (in)direct te maken hebben met de participatie van burgers bij de inspraak rond de uitbreiding van Schiphol, de Betuwelijn en het milieu-project Gelderse Vallei. Maar ook vertegenwoordigers van het Meldpunt Gezondheid en Milieu en het Platform Duurzame Ontwikkeling waren aanwezig. De discussie werd geleid door Peter van der Meer van Top-3 Compagnen. De bijeenkomst dient als bijdrage voor een door het LCO/LAMIGO te organiseren conferentie over dit thema in 1996. Aan de hand van enkele case-beschrijvingen kwamen meerdere aspecten en belemmeringen van en voor participatie helder in beeld.

Enkele cases

Schiphol

De overheid heeft voor de uitbreiding van Schiphol als voorwaarde geformuleerd dat groei en milieu

met elkaar in harmonie gebracht moeten worden. Om dit te realiseren is een specifiek project en een aparte organisatie opgezet, het Project Mainport & Milieu Schiphol (PMMS, zie kader 1). Het PMMS begeleidt de inspraakprocedures en regelt de informatie-voorziening en voorlichtings-activiteiten. Belangrijke uitgangspunten van het beleid en dus voor het inspraaktraject liggen echter al vast in termen van aantallen te isoleren woningen, aantallen te vervoeren passagiers en goederen. Deze punten zijn ook in de uitgangspunten van het PMMS vastgelegd. Daarmee zijn als het ware de spelregels van het 'inspraak'-spel al vastgelegd.

An van Veen is als medewerker van de Milieudienst Zuid-Holland zijdelings betrokken bij dit 'inspraakspel'. Zij constateert dat lokale belangengroepen veelal het gevoel hebben niet opgewassen te zijn tegen

het 'nationale belang'. Doordat de uitgangspunten van de inspraak vastliggen gaat het meer om de vraag 'hoe zullen we het doen' dan om de vraag 'zullen we het wel of niet doen'. De marges waarbinnen inspreken mogelijk is, worden ook zo veel mogelijk beperkt. Bij veel burgers ontstaat daardoor het gevoel dat inspreken toch geen zin heeft. De overheid gebruikt de inspraak ook niet om burgers aan de plannen te binden door bijvoorbeeld plannen bij te stellen. Inspraak wordt vaak gezien als lastig, als iets wat nu eenmaal moet. Vaak wordt inspraak gebruikt om de eigen positie in het krachtenveld te verkennen en vandaaruit te handelen, met als doel de eigen plannen zo goed mogelijk te kunnen realiseren. En het goochelen of zelfs manipuleren met cijfers (over geluidsnormen, over afname van passagiers door de aanleg van de Hoge Snelheids Lijn) is

Schiphol in het groen: Het PMMS

Het Project Mainport & Milieu Schiphol (PMMS) is ingesteld door de partijen die het PASO hebben ondertekend, het Plan van Aanpak Schiphol en Omgeving. Naast de ministeries van Verkeer en Waterstaat, VROM en Economische zaken zijn dat de provincie Noord-Holland, de gemeenten Haarlemmermeer en Amsterdam, de NV Luchthaven Schiphol, de KLM en de Nederlandse Spoorwegen. De PMMS houdt zich bezig met de realisering van toekomstplannen voor de verdere ontwikkeling van Schiphol tot Mainport en verbetering van het leefmilieu in de omgeving van de luchthaven. Het PMMS betreft de bevolking zoveel mogelijk bij alle facetten van de plannen. Het heeft twee Klankbordgroepen ingesteld: de Klankbordgroep Lagere Overheden en de Klankbordgroep Maatschappelijke Organisaties en Economie. De klankbordgroepen worden voortdurend geïnformeerd over de stand van zaken bij de ontwikkeling van Schiphol en omgeving. Zij hebben het recht een tweede onderzoek over een bepaald onderwerp te vragen, mits deze het totale proces niet vertraagt. De bijeenkomsten van de klankbordgroepen zijn openbaar. Het PMMS begeleidt de inspraakprocedures en regelt de informatie-voorziening en voorlichtings-activiteiten.

Naast de uitbreiding van Schiphol wordt in het gebied hard gewerkt aan de realisering van een aantal groenprojecten. De belangrijkste zijn:

- Het Strategisch groenproject Haarlemmermeer: de aanleg en/of beheer van circa 1600 hectare groen in het westen van de Haarlemmermeer.
- De Rijksbufferzone Amsterdam-Haarlem. Een rijksbufferzone biedt extra zekerheid aan de ontwikkeling van de groene functies in een gebied.
- Het Uitwerkingsplan Mainport en Groen. Het gaat hierbij om diverse projecten die een groene inpassing van het Schipholterrein in de omgeving mogelijk moet maken. De projecten worden gefinancierd door het Rijk, de provincie, gemeenten, Schiphol en bedrijfsontwikkelaars.

projecten: een discussie

eveneens een veelgehoord verwijt van belangenorganisaties. Een slimme overheid kan verschillende belangengroepen die niet op één lijn zitten makkelijk tegen elkaar uit spelen.

Volgens An kun je in de case Schiphof (en ook Betuwelijn) een kruis met twee assen onderkennen. Eén as betreft de tegenstelling nationaal belang versus het lokale belang (veelal verbonden met het milieubelang). De andere as betreft de controverse tussen 'meedenkers' (mensen die binnen de marges naar het beste zoeken of minst slechte voor het milieu/lokale belang zoeken) versus 'degenen die pertinent tegen de groei, aanleg e.d. zijn'. Met deze assen heb je bij grote infrastructurele- en milieuprojecten voortdurend te maken.

Betuwelijn

Ook Joost Klerkx uit Kerk-Azevaat he constateert een soortgelijke ontwikkeling bij de (inspraak-)procedures rond de aanleg van de Betuwelijn. Joost is voorzitter van de overkoepelende Vereniging Landelijk Overleg Betuweroute. De vereniging heeft zich niet laten ontmoeten door de overheid, en gaandeweg een strategie ontwikkeld om aan de belangrijkste valkuilen te ontsnappen. De Vereniging ontstond als initiatief van enkele groepjes van verontruste bewoners in allerlei dorpjes. Een eerste hobbet die men moest nemen betrof hoe het gevoel van 'wat kun je als klein dorp tegen het nationale belang inbrengen' om te zetten in een actieve strategie. Een eerste stap daarbij was om te voorkomen dat men als dorp niet uitgespeeld wordt tegen andere dorpen of steden als Tiel. De verdeel-en-heers-strategie van de overheid moest worden doorbroken. Vandaar dat men eerst alle lokale initiatieven tegen de Betuwelijn onder één noemer bracht. Maar wel zodanig dat deze overkoepelende vereniging ruimte laat aan elke aangesloten partij voor het nemen van initiatief en het opkomen voor het eigen belang. Deze paraplufunctie was een eerste spoor, die ook ruimte liet voor ludieke aandachttrekkende acties. Een tweede

spoor was het ontwikkelen van argumenten op hoog abstractie-niveau tegen de aanleg van de Betuwelijn. Niet oplossingen bedenken om de schade voor het eigen gebied te beperken, maar fundamenteel de uitgangspunten van de Betuwelijn aan de orde stellen. Dat had de overheid, volgens Joost, niet verwacht van deze organisatie van burgers. Zij had zich voorbereid op een discussie over (de betaalbaarheid van) varianten, niet over over de vraag of de Betuwelijn wel nodig is. Het overkoepelend initiatief heeft daarvoor een 'zwaar' bezet symposium georganiseerd. Niet met actiegroepen en bewoners, maar door inschakeling van economen en andere deskundigen om de economische en technische aannames van de Betuwelijn door te rekenen. Toch constateert Joost een aantal problemen. Het blijft lastig om als bewoner van een klein dorp steeds maar weer uit te leggen dat je niet alleen voor eigen parochie preekt. Het is voor veel mensen ook moeilijk discussiëren over technische berekeningen die voor velerlei uitleg vatbaar zijn. Een voorbeeld: de overheid zegt: door de maatregelen gaan we terug van 65 naar 57 decibel. Dat lijkt een vooruitgang. Maar ze zegt er niet bij dat het van 65 decibel overdag, naar 57 decibel overdag én 's nachts gaat. Dat is eerder een achteruitgang. Het lijkt er sterk op dat de overheid met informatie speelt of zelfs bewust manipuleert met gegevens. Het is ook moeilijk om aan de juiste informatie te komen en deze op de juiste wijze te presenteren en te gebruiken. Zo langzaam worden mensen ook doodmoed van de hele procedure. De lange tijdsduur werkt nadelig. Door alle emotie en stress haken mensen af.

ROM-Gelderland

Kees de Ruiter is voormalig projectleider van het ROM-project Gelderse Vallei (ROM staat voor Ruimtelijke Ordening en Milieu project) en is 'vertegenwoordiger' van de overheid. Hij voelt zich aangesproken door de eerder geuite kritiek op de overheid. Maar, zegt hij, de overheid kan ook anders met planvoor-

ming en inspraak omgaan. En mogelijk is de Gelderse Vallei een goed voorbeeld. Er zijn globaal twee uitersten van inspraak:

- a. Met een lege bloccote het gebied ingaan.
- b. Alles ingevuld hebben en dan gaan uitleggen hoe het gaat.

In zijn project is meer sprake geweest van de eerste vorm. In de Gelderse Vallei is sprake van een belangrijk probleem: een torenhoge milieubelasting, veel kleine ondernemers en bij de ondernemers een sterk ontwikkelde individualiteit. Doel van het ROM-project in de Gelderse vallei was te komen tot een gezonde regionale economie en landbouw in een vernieuwd, hersteld en veranderend landschap. Alles werd ondergeschikt gemaakt aan die doelstelling. Het project moest een antwoord vinden op de volgende belemmeringen:

1. Veelal worden er plannen ontwikkeld in de vergadercircuits en achter het bureau die geen rekening houden met concrete ontwikkelingen en effecten in de dagelijkse praktijk. Dit wilde men bij dit project voorkomen.
2. Hoe leg je uit dat verlies (door scherpere milieueisen e.d.) op termijn leidt tot winst (in de zin van nu niet, mee doen levert op de langere termijn veel meer verlies op).
3. Bij de ondernemers is een diepgeworfeld wantrouwen tegen de overheid aanwezig en een cultuur met een vergaand gevoel van onafhankelijkheid ('Ik heb met niemand iets te maken').

De doelstelling van het ROM-project Gelderse Vallei ging verder dan wat wettelijk van de boeren gevraagd mocht worden. Dat betekent dat de overheid iets extra's moet bieden. Er zijn geld en gedelegeerde beleidsruimte nodig en onderhandelingsvaardigheden. Tevens zijn bij de ontwikkeling van het project een aantal uitgangspunten consequent gehanteerd:

- Er is gewerkt met een eigen orga-

nisatie, de Valleicommissie, eigen logo en een eigen kantoor in Barneveld. Zo kon de overheid, zelf deelnemer aan de Valleicommissie, bij tijd en wijlen onder druk gezet worden door de boeren met de mededeling: "Dit brengen we in de Valleicommissie, hoor".

- Er is altijd in de streek zelf vergaderd. De vergaderingen waren openbaar en waren aangekondigd in de lokale en regionale pers.
- Er is altijd geprobeerd een 'win-win-situatie' te definiëren.
- Er is gewerkt met projectadopties. Daarin stond de mens centraal. De regie van de projecten werd aan de mensen zelf overgelaten.

Het 'inspraakspel' omschrijft Kees als een soort 'onderhandelingsplanning' met als elementen:

- Echte gezonde koehandel bedrijven.
- Ook andere kaders benaderen die invloed hebben op de boeren, de regionaal georiënteerde netwerken van banken, kerkeraden, voorlichters e.d. Vooral de Rabobank heeft een sterke positie bij boeren.
- Partijen in de verticale lijn benaderen (van producent tot distributeur en consument, van ecologische boer tot plaatselijke SPAR).
- Een snelle aanpak, tempo maken. Fouten maken mag, maar dan wel vlug. Het realiseren van een snelle koppeling tussen denken en doen.

Uiteindelijk heeft iedere deelnemer aan het project iets ingeleverd, maar er ook iets uitgehaald. Er is sprake van een uitruil. Zo heeft de overheid moeten inleveren op terrein van natuurbehoud en milieu. Maar er is wel een ondergrens gehanteerd.

Er is een duidelijk verschil tussen de aanpak van de Gelderse Vallei en de Betuwe. De doelstelling bij de Betuwe is anders en veel duidelijker en de uitgangspunten liggen vast. De inspraak is dan ook zeer beperkt. In het project de Gelderse Vallei waren doelstellingen en uitgangspunten veel vager en kon de overheid zich meer opstellen als meedenker en een meer open houding aan te nemen.

Het ROM-Gebiedenbeleid

Het landelijk gebied komt steeds verder onder druk te staan. De landbouw is niet langer de enige economische drager van landelijke gebieden. Volgens de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra (VINEX) voldoet de ruimtelijke structuur van veel landelijke regio's niet meer. Er is te weinig draagvlak (inwoners) voor een minimum pakket aan basisvoorzieningen. In toenemende mate is er sprake van milieuproblemen. Als antwoord hierop is in VINEX gekozen voor een nieuwe koers: een gebiedsgericht beleid. Een beleid dat vanuit het gebied zelf moet worden ontwikkeld met de overheid als een soort facilitair bedrijf. Eén van de vormen van gebiedsgericht beleid is het ROM-gebiedenbeleid (ROM staat voor Ruimtelijke Ordening en Milieu). In een ROM-gebied worden milieu-, natuur-, ruimte- en landbouwproblemen tegelijkertijd aangepakt. Het beleid is experimenteel van karakter, centraal staan overleg en onderhandelingen tussen overheden en maatschappelijke organisaties. Het gaat om het creëren van een zo groot mogelijk politiek, bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak in de regio. Om dit draagvlak te kunnen creëren ligt het accent sterk op het bereiken van consensus over de problemen in de regio en mogelijke maatregelen om deze problemen op te lossen. ROM-projecten zijn geselecteerd door het Rijk in overleg met de provinciale besturen. Eén van de ROM-projecten wordt uitgevoerd in de Gelderse Vallei.

Participatie en NIMBY

Maarten Wolsink doet onderzoek naar het NIMBY-effect (Not in my backyard - alles is goed als het maar niet in mijn achtertuin gebeurt). Hij plaatst kanttekeningen bij het hanteren van 'het nationale belang'. Bij nader onderzoek blijkt het veeleer te gaan om een regionaal belang. Bij de Betuwe gaat het ook voor een belangrijk deel om het belang van de regio Rotterdam. Een tegenstelling tussen nationaal belang en lokaal belang wordt dan ook snel opgefokt. Voor de overheid heeft het voordelen deze tegenstelling wel te gebruiken. De overheid verwijt lokale groepen NIMBY-gedrag en maakt ze daarmee verdacht. De term is als eerste gebruikt door minister Winsemius om tegenstanders van de opslag van kerafval monddood te maken. Uit onderzoek van Maarten blijken meerdere soorten NIMBY's te bestaan. De echte NIMBY's, de echte egoïsten, vormen maar een kleine minderheid. Er zijn ook burgers die tegen een toepassing van een techniek of ontwikkeling zijn en zich daarom lokaal verzetten tegen bijvoorbeeld de opslag van kerafval.

De grootste groep bestaat eigenlijk uit mensen die geen idee hebben of ze voor of tegen zijn totdat het dicht bij komt en men er over gaat nadenken. De politieke besluitvorming brengt bij hen een shock-effect teweeg. Dergelijke besluitvormingsprocedures vereisen vaak een zekere opleidingsgraad en tijd om daadwerkelijk mee te kunnen doen. Het resultaat is dan vaak dat burgers op het allerlaatste nippertje hard op de rem staan om toch nog invloed uit te oefenen. Dit laatste noemt Maarten een vorm van participatie. Participatie is niet alleen deelnemen aan een besluitvormingsproces. Ook aan de nooddrem trekken (vertragen) is participatie. Dit wordt ook wel 'hindermacht' genoemd.

Inspraak heeft veel meer te maken met legitimatie van overheidsbeleid dan met participatie. De overheid richt besluitvorming vaak zo in dat de 'echte vraag' verdoezeld blijft. Dit heeft veel te maken met de complexiteit van de besluitvorming. De overheid kan dit niet meer zelf sturen/in de hand houden en verlaat zich vaak op dit soort technieken. De overheid is ook maar één van de actoren. Aan inspraak gaat vaak

m Samenlevingsopbouw

Katern

Wijken voor
Milieu

WIJKEN
voor **milieu**

Speech van minister de Boer

Op de conferentie 'Wijken voor Milieu' van 20 juni jl. werd onderstaande speech van de minister uitgesproken door haar ambtelijke vertegenwoordiger mr. J.H. van den Heuvel, directeur Bestuurszaken van het directoraat-generaal Milieubeheer van het ministerie van VROM.

Geachte dames en heren,

Allereerst wil de bewonersafvaardiging bedanken voor het overhandigen van de brochures die in het kader van het project Wijken voor Milieu zijn gemaakt. Met ondersteuning van deze vijf brochures is het project dat in 1993 is gestart qua experimenten in de verschillende wijken afgerond. U allen bent nu beland in het stadium waarin de drijvende filosofie achter dit project, die van milieuparticipatie van bewoners in wijken, verankerd moet worden in meerdere Nederlandse steden.

Vanmiddag wil ik graag van de gelegenheid gebruik maken om vanuit verschillende invalshoeken u duidelijk te maken waarom ik het project Wijken voor Milieu zo succesvol en belangrijk vind. Deze invalshoeken hebben enerzijds betrekking op de basisprincipes en doelstellingen die in het project Wijken voor Milieu zijn gehanteerd en anderzijds betrekking hebben op milieubeleidsonderwerpen als de Lokale Agenda 21 en de groeiende toepassing van sociale regulering als belangrijk onderdeel van het milieubeleidsinstrumentarium.

Basisprincipes en doelstellingen van het project Wijken voor Milieu

Als minister van milieu vind ik, om bij de eerste invalshoek te beginnen, initiatieven of projecten die draagvlak voor het inclusief milieudenken en handelen in de samenleving creëren erg belangrijk. Voorbeelden als het Eco-team-programma van Global Action Plan, de Persoonlijke Milieutest van de Consumentenbond en het project Wijken voor Milieu zijn zomaar een greep uit de vele goede initiatieven op dit vlak. Dit soort projecten hebben bij mij altijd een streepje voor op projecten die zich laten karakteriseren door een hoog gehalte 'in en uit praten'. Het project Wijken voor Milieu heeft, evenals de andere projecten die ik zojuist heb genoemd, bij mij een 'streepje voor' omdat het project zich laat samenvatten door drie principes die volgens mij garant staan voor succes. Deze principes zijn: werken van buiten naar binnen, krachtenbundeling en vooral praktisch.

Van buiten naar binnen; het is gebleken dat de inhoud en uitvoering van Wijken voor Milieu nauw aansluit bij denkbare en initiatieven van de betrokken burgers zelf in relatie tot milieu. Dit project is met andere woorden bottom-up ingevuld. Als in een bepaalde wijk blijkt dat de hondepoep door de bewoners als het belangrijkste milieuprobleem wordt ervaren dan moet dit signaal serieus worden genomen. Ik vind dat dit signaal niet mag worden gebagatelliseerd vanwege het feit dat in termen van milieuvervuiling hondepoep een klein probleem is in vergelijking met bijvoorbeeld de CO₂-uitstoot van auto's. In

het serieus nemen van milieuproblemen zoals die worden ervaren door wijkbewoners ligt volgens mij ook de kracht en uitdaging van dit project. Een uitdaging die participanten in het project pas kunnen aangaan indien

ze goed op de hoogte zijn van wat er in de buitenwereld gaande is. Ze moeten weten hoe de buurtbewoners tegen problemen op het gebied van milieu aankijken. Mijn ervaring als minister van milieu tot op heden met deze 'buitenwereld' is - en ik voer veel gesprekken met consumenten- en milieuorganisaties, overheden, industrie, enz. - dat ze allerlei creatieve en praktische ideeën hebben die meehelpen een duurzame ontwikkeling met kleine stappen daadwerkelijk te realiseren.

Krachtenbundeling; het project Wijken voor Milieu laat een krachtenbundeling zien op drie niveaus. Ten eerste de samenwerking tussen de burgers in de wijk en de lokale overheid. Ten tweede de bundeling van krachten van de maatschappelijke organisaties SME-adviseurs, de Landelijke Adviesgroep Milieugericht Opbouwwerk (LAMIGO) en het Landelijk Centrum Opbouwwerk (LCO) die dit project zijn gestart en de uitvoering coördineren. Ten derde de financiële en faciliterende rol in het project van drie ministeries, te weten VWS, LNV en mijn departement. Een krachtenbundeling vanuit drie niveaus, die met gebruikmaking van de bestaande structuren van opbouwwerkers, de milieuparticipatie van bewoners in wijken wil verhogen door:

- het creëren van een draagvlak bij de bewoners voor medewerking aan maatregelen die bijdragen aan een beter leefmilieu en een geringere belasting van het milieu;
- het vergroten van de betrokkenheid en de zeggenschap van bewoners bij de inrichting van de woonomgeving en de vormgeving van milieumaatregelen in die wijk.
- het bevorderen van overleg en afstemming van de direct betrokken werkmensen instanties in die wijk zoals gemeentelijke diensten, politie, welzijnswerk, woningbouwcorporaties en ga zo maar door.

Ik kan niet anders dan tot de conclusie komen dat Wijken voor Milieu als het ware een soort sociale vernieuwing op milieugebied is die navolging verdient.

Praktisch; het enthousiasme voor het realiseren van het project Wijken voor Milieu moet niet beperkt blijven tot alleen een dialoog. Een dialoog of maatschappelijke discussie is belangrijk, ook voor het noodzakelijke draagvlak. Echter de discussie mag niet alleen het doel van dit project zijn. Laat ik daar duidelijk over zijn: het doel is samen concrete activiteiten ontwikkelen gericht op praktische resultaten; niet alleen samen praten, maar vooral samen doen. De zojuist door de bewoners gepresenteerde resultaten van hun proefwijken hebben mij in ieder geval ervan

overtuigd dat het project Wijken voor Milieu heeft geleid tot concrete en praktische activiteiten. Mijn complimenten.

Lokale Agenda 21 en sociaal instrumentarium

In het begin van mijn speech heb ik gezegd dat ik het project Wijken voor Milieu ook in relatie wil zien met andere lopende ontwikkelingen in het milieubeleid. Dit vanuit mijn verantwoordelijkheid als minister om integraal milieubeleid te realiseren. Ik wil u hedenmiddag een aantal van dit soort relaties die ik zie duidelijk maken.

Lokale Agenda 21

De eerste beleidsmatige relatie die ik wil leggen is die met de ontwikkeling van de Lokale Agenda 21. In de speech die de directeur-generaal Milieubeheer, Hans Pont, 2 maart jl. namens mij heeft uitgesproken op het congres van het Platform voor Duurzame Ontwikkeling over Lokale Agenda 21, heb ik benadrukt dat voor het succes van de Lokale Agenda 21 het essentieel is dat wordt aangetoond dat deze agenda meerwaarde heeft naast alle andere taken die gemeenten hebben in het kader van de uitvoering van het milieubeleid. Alleen dan wordt op gemeentelijk niveau een milieuverantwoordelijke duurzame samenleving gerealiseerd. Mijn mening is dat gemeenten, lokale maatschappelijke organisaties en burgers voor de taak staan deze meerwaarde van een Lokale Agenda 21 hard te maken.

Op dit congres van 2 maart heb ik ook betoogd dat zo'n duurzame samenleving dan wel de inzet vergt van alle betrokken partijen. Volgens mij de kernboodschap van Agenda 21 in Rio. Om de partijen te blijven motiveren en stimuleren wordt in het Rijksbeleid meer ruimte geboden voor een eigen invulling van het gemeentelijk milieubeleid. Dit is dan ook een oproep aan de gemeenten, lokale organisaties en burgers, om zelf de verantwoordelijkheid te nemen en initiatieven te ontplooiën.

Momenteel is bekend dat 22% van alle Nederlandse gemeenten in het kader van de VOGM, de nieuwe bijdrage-regeling voor gemeenten, hebben gekozen voor het opstellen van een Lokale Agenda 21. Deze gemeenten kunnen m.i. het project Wijken voor Milieu als een van de praktijkvoorbeelden beschouwen van hoe een Lokale Agenda 21 gerealiseerd kan worden. Immers de kernprincipes die mede hebben geleid tot het succes van dit project, van buiten naar binnen, krachtenbundeling en praktisch gelden ook voor het realiseren van een Lokale Agenda 21.

Sociaal instrumentarium

Het laatste voorbeeld van de relatie tussen het project Wijken voor Milieu en lopende andere ontwikkelingen op het milieubeleid betreft het steeds meer inzetten van sociaal instrumentarium als een van de milieubeleidsinstrumenten. Steeds vaker kom ik en mijn andere collega's van EZ, LNV en V&W, die mede verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van het milieubeleid, er achter dat het dwingend opleggen van allerlei maatregelen om het milieu te verbeteren, in de vorm van wetten en AMvB's, niet altijd even effectief werkt. Dit probleem komt deels omdat we al enorm veel wetten op milieugebied hebben en het steeds moeilijker wordt om de handhaafbaarheid ervan te

inspecteren en garanderen, en deels omdat het milieuprobleem vooral wordt gezien als een natuurwetenschappelijke exercitie die vraagt om een strenge normstelling en navent strengere wetgeving.

Toch signaleer ik in de maatschappij een omslagpunt in het milieudenken die ik heel belangrijk vind. Dit omslagpunt laat zich kenmerken door milieuproblemen meer als gedragsproblemen te beschouwen. Dit betekent dat een groot deel van de milieuproblemen ontstaan omdat milieu niet verinnerlijkt is in het gedrag van de burgers. Ik bedoel hiermee dat er nog niet genoeg 'inclusief milieu' wordt gedacht in alle dagelijkse handelingen van de burgers.

Indien het milieuprobleem als een gedragsprobleem wordt beschouwd opent dit de weg om naast de natuurwetenschappelijke benadering van het milieubeleid meer aandacht te gaan besteden aan een sociaal culturele benadering van het milieubeleid. Dit biedt m.i. ook de ruimte voor de keuze van milieubeleidsinstrumenten die uitgaan van financieel/economische en sociale regulering. Vooral deze laatste vorm van regulering, de sociale, heeft aandacht voor het benaderen van burgers via bottom-up structuren en netwerkachtige constructies. Tevens zit de kracht van sociale regulering in het gegeven dat draagvlak voor milieu in de maatschappij wordt gecreëerd op basis van goede communicatie, eigen initiatief bij burgers, samenwerking tussen de verschillende partijen, concrete activiteiten, etc. Ik ben van mening dat het project Wijken voor Milieu laat zien dat burgers warm kunnen lopen voor milieu zonder dat het dwingend vanuit de overheid wordt opgelegd. Ik vind het een van de betere voorbeelden van hoe met de inzet van sociale instrumenten goede resultaten in het milieubeleid behaald kunnen worden.

Afsluiting

Ik sluit af: Nederland werkt momenteel hard aan een duurzame ontwikkeling. Er wordt al ontzettend veel gedaan; afvalscheiding, natuur- en milieu-educatie, vergunningverlening, etc., ook en vooral op lokaal niveau. De vraag 'hoe ziet een duurzame gemeente eruit', kan continu gesteld worden. De 'proeftuinen' uit het project Wijken voor Milieu hebben laten zien dat elke gemeente deze vraag anders invult. Een invulling die grotendeels bepaald wordt door de principes van het 'kijken van buiten naar binnen' en 'krachtenbundeling'. Ik heb begrepen dat dit jaar met het afsluitende project 'Een anker voor Wijken voor Milieu' wordt getracht zoveel mogelijk gemeenten die hebben gekozen voor het opstellen van een Lokale Agenda 21 te bewegen leefbaarheidsvraagstukken op lokaal en wijkniveau te koppelen aan verliggende mondiale milieuvragen. Indien de 'swung' die het project Wijken voor Milieu heeft, overslaat op de gemeenten die bezig zijn met het opstellen van een Lokale Agenda 21 dan ben ik ervan overtuigd dat we met milieuparticipatie in Nederland op de goede weg zijn. Daar ben ik blij om, omdat het uitwerking geeft aan het derde belangrijke principe dat ik heb genoemd om tot betrokkenheid van burgers bij het milieu te komen, namelijk: 'Hou het praktisch'.

Dank u.

Wijken voor milieu:

een aanpak voor milieu-initiatieven in de woonomgeving

door Eric Canjels

Als we ervan uitgaan dat burgers zelf veel kunnen doen aan verbetering van het milieu, dan ligt het voor de hand hen in te schakelen bij kwesties die in hun dagelijkse leefomgeving spelen. De inrichting van die omgeving en het al dan niet aanwezig zijn van voorzieningen op milieugebied bepaalt immers voor een niet onbelangrijk deel hoe milieubewust burgers kunnen en willen leven. Door op deze schaal initiatieven van of met bewoners te stimuleren, blijft 'milieu' geen abstract begrip, maar kunnen mensen er zelf inderdaad iets mee doen.

Het project 'Wijken voor Milieu' startte ruim twee jaar geleden met de bedoeling dit algemene uitgangspunt om te zetten in concrete aanwijzingen voor milieuparticipatie in de woonomgeving, zoals deze aanpak inmiddels betiteld werd. In dit artikel geven we een overzicht van de belangrijkste resultaten die hiermee geboekt zijn.

bewonersorganisatie) zijn bereid tot samenwerking om milieubeleid en concrete milieu-activiteiten op wijkniveau te ontwikkelen.

- Bewoners bepalen in alle fasen van het initiatief (van voorbereiding tot en met evaluatie) mede de voortgang; deze inbreng wordt door de overheid erkend.
- Bewoners zijn op de een of andere manier georganiseerd met als doel hun woonomgeving te bekijken met milieu als invalshoek.
- De georganiseerde bewoners krijgen professionele agogische ondersteuning; de opbouwwerkkrol wordt vervuld.

In de zes proefwijken van 'Wijken voor Milieu' is de afgelopen twee jaar ervaring opgedaan met initiatieven op milieugebied, waarbij grotendeels volgens de net geschetste aanpak werd gewerkt. Wat levert een dergelijke werkwijze nu op?

Deze vraag valt niet met één woord te beantwoorden. De resultaten liggen op verschillende uiteenlopende gebieden. De voornaamste punten zijn de volgende:

Symposium
Bewoner uit Klarendal

Een van de voornaamste onderdelen van 'Wijken voor Milieu' waren de zogenaamde proeftuinen: 6 wijken in 6 verschillende steden verspreid over het land, waar door de lokale betrokkenen milieu-initiatieven zijn opgezet. Deze wijken vertonen in diverse opzichten grote verschillen, en dat geldt dus ook voor de wijze waarop de milieu-initiatieven zijn vormgegeven. Toch is er een aantal kenmerken waaraan alle proeftuinen van 'Wijken voor Milieu' voldoen. Deze kenmerken geven gezamenlijk een goed beeld van de Wijken voor Milieu-aanpak inhoudt.

Het zijn de volgende:

- De aanpak richt zich op een bepaalde wijk (of buurt). Er is dus een territoriale afbakening.
- De belangrijkste partijen (met name gemeente en

- Er zijn meer en betere voorzieningen op milieugebied in de wijk. Er zijn bijvoorbeeld voorzieningen geschapen op het gebied van gescheiden afvalinzameling, energiebesparing, het gebruik van de fiets en verbetering van het groen. Door de inzet van bewoners zijn deze voorzieningen beter afgestemd op buurt en de wensen van bewoners.
- Mede hierdoor worden deze voorzieningen relatief goed gebruikt. De percentages afval die gescheiden zijn ingezameld zijn in wijken waar bewoners betrokken zijn geweest bij de voorbereiding van het inzamelsysteem duidelijk hoger dan in andere wijken.
- Niet alleen het 'grote,' ook het directe leefmilieu is gebaat bij de genomen initiatieven. Alleen al door de inzameling van afval zorgvuldig te organiseren, wordt de

Thema	Leefbaarheidsaspect	Milieu-aspect
Afval	Tegengaan zwerfvuil	Afvalpreventie geschieden inzameling
Groen	Recreatiemogelijkheden uiterlijk van de wijk	Gifvrij groenbeheer soortdiversiteit in stedelijke omgeving
Verkeer	Veiligheid Bereikbaarheid ruimtebeslag luchtvuiling	Teruggang in auto- mobiel bevoordelen fiets- en openbaar vervoer
Toewijzen en renoveren	Gedrag, betrouwbare woningen Lage energiekosten	Milieuzak (vertrouwen) Energiegebruik woningen
Verwilling van bodem, water, lucht	Gesonde leef- omgeving	Vooroming verwilling

hoeveelheid zwerfvuil flink verminderd. Dit effect wordt nog versterkt door bewoners in te schakelen bij de controle op een goede werking en gebruik en/of het schoonhouden van de openbare ruimte. Een ander goed voorbeeld van verbetering van de leefbaarheid is dat vermindering van het autoverkeer de ruimte voor andere bezigheden op straat vergroot.

- De betrokkenheid van bewoners bij de wijk is groter geworden. Dit heeft maar ten dele te maken met het thema milieu, hoewel verbetering van het fysieke leefmilieu bij veel bewoners wel hoog op de agenda staat en ze er dus iets voor willen doen. Daarnaast is 'milieu' echter een goed thema om allerlei activiteiten in een wijk aan op te hangen. Dit loopt van een 'simpele' buurtavond tot een compleet wijkmilieubedrijf.
- Het thema milieu is in de wijk gaan leven. 'Milieu' betekent voor iedereen iets anders. Veel actieve bewoners denken allereerst aan een schone straat en verzorgd groen; gemeentelijke milieudiensten en milieu-actiegroepen streven naar (o.a.) minder afval, autoverkeer en energiegebruik. Door deze verschillende interpretaties met elkaar te confronteren en waar mogelijk met elkaar te verbinden, komt een proces op gang waarin ook andere kwesties gaan leven. Het draagvlak voor (goed) milieubeleid wordt hierdoor versterkt.
- De samenwerking tussen bewoners en gemeentelijke diensten is verbeterd.

De genoemde resultaten zijn vrij algemeen geformuleerd. Het gaat uiteindelijk om concrete verbeteringen op diverse milieuthema's.

Een aantal kenmerken van de werkwijze in de projecten werd al genoemd. We werken hieronder de voornaamste elementen in de aanpak wat verder uit.

- Het thema milieu wordt gekoppeld aan verbetering van de leefbaarheid in de wijk. In veel gevallen is het mogelijk milieumaatregelen zo vorm te geven dat ze ook bijdragen aan verbetering van het directe leefmilieu. De mogelijke relaties tussen milieuthema's en leefbaarheid zijn uitgewerkt in schema 1.
- De organisatie wordt zo opgezet dat bewoners en gemeente een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor initiatieven krijgen. Er wordt bijvoorbeeld gewerkt in duo's van een bewoner en een ambtenaar die gezamenlijk de maatregelen op een bepaald terrein bespreken. Het voornemen om gezamenlijk initiatieven te nemen op milieugebied kan worden vastgelegd in een convenant.
- De rol van (georganiseerde, actieve) bewoners wordt afgestemd op de aard van de initiatieven en hun eigen mogelijkheden en wensen. De mogelijke bijdrage van bewoners verschilt voor de verschillende milieuvorzieningen in de wijk.

De bijdrage van bewoners kan bestaan uit de volgende punten:

- Bewoners bepalen mede de opzet van voorzieningen.
- Bewoners introduceren de maatregelen in de wijk, bij hun medebewoners.
- Bewoners nemen bepaalde voorzieningen (deels) in ei-

Schema 2.

Tien tips voor ondersteuning van bewonersinitiatieven.

- Zet de grootst mogelijke kleine stap; werk alleen aan activiteiten die haalbaar zijn en korte termijn resultaten opleveren.
- Heb een strategie voor de lange en korte termijn; bedenk welke doelen op korte termijn bereikt moeten worden en welke doelen op lange termijn.
- Herhaal succesvolle activiteiten; activiteiten die bewoners aanspreken en veel respons opleveren zijn het waard herhaald te worden.
- Zorg voor beloningen; door bijvoorbeeld een veegactie af te sluiten met een buurtfeest wordt er een beloning gegeven voor de inzet.
- Koppel de resultaten terug; tijdens de activiteit en na afsluiting is het van belang de bewoners te laten weten wat hun inspanningen hebben opgeleverd. Dit motiveert hen om door te gaan en zet aan tot nieuwe activiteiten.
- Geef bewoners de eer van het succes; succesvolle activiteiten zijn altijd de verdienste van de bewoners. Door dit te benadrukken wordt de motivatie versterkt. Daarbij kan het voor sommige wijken een voordeel zijn dat de wijk op een positieve manier in het nieuws komt.
- Loop niet te ver voor de muziek uit; sluit aan bij hetgeen er in de wijk aan problemen en/of oplossingen leeft.
- Zorg voor een leerproces; bewoners moeten al doende leren, al dan niet in een formeel verband, afhankelijk van de mogelijkheden en behoeften.
- Houdt successen niet tot de wijk beperkt; goede resultaten en activiteiten verdienen brede bekendheid. Een artikel in het lokale, regionale, of een landelijk dagblad werkt voor alle bewoners zeer stimulerend.
- Sta open voor nieuwe actieve bewoners; regelmatig nieuwe gezichten voorkomt indutten of het ontstaan van een zelfgenoegzaamheid. Bovendien zorgen nieuwe mensen vaak voor en frisse kijk en zwengelen ze andere discussies aan.

gen beheer.

- Er wordt systematisch gewerkt aan draagvlak in de wijk. In schema 2 wordt een tiental tips gegeven die nuttig zijn bij het versterken van het bewonersinitiatief op milieugebied.
- Er wordt een wijkmilieuplan opgesteld. Om een goed inzicht te krijgen in de milieukwesties die in een wijk spelen en de mogelijke verbeteringen is het zinvol om met behulp van een wijkmilieuplan tot een keuze van initiatieven te komen. Hiervoor is binnen het project 'Wijken voor Milieu' een model ontwikkeld. Volgens dit model worden per thema systematisch de bestaande situatie, de doelstellingen, globale oplossingen en concrete acties op een rij gezet. Tenslotte wordt aan de mogelijke acties een prioriteitsvolgorde gegeven.

De proeftuinen van 'Wijken voor Milieu' hebben aangetoond dat initiatieven op milieugebied door en met bewoners zinvol zijn. Wat zijn de volgende doelstellingen op dit gebied?

- Milieuparticipatie wordt in meer wijken opgezet. Op dit moment is het betrekken van bewoners bij milieuintiatieven nog geen gemeengoed. Vanuit het milieubeleid en de milieubeweging bestaat wel belangstelling voor deze aanpak, omdat men naar wegen zoekt om de individuele burger te bereiken, maar dat heeft nog onvol-

doende geleid tot concrete projecten.

- Er komt een grotere variatie aan milieuintiatieven. Milieuparticipatie begint met de aanpak van de meest dringende zaken in de woonomgeving. Dat is meestal de vervuiling van de openbare ruimte en de hoeveelheid of toestand van het groen. Daarna komen andere kwesties aan de orde: voorzieningen voor milieuvriendelijk consumentengedrag of alternatieven voor het gebruik van de auto bijvoorbeeld. In (en buiten) de proeftuinen voor Wijken voor Milieu is ook met deze andere thema's ervaring opgedaan, maar de mogelijkheden voor milieuintiatieven in wijken zijn bij lange na niet uitgeput.
- Milieu wordt geïntegreerd in buurtbeheer. Waar gewerkt wordt met buurtbeheer ligt het voor de hand milieuthema's daarin te integreren. Het gaat immers voor een groot deel om dezelfde punten, zij het dat die vanuit een andere invalshoek worden bekeken.

Momenteel wordt onderzocht of een landelijk strunpunt voor milieuparticipatie, dat bij kan dragen aan het realiseren van deze doelstellingen, haalbaar is. Zie voor de ondersteuning die Wijken voor Milieu kan bieden aan initiatieven voor milieuparticipatie elders in dit kader.

Productenoverzicht

Een groter draagvlak

Milieu-participatie in de woonomgeving is een methode om burgers direct bij het milieubeleid te betrekken. Een methode die het niet bij een oproep laat maar de actieve inzet vereist van zowel gemeente als burgers. De kracht van milieu-participatie in de woonomgeving schuilt in de integrale aanpak, waarbij milieu wordt gekoppeld aan andere wijkbelangen, en de gelijkwaardige samenwerking tussen gemeente en burgers. Toepassing van milieu-participatie in de woonomgeving maakt het gemeenten mogelijk om op wijkniveau milieubeleid te ontwikkelen. Hiermee is niet alleen het (milieu)belang van de wijk gediend, maar ook het gemeentelijke milieubeleid. Door gebruik te maken van milieu-participatie in de woonomgeving zal het draagvlak onder de bevolking voor het milieubeleid toenemen.

Achtergrond

Wijken voor Milieu heeft gedurende ruim twee jaar expertise opgebouwd in milieu-participatie in de woonomgeving. Dit is gebeurd door proef te draaien met zes wijken, verspreid over het land. Het betreft wijken in de gemeenten Arnhem, Breda, Deventer, Oldenzaal, Roermond en Utrecht.

De opgebouwde expertise is door Wijken voor Milieu gebundeld in een reeks van vijf brochures. Deze reeks vormt een goede introductie in milieu-participatie en een handleiding tot het werken er mee. We wilden het echter niet alleen bij de reeks laten. Het enthousiasme over de resultaten in de wijken waar met milieu-participatie is gewerkt heeft ons doen besluiten om ook op andere wijken gemeenten te stimuleren met milieu-participatie te gaan werken. Marktonderzoek wijst uit dat er algemeen interesse is voor milieu-participatie. Met name gaat deze interesse uit naar:

- op maat van de wijk toegesneden ondersteuning
- en deze met name in de startfase te geven.

Ons aanbod is primair op deze behoefte afgesteld. Het ministerie van VROM steunt Wijken voor Milieu met een subsidie om deze ondersteuning te ontwikkelen.

Voorwaarden

Uit de ervaring die binnen 'Wijken voor Milieu' met milieu-participatie is opgedaan blijkt dat een wijk aan een aantal voorwaarden moet voldoen, wil een initiatief succesvol zijn. De belangrijkste voorwaarden zijn:

- de meest betrokken partijen (met name gemeente en bewonersorganisatie) zijn bereid tot samenwerking om milieubeleid en concrete milieu-activiteiten op wijkniveau te ontwikkelen.
- bewoners bepalen in alle fasen van het initiatief (van voorbereiding tot en met evaluatie) mede de voortgang, deze inbreng wordt door de gemeente erkend.
- bewoners zijn op de een of andere manier georganiseerd met als doel hun woonomgeving te bekijken met milieu als invalshoek.
- de georganiseerde bewoners krijgen professionele

agogische ondersteuning; de opbouwwerkrol wordt vervuld.

Wat kunt u van ons verwachten ?

Wijken voor Milieu verzorgt een startadvies voor de wijk die wil gaan werken met milieu-participatie. Het doel van een startadvies is de feitelijke start van milieu-participatie mogelijk te maken, danwel deze een stap verder te brengen. Het startadvies bestaat uit:

- voorlichting,
- hulp bij het opstellen van een plan van aanpak en
- coaching.

De invulling en samenstelling van het advies wordt in overleg vastgesteld. Met het afnemen van een startadvies wordt ook het gebruiksrecht verworven op de naam en logo van Wijken voor Milieu.

Algemeen is de aanpak als volgt:

- in overleg met de gemeente en/of een welzijnsinstelling wordt een wijk gekozen waar gestart wordt met milieu-participatie
- voor betrokken bewoners en ambtenaren (alsmede opbouwwerker) wordt een voorlichting georganiseerd
- hierna wordt door bewoners en gemeente een plan van aanpak opgesteld. Doorgaans zal dit plan van aanpak toegespitst zijn op een onderwerp dat prioriteit heeft in de buurt. In het plan worden mogelijke activiteiten beschreven, keuzes gemaakt en aandacht gegeven aan de uitvoering (incl. publiciteit). Wijken voor Milieu assisteert en adviseert bij de opstelling van het plan
- vanaf de eerste voorlichting tot en met het moment dat begonnen wordt met de uitvoering van het plan vindt er coaching plaats van de betrokken opbouwwerker.
- na afronding van het startadvies vindt er een evaluatie plaats en wordt de behoefte aan verdere ondersteuning geïnventariseerd.

Afhankelijk van het aantal gemeenten cq wijken dat een startadvies afneemt, zal Wijken voor Milieu een aanbod ontwikkelen voor aanvullende ondersteuning. Deze ondersteuning geschiedt in de vorm van scholing voor bewoners en netwerk(en) voor betrokken professionals. Tevens zal Wijken voor Milieu dan kunnen fungeren als makelaar in het bij elkaar brengen van vraag en aanbod.

Kosten

Het startadvies kost 8.000 gulden. Hiermee wordt, zoals vermeld, ook het recht verworven voor de wijk om naam en logo van Wijken voor Milieu te gebruiken. Dit recht blijft bestaan ook na afloop van het startadvies.

In geval Wijken voor Milieu aanvullende ondersteuning aan zal bieden, zal hiervoor apart een offerte worden uitgebracht.

Het startadvies

De volgende vormen van ondersteuning kunnen deel uitmaken van het startadvies:

1. Excursie - Wijken voor Milieu organiseert voor betrokkenen een excursie naar een vergelijkbare wijk waar reeds twee jaar ervaring is opgedaan met milieuparticipatie. De resultaten worden getoond en direct betrokkenen vertellen hun ervaringen.
2. Bewonersavond - Wijken voor Milieu geeft op een bewonersavond voorlichting over milieuparticipatie. De organisatie van de bijeenkomst ligt in handen van de wijk. Wijken voor Milieu verzorgt het inhoudelijke deel.
3. Workshop - Om een bepaald onderdeel van milieuparticipatie of thema uit te werken geeft Wijken voor Milieu een workshop. Ook hier geldt dat de praktische zaken voor rekening van de wijk zijn en Wijken voor Milieu voor de inhoudelijke kant zorgt.
4. Ontwikkelen plan van aanpak - Wijken voor Milieu helpt bewoners bij het opstellen van een plan van aanpak. Onderdeel hiervan vormt een inventarisatie van actiepunten, prioritering en uitwerking naar activiteiten. Middelen die hierbij ingezet kunnen worden zijn ondermeer: een enquête, een workshop, een bewonersavond. Voor elke fase is de bemoeienis van Wijken voor Milieu puur inhoudelijk. Organisatorische zaken, bijvoorbeeld het vermenigvuldigen en verspreiden van een enquête, zijn een taak van de bewoners.
5. Coaching - Betrokken professionals (opbouwwerker, ambtenaren) worden tot het moment dat het plan van aanpak uitgevoerd gaat worden gecoacht door een opbouwwerker met ruime ervaring in milieuparticipatie. Deze coaching geschiedt op verzoek van de bewonersondersteuning en heeft vooral het karakter van meedenken en delen van ervaringen.
6. Evaluatie - Aan de hand van de eerste ervaringen met milieuparticipatie in de wijk wordt de inbreng van Wijken voor Milieu geëvalueerd. In dit overleg kan besproken worden of er behoefte is aan verdere ondersteuning. Alle relevante partijen zijn bij dit overleg betrokken.

Aanvullende ondersteuning

Indien de mogelijkheden zich voordoen zal, zoals eerder gemeld, Wijken voor Milieu ook aanvullende ondersteuning aanbieden. Het gaat hierbij om de volgende vormen van ondersteuning

1. Bewonerscursus - Aandacht geven aan de kwaliteit van de inbreng van bewoners is, zeker bij milieuparticipatie, van groot belang. In vergelijking met andere partijen (gemeente, energiebedrijf, woningbouwcorpo-

raties) zijn zij meestal minder goed georganiseerd. Daarom is het mogelijk bewoners een cursus te laten volgen over het fungeren als partner bij milieuparticipatie. Aan elke cursus doen meerdere steden (wijken) mee. Uitwisseling van ervaringen tussen bewoners uit verschillende steden is een belangrijk onderdeel van de cursus.

2. Netwerkdename - Het uitwisselen van ervaringen is, zeker bij nieuwe projecten, belangrijk en stimulerend. Wijken voor Milieu zal met enige regelmaat ervaringen van verschillende steden bij elkaar brengen en stelt betrokken ambtenaren, opbouwwerkers en andere betrokken professionals in staat met collega's ervaringen uit te wisselen. Via het Nieuwsbulletin Wijken voor Milieu kunnen bewoners, ambtenaren en anderen op de hoogte blijven van de ontwikkelingen rondom milieuparticipatie. Via contactdagen (al dan niet op een locatie) en workshops zorgt Wijken voor Milieu voor uitwisseling.
3. Makelaar - Wijken voor Milieu kan bemiddelen tussen vraag en aanbod. Het betreft hier vragen naar specifieke kennis of hulp.

Geïnteresseerd ?

Het kan zijn dat u na lezing van dit aanbod helder voor ogen staat welke mogelijkheden en behoeften er binnen uw wijk of gemeente zijn. Het kan ook zijn dat u wel geïnteresseerd bent geraakt maar nog niet precies weet op welke wijze er in uw wijk of gemeente een begin mee gemaakt kan worden.

Via een eerste contact kunnen we een aantal zaken op een rijtje zetten om de mogelijkheden goed in te schatten.

Na dit eerste contact is het mogelijk om (voortuitlopend op de beslissing tot een startadvies) betrokkenen voor te lichten over milieuparticipatie in de woonomgeving.

Aan de hand van de reacties kan vervolgens worden besloten of er in uw wijk of gemeente met milieuparticipatie gewerkt gaat worden. □

Contact

Het correspondentie-adres is:
Landelijk Centrum Opbouwwerk
tav. Wijken voor Milieu
Postbus 1004
8001 BA Zwolle

Contactpersonen:

dhr. F. Veldkamp, 030 - 721 201
dhr. R. Giesberts, 030 - 517 493.

Organisatie in Breda

door Robert Giesberts

In 1993 werd in de Bredase wijk Heuvel, op initiatief van het sociaal-cultureel werk en de gemeente, een werkgroep Milieu opgericht. De leden van de werkgroep waren allen afkomstig uit de wijkorganisatie waar bewoners zich tot dan toe vooral met de stadsvernieuwing hadden beziggehouden.

De werkgroep Milieu koos de volgende doelstellingen:

- signaleren en oplossen van relatief kleine milieuproblemen
- bemoedigen met het gemeentelijk milieubeleid voor de wijk
- meer bewoners activeren voor milieu(activiteiten).

De bemoediging met het gemeentelijk milieubeleid spitste zich al gauw toe op het gescheiden inzamelen van afval. De gemeente Breda had hiervoor een ambitieus programma opgesteld. Vier verschillende soorten afval zouden gescheiden ingezameld worden: papier, GFT, verpakkingen en restafval. Voor kca en glas waren inmiddels voldoende voorzieningen gecreëerd.

In de wijk Heuvel stuitte deze voornemens op praktische problemen door de aanwezige hoogbouw. De gemeente wilde door het plaatsen van betonnen afvalbakken (cocons) aan de straatzijde het ook voor deze bewoners mogelijk maken hun afval te scheiden. De werkgroep besprak de locaties van de cocons met de gemeente en zorgde voor extra inspraak hierover. In aanloop naar deze inspraak zond de werkgroep elke bewoner van de hoogbouw een brief met kaart waarop de voorgenomen locatie van de cocon voor de betreffende hoogbouw was aangegeven. Was men het oneens met de locatie dan moest men reageren. Bij meer dan vijf reacties ontvingen alle bewoners van de hoogbouw een uitnodiging voor de inspraakbijeenkomst. Bijna een kwart van de aangeschreven bewoners in de hoogbouw werd op die manier uiteindelijk uitgenodigd. De inspraakavond resulteerde in de verplaatsing van twaalf van de betrokken veertien cocons. Tijdens de activiteiten rond afval besloot de werkgroep een tweede speerpunt uit te werken: het groen. Deze nieuwe activiteit sloot minder aan bij het gemeentelijk beleid. De werkgroep stelde zich ten doel bewoners meer te betrekken bij het onderhoud van het openbare groen in de wijk. Het groenproject startte met een mondelinge enquête in drie straten. Bewoners werd gevraagd naar hun mening over het groen en hun wensen daaromtrent. Een tiental bewoners verklaarde zich desgevraagd bereid mee te werken aan het onderhouden van groen. Ook een dagopvang voor geestelijke gehandicapten meldde zich. De samenwerking met de gemeente liep echter spaak door onvoldoende voorbereiding. Als gevolg daarvan liep het project ernstige vertraging op.

Om de afloop hiervan niet werkeloos af te wachten, organiseerde de werkgroep een veegactie. Deze werd een succes. Meer dan de helft van de bewoners deed mee. Nadat de problemen aangaande het groenproject waren opgelost en afspraken met de gemeente in een convenant waren vastgelegd, ging het project daadwerke-

lijk van start. Bewoners kregen invloed op het onderhoud, het snoeien en de keuze van aanplant.

De aandacht van de werkgroep bleef opgeëist worden door de afvalinzameling. Het gebruik van de cocons bleek doorgaans onvoldoende. Mensen deponeerden afval naast de cocons en zwerfvuil was het gevolg. Bewoners uit omliggende laagbouw bleken de cocons ook te gebruiken en bovendien bleek het afval bij het legen van de cocons vervuild. De werkgroep probeerde in twee stappen de afvalinzameling te verbeteren. Er werd een excursie georganiseerd naar een afvalverwerkingsbedrijf. Bewoners leerden hiermee meer over het nut van afvalscheiding. In tweede instantie zette de werkgroep een klankbordgroep Afval op. Enkele tientallen bewoners fungeerden hierin als straatcontactpersoon die misstanden moesten signaleren en hierover contact moesten onderhouden met de buurtmeester.

De werkgroep vindt van alle activiteiten rondom Afval en Groen de activiteiten rond het thema Afval het meest succesvol. De samenwerking met de betrokken gemeentelijke dienst was steeds goed en ook van uit de wijk konden bewoners relatief gemakkelijk tot medewerking worden aangezet.

De Planetenbuurt

Een bewonersgroep in de Roermondse wijk Planetenbuurt begon aanvankelijk met twee speerpunten: consumentengedrag en een schone buurt. De keuze voor deze speerpunten was gemaakt na overleg tussen de bewonersgroep, een in de wijk actieve natuurorganisatie, de gemeente en het opbouwwerk. Naarmate de voorbereidingen vorderden, bleken de betrokken partijen van inzicht te verschillen over de wijze van uitvoering en het tempo. De één hechtte meer waarde aan activiteiten rondom consumentengedrag, de ander gaf aan activiteiten voor een schone buurt de voorkeur.

Er was inmiddels een themagroep Milieu gevormd waar, naast bewoners, vertegenwoordigers van de gemeente, de milieugroep, de woningbouwvereniging en het opbouwwerk zitting in hadden.

In deze themagroep werd prioriteit gegeven aan 'consumentengedrag'. Die keuze was voortgekomen uit praktische overwegingen. De wijk ging namelijk net onder de hamer van de stadsvernieuwing. Aandacht voor het schoon houden van straten was dan misplaatst. Bovendien, zo was reeds gepland, zouden bewoners na afloop van de stadsvernieuwing hun huisvuil individueel moeten gaan aanbieden. Voorheen diende dit via gezamenlijke aanbiedplaatsen te gebeuren. De kans op het ontstaan van zwerfvuil, waar de wijk tot dan toe veel last van had, zou met deze verandering kleiner worden, aldus de themagroep. De keuze voor speerpunt 'consumentengedrag' werd ook gemaakt omdat de themagroep verwachtte hier draagvlak voor te vinden. De inschatting was dat mensen mee wilden werken, mits de juiste voorzieningen er waren om dit mogelijk te maken. Een activiteit om het oud papier apart te houden moest wel gelijk opgaan met een goede inzameling. Tenslotte meende de themagroep dat veel medebewoners wel de wil, maar niet de kennis hadden om milieubewuster te leven.

Het eerste contact met de wijk verliep via een enquête over huishouden en consumentengedrag. De enquête bevatte vragen over inkoopgedrag en afvalinzameling en informeerde naar de tevredenheid over de milieuvoorzieningen in de wijk.

Op grond van de enquêteresultaten koos de themagroep voor activiteiten in de educatieve sfeer. Bewoners werden benaderd om deel te nemen aan een ecoteam, en er werden cursussen aangeboden over milieu in en om het huis en over milieuvriendelijk tuinieren. Daarnaast werden, op grond van de oordelen in de enquête, milieuvoorzienin-

gen verbeterd. De respons op de bewonersactiviteiten was na een jaar te gering om het speerpunt te handhaven. Het draagvlak bleek minder dan door de themagroep was verondersteld.

De stadsvernieuwing verkeerde inmiddels in een afrondende fase. Dit bood nieuwe kansen voor het speerpunt 'schone buurt'. Het accent werd in de vernieuwde omgeving niet zozeer gelegd op het opruimen van zwerfvuil, maar op het voorkomen daarvan. Eén van de middelen hiertoe, zo vond de themagroep, was het oprichten van een netwerk van straatcontactpersonen. Doel van het netwerk was het signaleren van vervuiling, maar ook van vernielingen en graffiti. Een geconstateerde mistand zou worden doorgegeven aan de buurtconciërge die dan stappen zou kunnen nemen. Het idee sloeg aan bij de buurt. Bij elk blok dat klaar was met de stadsvernieuwing, werden bewoners op een originele manier benaderd om deel te nemen aan

het netwerk. Veel bewoners onderkenden het belang van het verzoek en waren bereid hun medewerking te verlenen.

De themagroep probeerde tegelijkertijd meer milieu-achtige activiteiten te ontplooiën. Zo werden compostvaten verkocht en werd er een markt gehouden waarop mensen hun planten en stekjes konden ruilen. Ook deze activiteiten kregen veel respons.

De themagroep heeft van de ervaringen geleerd. Ideale activiteiten die niet leven bij bewoners, zoals rondom consumentengedrag, mislukken. De activiteiten rondom 'schone buurt' sloten echter wel goed aan bij de omstandigheden en de beleving van bewoners. Daarom werden deze activiteiten wel een succes.

Cambio Company

De start van de Cambio Company was vooral een gevolg op het buurtbeheerproject Rode Dorp/Driebergen. De twee wijken werden in 1988 door het gemeentebestuur aangewezen als experimentgebied voor buurtbeheer. Volgens onderzoek was het een gebied waar 'de meeste problemen zich tegelijkertijd afspeelden'. In het buurtbeheerproject werkten bewoners samen met scholen, politie, woningbouwcorporaties, gemeente en welzijnswerk. Als gevolg hiervan groeiden de bewoners uit tot samenwerkingspartner, prioriteitensteller en deskundigen. Van probleemaanreiker werden ze probleemoplosser. Bij het formele einde van het buurtbeheerproject, eind 1992, namen de actieve bewoners zich voor verder te gaan. Men wilde meer, bij voorkeur via een vorm van zelf-

beheer. Er werden buurtavonden belegd om actiepunten te inventariseren. Hieruit kwamen de volgende aandachtsvelden naar voren: werk, scholing en milieu. Bestaande 'omgevingsaanpak' activiteiten als veegploegen, buurtveegdagen en het bloembakkenproject werden voortaan geschaard onder de categorie 'milieu'. Tevens groeide onder het bewonerskader de mening dat 'reguliere' werkzaamheden overgedragen moesten worden aan nieuwkomers. Zo kreeg men zelf tijd voor nieuwe, meer ambitieuze zaken, die het niveau van buurtoverleggen en werkgroepen, oversteeg. 'Regulier' en 'nieuw' zou elkaar wel moeten versterken, zowel wat betreft het aantal activiteiten als de deelname van bewoners daaraan. Bij de actieve bewoners groeide daarop het idee van een buurtbedrijfje, met bewoners aan het roer. De producten die men wilde leveren waren: milieu, scholing en arbeid.

Via de zogenaamde Deventer Wijkaanpak, een structuur waarin bewoners jaarlijks een wijkplan opstellen, kregen de bewoners van Rode Dorp/Driebergen het plan voor een wijkmilieubedrijf hoog op de lijst. Volgens de regels van de Wijkaanpak kwam er ambtelijke ondersteuning om het plan uit te werken. De milieu-benadering van de bewoners botste met het bestaande milieubeleid. Dit ging uit van een stedelijk niveau en benaderde bewoners als klanten/consumenten. Als gevolg hiervan ontstond een patstelling. Het plan van de bewoners had de sympathie van politiek en ambtenarij, maar in het kader van het milieubeleid werd de aanpak afgewezen. Ambtelijk wenste men aanvankelijk het bewonersplan enkel te beschouwen als een 'versterking van het product van de gemeentelijke dienst'.

Binnen de ambtelijke diensten had het Cambio-plan zowel voor- als tegenstanders. Zo waren Welzijn & Educatie en betrokkenen bij bestuurlijke vernieuwing voor, en Milieuvoorlichting en sector Reiniging, tegen. Bewoners moesten uiterst voorzichtig manoeuvreren om ervoor te zorgen dat de meningen niet polariseerden. De steun van het College voor het plan leidde tot een oriënterend onderzoek. Gekeken werd of er voldoende 'markt' en draagvlak was bij mogelijke samenwerkingspartners. Tevens werd gecheckt of de wijk het plan echt droeg. Het onderzoek fungeerde voor de ambtenaren als massage: het gaf hen de tijd te wennen aan het idee.

Bewoners hadden inmiddels een projectgroep opgericht. In deze groep werden de discussies gevoerd over strategie en wensen ten aanzien van Cambio. Met steun van de gemeente werd er door de groep een activiteitenplan opgesteld, een organisatiestructuur ontworpen en een uitvoeringsprogramma voor afval gemaakt. Aanvankelijk was het doel gemeentelijke taken over te nemen. Gedurende de voorbereiding lieten bewoners dit doel vallen als onhaalbaar. Men richtte zich op aanvullende taken. De laatste stap in het oprichtingsproces was het opstellen van een bedrijfsplan. Het plan bestond uit twee fasen:

1. Een akkoord tussen alle betrokken partijen; hierbij waren onder meer betrokken: de dienst Milieu & Stadsbeheer, de dienst Sociaal-economische Ontwikkelingen, het Middelbaar BeroepsOnderwijs, Welzijnswerk, College van B&W, de dienst Maatschappelijke Ontwikkelingen en Sociale Werk-

voorziening.

2. Een activiteitenplan; hierin werden de ruimte en mogelijkheden van de verschillende instanties afgezet tegen de prioriteiten van de bewoners. De prioriteiten werden met behulp van een milieumatrix door de projectgroep geïnventariseerd. Hieruit volgde een milieu-actielijst met twaalf gerangschikte uitvoeringsactiviteiten en zes ondersteunende activiteiten.

Het bedrijfsplan werd aanvaard en begin 1995 ging Cambio Company van start. De directie bestaat geheel uit bewoners van Rode Dorp/Driebergen. Het bedrijf telt negen arbeidsplaatsen en één part time bedrijfsleider. De dagelijkse gang van zaken wordt bewaakt door een stagiaire van de HBO Milieu-opleiding in Deventer. Hiervoor is een permanente stage-plaats gecreëerd. De arbeidsplaatsen komen voort uit JWG en banenpool. Het bedrijf is begonnen met de volgende taken:

Er zijn drie speerpunten voor het bedrijf:

1. grondstoffenpark - het fungeren als inzamelpunt van allerlei soorten afval;
2. milieuwacht - toezien op het schoon houden van de woonomgeving en in dat kader activiteiten ontplooiën;
3. informatiepost - actieve en passieve voorlichting geven over milieu en energie aan de bewoners van de wijk.

Het bedrijf heeft een eigen, herkenbare huisvesting in de wijk. Voorts is er gezorgd voor eigen materiaal, transport en gereedschap. De financiering van het wijkmilieubedrijf heeft tijdens de voorbereiding veel stof tot discussie gegeven. Uitgangspunt van de gemeente was dat Cambio niet moest leiden tot stijging van het reinigingstarief. Gemeentelijke budgetten konden alleen worden overgeheveld wanneer aantoonbaar was dat Cambio meer of hetzelfde kon bieden voor hetzelfde geld. Binnen de projectgroep was men het er al snel over eens dat het bedrijf geen koopkrachtige milieuvraag diende maar een maatschappelijke milieuvraag. Daarom streefde men ook geen financieel zichzelf bedrupend bedrijf na. Praktisch maar ook vanuit maatschappelijke overwegingen diende een wijkmilieubedrijf financiële steun te krijgen. Vooronderzoek becijferde bijvoorbeeld dat met Cambio de afvalopbrengst met 50% zou toenemen. Uiteindelijk is er een startkapitaal vergaard via de gemeente en fondsen. Het bedrijf genereert deels inkomsten uit werkzaamheden en is deels aangewezen op subsidie. Klussen binnenhalen enkel omwille van het geld is binnen Cambio niet aan de orde.

Het succes van Cambio Company is wellicht één opmaat tot meerdere wijkmilieubedrijven in het land. Initiatiefnemers moeten zich echter vooraf goed realiseren dat er een lange weg te gaan is alvorens er gestart kan worden. Een goede voorbereiding voorkomt opgeklopte verwachtingen en daarmee teleurgestelde bewoners.

Groen-adoptie in Oldenzaal

door Robert Giesberts

De Oldenzaalse wijk de Thij is rijk voorzien van Groen. Gemeentelijke bezuinigingen en veranderingen in het beleid om onkruid te bestrijden, zorgden ervoor dat het groen er minder verzorgd uit ging zien. Aangezien de bewoners deze voorziening van groot belang achtten voor hun woon- en leefmilieu, wilden zij hier wat aan doen. Dit voornemen leidde uiteindelijk tot het adopteren van delen van het openbaar groen door bewoners. Hierbij was zowel sprake van mede-beheer als zelfbeheer.

Het groen-adoptieplan betrof de groenstroken rondom de woningen en de pleinen. De stroken werden slecht onderhouden en hun staat verslechterde bovendien door zwerfvuil en het vertrappen van planten. Het adoptieplan, dat bewoners met de gemeente uitwerkte, bevatte de volgende afspraken:

- bewoners adopteren groenstroken, die ze bij hun tuinen mogen betrekken (zelfbeheer)
- bewoners verzorgen samen met de gemeente groenstroken (mede-beheer). Het betrof hier stukken groen die moeilijk bij tuinen getrokken konden worden, zoals perken op pleinen.

Tijdens de uitvoering van het project hielpen bewoners mee met het opnieuw inplanten van de groenstroken in het openbare gebied. Op dit gedeelte van het groen zouden bewoners gezamenlijk toezicht houden. De groenstroken die bij de tuinen getrokken werden, leidden ertoe dat tuinafscheidingswerken vernieuwd en verbeterd. Het aangezicht van achterom-paadjes verbeterde hierdoor.

Het groenproject moest rekening houden met twee ontwikkelingen:

1. bewoners verhuizen
2. bewoners laten hun taken versloffen.

Voor verhuizingen werd afgesproken dat de woningbouwvereniging nieuwe bewoners op het project zou wijzen. De gezamenlijke aanpak leidde ertoe dat bewoners elkaar makkelijk aanspraken op hun taken. Het project werd een veelbesproken onderwerp in gesprekken tussen bewoners. Door de projectgroep werden ook activiteiten georganiseerd om de aandacht voor het project levend te houden en nieuwe belangstellenden te trekken. Zo organiseerde de groep drie plantzaterdagdagen waarop alle betrokken bewoners de eigen en openbare groenstroken op orde brachten. Voor deze zaterdag werd externe deskundigheid ingeschakeld, waar bewoners met vragen en problemen terecht konden. De gemeentelijke Groendienst werkte mee door onder andere groenafval af te voeren. Afgesproken werd de plantzaterdagdagen eens per kwartaal te herhalen, waarbij de nadruk vooral zal liggen op onderhoud. Door het organiseren van buurtschouwen werd het peil van het groen gecontroleerd. Tijdens deze schouwen wandelden bewoners met verantwoordelijke ambtenaren door de eigen buurt en wezen knelpunten in het onderhoud aan. Via de schouwen werden ook bewoners bereikt die tot dan nog niet actief meededen aan het groenproject.

Voor de komende jaren staat een uitbouw van het project naar andere wijken op het programma. Op die manier wil men ecologische verbindingzones tussen de verschillende wijken creëren. De bewoners vinden vooralsnog de verbeterde staat van onderhoud van de groenvoorziening het winstpunt van hun project. □

Votulast

door Robert Giesberts

De Utrechtse wijk Votulast heeft in de voorbije jaren een groot pakket van milieuvoorzieningen opgebouwd. Voorzieningen die achter de tafel zijn bedacht door deskundigen of als idee door bewoners zijn aangedragen. Bij elke voorziening zijn bewoners betrokken geweest, zij het dat de mate van participatie verschilt. De voorzieningen komen voort uit een ontwikkeling waarin bewoners initiatieven hebben ondernomen om hun directe leefmilieu te verbeteren. Gaandeweg zijn de activiteiten die in dit kader zijn ontwikkeld 'groener' geworden. De structurele veegactie is bijvoorbeeld gevolgd door het ophalen van oud papier. Milieuvoorzieningen zijn steeds centraler komen te staan in de activiteiten van de bewoners.

Bij sommige voorzieningen is sprake van mede-beheer, bij andere is slechts sprake van meedoen. Er is wel een tendens naar professionalisering van bestaande en nieuw op te richten voorzieningen. Het scheppen van werk wordt steeds nadrukkelijker gekoppeld aan het oprichten van een milieuvoorziening.

Enkele voorbeelden staan hieronder vermeld. Voor zover dit aan te geven valt, is de volgorde bepaald door het moment van aanvang. De eerste vermelde voorziening is als eerste gecreëerd. We schetsen in het kort van elke voorziening het doel, de werking en de organisatie.

1. Structureel vegen : met de gemeentelijke reinigingsdienst is afgesproken dat bewoners wekelijks hun stoep aanvegen waarna de reinigingsdienst het vuil van straat opveegt. Bewoners hebben bezems gekregen en de con-

tacten met de gemeente zijn verlopen via de bewonersgroep Schoon Votulast. Via wijkkrant en een goede PR zijn bewoners over de voorziening geïnformeerd en met succes. De deelname schommelt tussen de 70 à 80 procent.

2. Fietsenstalling : bewoners en gemeente hebben plannen gemaakt om de stallingscapaciteit voor fietsen in de wijk sterk uit te breiden. De nadruk lag hierbij op het veilig stellen van fietsen. Door subsidie van onder meer de Rijksoverheid zijn de plannen realiteit geworden. De fietsvoorzieningen worden beheerd door gemeente en de wijkwelzijnsinstelling.

3. Wijkmilieupunt 'De Blauwe Zon': op initiatief van bewoners en met behulp van de gemeente is er een vast punt gecreëerd van waaruit bewoners in de wijk van informatie over het milieu worden voorzien. Een milieu-opbouwwerker, bijgestaan door twee banenpoolers, verzorgt vanuit een winkelachtige huisvesting actief en passief voorlichting. Ook is 'De Blauwe Zon' betrokken bij milieu-activiteiten, zoals een energiebesparingsproject en het autovrij maken van een plein. Voor het beheer van 'De Blauwe Zon' is een stichting opgericht. Bewoners vormen hiervan het bestuur. De in de wijk werkzame welzijnsinstelling treedt op als werkgever. De gemeente is financieel betrokken en fungeert voor de activiteiten van het wijkmilieupunt als samenwerkingspartner.

4. Call a car : bewoners hebben met de gemeente en drie particuliere auto-verhuurbedrijven het initiatief genomen om een call a car-voorziening in het leven te roepen. Via een abonnement kunnen bewoners tegen relatief lage kosten gegarandeerd over een auto beschikken. De verwachting is dat in eerste instantie vooral degenen die twijfelen over hun autobezit deze zullen wegdoen. De gemeente draagt via een kleine subsidie bij aan de start van het project. Bewoners spannen zich onder meer in om bekendheid te geven aan het bestaan van de voorziening.

5. Bakfietsenverhuur : een initiatief van 'De Blauwe Zon', die bewoners de mogelijkheid geeft om kleine goederentransporten goedkoop en milieuvriendelijk te doen.

Bij alle activiteiten is het opbouwwerk nauw betrokken. Meestal in ondersteunende zin en soms ook in de functie van aanjager en initiator. De hoge participatiegraad van bewoners bij de voorzieningen was zonder deze ondersteuning niet zo groot geweest.

Planetenbuurt,
tuinen-actie

Wijkmilieuplan Klarendal

door Robert Giesberts

In de Arnhemse wijk Klarendal worden sinds enkele jaren beheers-activiteiten uitgevoerd. Gaandeweg zijn deze activiteiten gekoppeld aan milieu-activiteiten. Bovendien is de hoeveelheid activiteiten de laatste jaren sterk toegenomen. Daardoor ontstond, met name bij het opbouwwerk en de gemeente, de behoefte om planmatiger te gaan werken. Bewoners, verenigd in de werkgroep Milieu en in algemener verband het wijkplatform, reageerden positief. Een ambtenaar wijkmilieuzorg werd door de gemeente aangewezen om samen met de werkgroep Milieu en het opbouwwerk de planmatige aanpak vorm te geven.

thema-indeling die van het wijkplan. De beschrijving van elk thema gebeurde echter op een andere wijze. De volgende vragen werden hierin beantwoord:

- wat is het probleem?
- wat doet de gemeente eraan?
- wat verwacht de gemeente hierbij van de wijk?
- wat kan de werkgroep Milieu doen?
- wat is het nut van een oplossing voor de wijk?
- wat zijn de mogelijke maatregelen?
- welke maatregelen hebben prioriteit en moeten de komende periode doorgevoerd worden?

Al met al werd het wijkmilieuplan sterk vanuit gemeentelijke optiek bepaald. De benodigde informatie om het wijkmilieuplan op te stellen kwam zowel van de gemeente als van de werkgroep Milieu. De sterke nadruk op de ge-

Greta van de West,

SME

Vertrepunt

Het vertrepunt voor de planmatige aanpak, vormden de jaarlijks opgestelde wijkplannen. De bewoners hadden een grote invloed bij de opstelling van deze plannen voor beheers-activiteiten. De laatste jaren maakten milieu-maatregelen steeds vaker deel uit van het plan. De voorbereidingsgroep stelde zich ten doel om analoog aan deze plannen een wijkmilieuplan te maken. Bij aanvang bepaalde de groep dat het een werkplan betrof. Dit hield in dat er weliswaar voornemens in verwoord werden, maar dat de nodige steun hiervoor nog verkregen moest worden. Op basis van het werkplan moest per geprioriteerde activiteit steun gezocht worden. Deze steun kon liggen op de volgende gebieden: begeleiding, samenwerking en financiering. Net als in het wijkplan moest ook in deze plannen aangegeven worden welke activiteiten prioriteit hadden en als eerste ondernomen moesten worden.

Inventarisatie en prioriteiten

De inhoud van het wijkmilieuplan volgde wat betreft de

meentelijke invalshoek in het plan werkte hierbij voordeel. Extra informatie uit de wijk werd niet geworven. Aan de hand van twee criteria werden prioriteiten gesteld: draagvlak in de wijk en haalbaarheid. De prioriteiten werden bepaald door de werkgroep Milieu en het wijkplatform.

Effecten

Het wijkmilieuplan leverde een helder overzicht op van milieukwesties die in de wijk speelden. Door de systematische ordening ontstond inzicht in de samenhang en de mogelijkheden om op wijkniveau tot milieu-activiteiten te komen. Tevens leverde de vaststelling van het wijkmilieuplan extra aandacht op voor het milieu in de wijk. Dit betekende extra steun voor de milieu-activiteiten in de wijk. Vaststelling van het plan door het wijkplatform had bovendien als voordeel dat het een semi-officiële status kreeg. In het platform waren gemeente en woningcorporaties vertegenwoordigd die met hun ja-woord tegelijkertijd deuren openen naar uitvoering van het plan.

Symposium Wijken voor Milieu

Sociale Vernieuwing op milieugebied

door Robert Giesterts

Alles heeft een begin en een einde, zo ook het project Wijken voor Milieu. Op dinsdag 20 juni werd het project uitgeluid op een wijze die Wijken voor Milieu kenmerkt: enthousiast, improviserend en resultaatgericht. Een bont programma in een snoeihete zaal hield de ruim 200 bezoekers een hele middag bezig. De bewoners die in de proefwijken twee jaar lang hun bijdrage hadden gegeven werden 's ochtends al onthaald met een praatje en met koffie & gebak. Maar daar werd het niet bij gelaten..

Een bijzonder onderdeel van het symposiumprogramma moest de presentatie door bewoners van hun resultaten vormen. Hiertoe werd 's ochtends onder leiding van het inmiddels fameuze milieucabaret gerepeteerd. De ene proefwijk kwam met een uitgewerkte theaterperformance, de ander met een poëtische inbreng en dia's. Bij de aanvang van het programma om 13.30 uur zat de zaal letterlijk tot de nok vol. De aftrap werd gedaan door Moniek Mol, voorzitter van LAMIGO. Ze zei blij te zijn met het feit dat het project succesvol was en sprak de hoop uit dat de zes goede voorbeelden, de proefwijken, navolging zouden krijgen. Na deze positieve woorden kwamen er enkele droevige, zij het dat het de laatsten waren op deze middag. De minister, die eerst wel, toen niet, toen toch wel zou komen, was verhinderd.

Naar school!

'De peuterfase ontgroeid en klaar voor de basisschool', zo karakteriseerde F. Veldkamp, projectleider, het stadium waarin het project zich bevond. Hij somde enkele klinkende resultaten op van twee jaar project in 6 verschillende wijken in Nederland:

- de bewoners zijn actief geworden en gebleven;
- gemeente is wijkgericht gaan werken en de diensten hebben hun activiteiten beter op elkaar afgestemd;
- in wijken waar Afval een aandachtspunt was zijn de inzamelcores beduidend gestegen;
- bewoners hebben het gevoel dat hun wijk 'voortuit is gegaan'.

Hadden deze resultaten ook zonder Wijken voor Milieu bereikt kunnen worden, zo vroeg Veldkamp zich af. Dat is goed mogelijk. Milieuparticipatie, aldus Veldkamp, ontleent echter zijn kracht aan de koppeling van kleine aan grote vraagstukken, van leefbaarheid en duurzaamheid, en brengt een bewustwordingsproces hierover in gang. Daarmee krijgt milieuparticipatie een extra dimensie, hetgeen in het begrip zit vervat; er wordt gewerkt aan participatie en tegelijk aan het milieu, beide kunnen elkaar bijten maar ook versterken. Aan het slot van zijn lezing zei Veldkamp, wijzend op de grote opkomst voor het symposium, dat hij vertrouwen had in een groeiende toekomst voor Wijken voor Milieu.

Dit optimisme werd onderschreven door de Utrechtse wethouder van Milieu, H. van der Steenhoven. Hij omschreef de Utrechtse wijk Votulast als 'de Utrechtse proeftuin voor het ontwikkelen van activiteiten gericht op de koppeling van leefbaarheid en duurzaamheid'. De wethouder schet-

ste een beeld van een gemeente die weet wat ze wil, ambitieus is, maar vastloopt in de uitvoering. De oplossing hiervoor is niet 'hup, met de raad de wijk in', zo citeerde de wethouder de Wageningse hoogleraar Van Woerkum. En Van Woerkum verder volgend: effectiever is flexibilisering van het beleid waarbij men het bereiken van vastgestelde beleidsdoelen moet kunnen relativeren. Niet met de zweep en de poen de hond door de hoepel laten springen, maar er naar streven dat de hond dit uit zichzelf doet. Het voeren van een milieudialoog was hierbij essentieel, aldus de wethouder. Tegen deze achtergrond benoemde Van der Steenhoven de projecten van Wijken voor Milieu als inspirerende voorbeelden. Een eerste stap om op de ingeslagen weg verder te gaan 'vanuit het besef dat er zonder duurzaamheid geen leefbaarheid kan bestaan en zonder leefbaarheid geen duurzaamheid'. Een voorbeeld uit de praktijk door H. Burghouts, accountmanager regio-stad NV Regionale Energie Maatschappij Utrecht (REMU), gaf het publiek meer zicht op milieuparticipatie in uitvoering. Het voorbeeld betrof het thermi-project, waarin particulieren relatief goedkoop via o.a. isolatie, energie kunnen besparen. Burghouts wees erop dat in een tijd van een terugtrekkende overheid de persoonlijke verantwoordelijkheid toenam. Hiermee samenhangend speelden volgens hem bewustwording, motivatie en voorbeeldfunctie een belangrijke rol. Voor alle betrokkenen bij het project, bewoners, gemeente en bedrijven, vormden dit voorwaarden voor hun inzet. Tevens, zo signaleerde Burghouts, bracht het thermi-project niet alleen het bereiken van rekenkundige doelstellingen dichterbij, maar was het ook van invloed op het denken over milieu bij alle betrokkenen. De cultuuromslag, waarover binnen het milieubeleid vaak wordt gesproken, was in dit project reëel geworden.

Andere voorbeelden van de cultuuromslag werden gegeven in de presentaties door bewoners van de resultaten in de zes proefwijken van het project. Op een grappige of poëtische wijze, al dan niet ondersteund door lichtbeelden, werd het publiek op de hoogte gesteld van de ervaringen. De verkokering van gemeentelijke diensten werd op de hak genomen, de afvalbak kreeg een menselijk karakter en een stand-up comedian in spe doorploegde twee jaar project.

In schril contrast met dit onderdeel stond de wetenschappelijke bijdrage van professor dr. Idenburg, hoogleraar bestuurskunde bij het centrum voor Beleid en Management van de Universiteit Utrecht. Ook bij hem stond de cultuuromslag centraal. Hierbij ging het om het besef dat de mens zelf deel is van het te manipuleren systeem. Een besef dat zich laat vangen in de uitspraak: u hebt geen milieuprobleem, u bent het milieuprobleem. Om tot de cultuuromslag te geraken stelde Idenburg een nieuwe rol van de overheid voor: de rol van opbouwwerker. Via de sociale vernieuwing is al enige ervaring met deze rol opgedaan. Milieuparticipatie vormt een nadere verkenning. Kenmerkend voor de overheid in de rol van opbouwwerker noemde Idenburg:

- een open bestuursstijl
- een cultuur van samen durven leren
- ieder zijn vak, ieder zijn rol
- een gemeenschappelijke 'droom'.

In zijn nieuwe rol zou de overheid zich er meer op toe moeten leggen gewenst gedrag te bevorderen en ongewenst gedrag via beïnvloeding van sociale normen te bemoeilijken. Ook zou de overheid vaker om advies moeten vragen bij bijvoorbeeld deskundige bewoners. Naast een gebiedende en verbiedende overheid, zou de overheid ook sterk moeten zijn in dienstverlening, voorwaarden scheppen voor wenselijke omstandigheden, bemiddelen en perspectieven schetsen. Milieuparticipatie, aldus Idenburg, 'brengt de overheid tot een nieuwe rol en is daarmee een weg tot de gewenste cultuuromslag in het milieubeleid.'

Het symposium werd beëindigd door overhandiging van een 'cadeau' aan de directeur Bestuurszaken (valt onder dir-gen. Milieubeheer) van VROM, mr. J.H. van den Heuvel. Het cadeau betrof een inlijsting van de vijf voorkanten van de Wijken voor Milieureeks. In zijn bedankwoord namens de minister prees van den Heuvel het project vanwege drie principes waardoor het zich kenmerkte: werken van buiten naar binnen, krachtenbundeling en praktisch. Ook de aansluitingsmogelijkheden bij Lokale Agenda 21 en als onderdeel van het sociaal instrumentarium maakten Wijken voor Milieu tot een belangrijk project. Van den Heuvel zei te hopen dat spoedig meerdere gemeenten zouden volgen.

Inhoudsopgave

2	Speech van minister de Boer
4	Wijken voor milieu: een aanpak voor milieu-initiatieven in de woonomgeving, Eric Canjels
7	Produktenoverzicht
8	Organisatie in Breda, Robert Giesberts
12	Groen-adoptie in Oldenzaal, Robert Giesberts
	Votulast, Robert Giesberts
14	Wijkmilieuplan Klarendal, Robert Giesberts
15	Symposium Wijken voor Milieu, Sociale vernieuwing op milieugebied, Robert Giesberts

Colofon

Dit Katern kwam tot stand in samenwerking met Wijken voor Milieu.

Redactie-adres:
MO/Samenlevingsopbouw,
Prinsegracht 51,
2512 EX Den Haag.

Telefoon: 070-3804431.

foto voorpagina: Peter Wijnands

al een heel proces aan vooraf. Er is 'evenwicht' tussen belanghebbende partijen. Dan pas vindt inspraak plaats, maar 'dan mag je niet sleutelen aan het plan'. Daarnaast bestaat de overheid zelf uit meerdere actoren (landelijke overheid, lagere overheid, politiek, ambtenaren). En als belangenorganisaties kun je proberen de verschillende overheden tegen elkaar uit te spelen.

Maarten vat de belangrijkste belemmeringen als volgt samen:

- Inspraak dient meer de legitimatie van de overheid, dan de werkelijke wil om burgers te laten participeren in de besluitvorming; op het moment dat de burger via de inspraakprocedure kan participeren, liggen de plannen al vast.
- Het dubbele gezicht van de overheid: milieudoelstellingen proclameren bij de burger en veel boter op het hoofd hebben als economische belangen zwaarder wegen.
- De overheden misbruiken en negeren argumenten van tegenstanders en doen ze af als 'NIMBY-reacties'.
- De overheden komen met elkaar vaak tijdens het planningsproces al niet tot 'commitment' (bijvoorbeeld landelijke overheid en provinciale overheid).
- De besluitvorming is te complex voor de meeste burgers; het voldoen aan alle juridische eisen vraagt teveel kennis en energie.
- De betrokken burgers zouden hun machtsbasis beter moeten kunnen definiëren (o.a. hindermacht, uitspelen van verschillende overheden).

Participatie

Participatie en het Meldpuntennetwerk Gezondheid en Milieu

Ook voor organisaties als het Meldpuntennetwerk Gezondheid en Milieu (zie kader 2 en artikel) en het Platform Duurzame Ontwikkeling is participatie van burgers van belang. Het meldpunt probeert door het verzamelen van informatie via meldingen van burgers problemen op het spoor te komen en aan te pakken. Maar voor veel mensen is de drempel om tot melding over te gaan te hoog. Dit heeft te maken met:

1. Het negatief benoemen van de directe leefomgeving is voor mensen heel moeilijk. Dit heeft te maken met de angst te erkennen in een gezondheidsbedreigende omgeving te wonen, zonder de fysiek-economische mogelijkheid hieraan te ontsnappen en met motieven als de daling van de verkoopwaarde van het eigen huis.
2. Het aanwijzen van de schuldige vervuiler - bijvoorbeeld een industrie - kan directe gevolgen hebben voor de persoonlijke levenssfeer - bijvoorbeeld als werknemer van die industrie.

Om het aantal meldingen te verhogen wordt gewerkt met meerdere submeldpunten op zelfs lokaal niveau. In kleinere kring melden mensen zich sneller. Mensen en/of milieuoorganisaties van enig gewicht moeten serieus aandacht willen schenken aan de klachten, bijvoorbeeld door gegevens en onderzoeken op tafel te krijgen. Ook probeert het Meldpunt soms significante meldingen nader te laten onderzoeken door wetenschappelijke instellingen.

Duurzame ontwikkeling

Knelpunten met participatie van burgers aan duurzame ontwikkeling zijn bij het Platform Duurzame Ontwikkeling weer van andere aard. Voor participatie is een rechtstreeks belang noodzakelijk op basis waarvan betrokkenheid kan worden ge-

reeksde belangen zijn vaak tijdelijk. En participatie bij ideële belangen houdt je geen tien jaar lang vol. Het Platform Duurzame Ontwikkeling in Rio de Janeiro en wordt gevormd door een vijftigtal organisaties uit de sfeer van natuur- en milieubehoud, ontwikkelingssamenwerking, vakbeweging en werkgevers, kerken, consumentenorganisaties, de vredesbeweging, en vrouwen- en jongerenorganisaties. Het PDO richt zich niet op individuele burgers, maar op maatschappelijke organisaties als intermediair naar burgers. Het PDO wil duurzame ontwikkeling bevorderen door ondermeer het publieke debat te stimuleren. Het richt zich via intermediairs op het 'aanraken' van burgers. Die intermediairs zijn vooral gemeenten en belangenorganisaties, het zijn dus geïnstitutionaliseerde organisaties. In Rio de Janeiro is vastgesteld dat het programma 'Agenda 21' met name via plaatselijke overheden moet worden uitgevoerd. Daarom heeft het Platform ook de gemeenten aangesproken. Van de meer dan 400 gemeenten hebben er 120 gereageerd. Volgens het Platform te weinig. Het Platform vraagt aan organisaties om duurzame ontwikkeling in hun beleidsplan op te nemen. Eén van de moeilijke punten is dat het onderwerp 'duurzaamheid' maar één van de vele thema's is

Het Meldpunten netwerk Gezondheid & Milieu

Het Meldpunten Netwerk Gezondheid en Milieu is een samenwerkingsproject van de stichting Gezondheid & Milieu en het Landelijk Milieu Overleg. Het is een registratieproject dat wordt gesubsidieerd door het ministerie van VROM. Door middel van registratie van klachten (meldingen) probeert men relaties te leggen tussen gezondheidsklachten en milieufactoren. Burgers met gezondheidsklachten die vermoedelijk zijn veroorzaakt door milieufactoren kunnen hun klachten laten registreren. Door deze verbanden nader te laten analyseren door deskundigen van de stichting Gezondheid & Milieu kan worden bepaald of bepaalde maatregelen ter verbetering van de situatie noodzakelijk zijn. Vrijwel elke provincie kent een Meldpunt. Elders in dit nummer wordt in een artikel nader ingegaan op het Meldpunten Netwerk Gezondheid & Milieu.

naast vele andere thema's van de participanten. Duurzaamheid kan wel doel zijn van milieuorganisaties. Maar via deze organisaties wordt slechts een klein deel van de burgers bereikt. Duurzaamheid houdt een lange termijn doel in en, al is het van nationaal belang, het is geen thema waar mensen zich makkelijk op laten aanspreken. Het thema is ook moeilijk te duiden. Ondanks deze problemen moet de discussie over duurzaamheid geentameerd blijven en moeten de mensen over rationale motivatie en een lange adem beschikken, hetgeen in de praktijk slechts is voorbehouden aan een kleine groep. De knelpunten samengevat:

1. Het nastreven van een duurzaam milieu is voor (grote) maatschappelijke organisaties één van de vele items.
2. Het is moeilijk om het begrip 'duurzaamheid' op een eenvoudige, voor grote groepen burgers aanspreekbare, wijze te thematiseren; het nastreven van duurzaamheid als doel in zichzelf, is te abstract.
3. Het elke keer weer aan de orde stellen van thema's rond duurzaamheid vraagt een lange en geduldige adem van mensen.
4. Welke maatregelen de duurzaamheid het meest bevorderen en welke strategie het best gehanteerd kan worden om dat te bereiken, is vaak een twistpunt.

Een tussenstand

Op basis van de inbreng van de 'deskundigen' en de onderlinge discussie is als uitkomst van de bijeenkomst een eerste poging gedaan orde te scheppen in de belangrijkste knelpunten bij participatie. Deze zijn gerangschikt onder een vijftal hoofdthema's, opties. Deze punten dienen als uitgangspunt voor nader onderzoek en discussie ter voorbereiding van een landelijk congres in 1996.

Thema 1 : Belemmeringen ten aanzien van beleidsonderhandeling en uitvoering

1. Het uitgangspunt van inspraak en onderhandelen staat vast. Het gaat niet om 'moet dit beleid', maar om 'hoe geven we het vorm'.
2. De besluitvorming is te complex om de richting van een beslissing te sturen.
3. De inspraak is marginaal, waardoor aanpassing van de plannen alleen marginaal plaatsvindt.
4. Het moment van inspraak in de beleidsplanning vindt te laat plaats.
5. De thematiek gaat over niet eenduidig te objectiveren en te weinig concrete zaken.

Thema 2 : Opgaven bij het vinden en activeren van de juiste actoren.

1. Hoe mensen duidelijk maken dat er (op langere termijn) winst in zit (dat 'minder verlies' toch winst is).
2. Hoe de eigen onafhankelijkheid (individualisme) van groepen burgers (bijvoorbeeld Gelderse boeren) te doorbreken. Hoe rekening te houden met eigen cultuur.
3. De effecten die participatie kan hebben op de eigen broodwinning (meldingen over het bedrijf waar men werkt, het gebied waar men woont).
4. Het stimuleren van 'duurzaamheid' via maatschappelijke organisatie: bij grote maatschappelijke organisaties is dit slechts één van de vele items (bijvoorbeeld consumentenorganisaties of vakbonden).
5. Organisaties die primair gericht zijn op duurzaamheid, organiseren slechts kleine groepen mensen. Het is een lange termijn onderwerp of doelstelling.

Thema 3 : De kwaliteit van de relatie tussen actoren.

1. Inspraak als democratische, als lege huls.
2. Diepgeworteld wantrouwen tegen overheid.
3. De achterban is niet onder één noemer te brengen.
4. Beeldvorming bij de overheid over NIMBY's.

5. Informatie achterhouden door overheid.
6. Mensen willen hun leefomgeving niet negatief benoemen.

Thema 4 : Regie van informatievoorziening.

1. Moedeloosheid: nationaal belang gaat boven lokaal belang.
2. Wantrouwen gebaseerd op - gemanipuleer met cijfers. - 'onbewezen' statistische informatie op basis van weinig gefundeerde toekomstverwachtingen.
3. Gebruik van informatie vanuit inspraak door overheid wordt gebruikt voor eigen strategische positiebepaling in het krachtenveld.

Thema 5 : Belemmeringen en basisvoorwaarden voor participatie.

1. Interne participatie in belangenorganisaties.
2. Structurele participatie is weg van wetten en procedures.
3. Participatie vraagt om een lange adem en kost veel doorzettingsvermogen.
4. Mensen doorziet de informatie niet.
5. De lange tijd van onzekerheid werkt demotiverend.
6. Mensen zijn meestal 'ad hoc' bij beleid betrokken.

KIOSK

door Norbert Broenink

Communicatie en maatschappelijke acceptatie van milieumaatregelen: de 'dure zak' in Barendrecht.
(P. van Meegeren)
Milieu nr. 3, 1995.

Voor de acceptatie van (gedragsbeperkende) milieumaatregelen is de communicatie erover belangrijk. Voor een groot deel zijn dit maatregelen van de overheid. Een centrale vraag in dit artikel is dan ook: Of communicatie van een overheid deze rol kan spelen. Met 'acceptatie van het beleid' wordt een positieve of neutrale houding ten aanzien van de maatregel bedoeld.

Bij het invoeren van gedragsbeperkende-milieumaatregelen (scheiden van afval, heffingen) is een acceptabel beleid belangrijk. De maatregel moet effectief en efficiënt zijn, rechtvaardig, duidelijk over eventuele vervolgmaatregelen en eventueel ook verruimende maatregelen bevatten. Kortom 'communiceerbaar' zijn en aansluiten bij de perceptie van de doelgroep. Er bestaan twee strategieën met betrekking tot de communicatie.

- Decide-Announce-Defend (DAD)strategie. Binnenskamers wordt het beleid gemaakt en als dit klaar is wordt dit naar buiten gebracht. Via campagnes wordt een draagvlak gecreëerd en het beleid verdedigd.
- De andere strategie is, tijdens de ontwikkeling van het beleid overleggen en onderhandelen met de doelgroep. Dit heeft een aantal voordelen: tijd voor een leerproces onder de doelgroep en een beter beeld op de voorkeuren van de doelgroep. Door overleg ontstaan ook vaak betere en dus acceptabelere plannen die een vrijwillig karakter krijgen.

Een goed voorbeeld van de DAD-strategie is de invoering van de 'blauwe afvalzak' in Barendrecht. De inwoners werden verplicht hun afval in een blauwe zak à 2,50 aan

te bieden. Het maandelijks bedrag werd gelijktijdig verlaagd met 14,50 en meer mogelijkheden voor afvalscheiding werden aangeboden. De maatregel is binnenskamers voorbereid en via advertenties en een infolijn is geprobeerd de acceptatie te vergroten. Uit onderzoek bleek dat de acceptatie gering was, veel mensen negatief tegenover de maatregel stonden en dat afvaltoerisme ontstond (de zak naar een buurgemeente brengen).

De auteur analyseert dit voorbeeld uitgebreid en concludeert dat de DAD-strategie meestal contraproductief is. De milieuvorlichters moeten zich meer richten op de acceptatie van het beleid en daarvoor is de tweede strategie beter.

Een goed gesprek met herrieschoppers
(Han van de Wiel)

Milieudefensie nr. 7/8, 1995.

Geluid is één van de belangrijkste oorzaken van overlast. Veel mensen hebben er last van en klagen erover. De overheid besteedt jaarlijks een kwart miljoen aan de bestrijding via het aanleggen van stil asfalt, geluidsschermen en het isoleren van duizenden woningen. De bedoeling is de geluidshinder in 2000 teruggebracht te hebben naar het niveau van 1985 en voor 2010 is het streven dat niemand ernstige last ondervindt van verkeersgeluid. Uit onderzoek van het TNO en het CBS blijkt dat veel mensen last ondervinden van geluidsoverlast. Naast overlast van verkeer scoorde geluidshinder door burenhoog en kwam geluidshinder door de luchtvaart op de derde plaats. Opmerkelijk is dat de twee onderzoeken verschillende percentages op leverden. Ook bleek dat de last sinds 1987 afneemt. Een verklaring hiervoor is nog niet gevonden. Geluidshinder is ook subjectief. Leuk voorbeeld is de overlast van walkmans in de trein, terwijl de trein

zelf veel meer herrie maakt

Natuur tussen de stoeptegels
(René Didde)
Milieudefensie nr. 7/8, 1995.

In dit artikel komt Martin Melchers van het Amsterdamse Bureau Stadsecologie aan het woord. Het blijkt dat steden vaak over een grote verscheidenheid aan flora en fauna beschikken. Het verkeer veroorzaakt niet alleen overlast maar tussen de banden van auto's, aan treinwagons en tussen de naden van sloopwagens worden vele zaken meegevoerd. Schrale bodems (in tegenstelling tot het overbemesste platteland) zijn een toevluchtsoord voor vele planten. Zo is Amsterdam de rijkste varenstad van Nederland.

Het besef van natuur in de directe leefomgeving is de laatste tijd toegenomen. Veel gemeentelijke diensten hebben een omslag gemaakt en hebben oog gekregen voor de stadsecologie. In Amsterdam wordt nu gewerkt aan een Ecologische Stadsgids in de computer, zodat het ecologische stadslandschap meer mee kan tellen in de gemeentelijke planvorming.

Natuurbescherming versus mensenbescherming
(Hermio Muntingh)
Socialisme & Democratie, nr.6, 1995.

De auteur was lid van het Europees Parlement van 1979 tot 1994 voor de PvdA. Hij beschrijft in dit artikel de afwegingen die een politicus soms moet maken bij milieuvraagstukken. Sinds 1972 zijn vele milieubeschermers georganiseerd en is

de mens echt een natuurbeschermer geworden. Maar bij natuurbeschermingsvraagstukken is vaak sprake van een belangenconflict. Eén van de vier voorbeelden is die van het jaagverbod op jonge zabelrobber en jonge klappmussen. Een jaren lange strijd door de milieuorganisaties resulteerde in een importverbod voor huiden van jonge zeehondjes. Hierdoor stortte de markt voor zeehondenhuiden in zijn geheel in. Naast gevolgen voor de commerciële jagers had dit ook gevolgen voor de Inuit in Groenland (eskimo's). Doordat hun land alleen uit sneeuw en ijs bestaat hadden zij geen alternatieve bestaansmogelijkheden. Hun gehele sociale en culturele systeem werd ontwricht. Veel jonge mensen trokken weg, het aantal zelfmoorden nam toe, waardoor een gehele cultuur verdween.

De vraagstukken waar een politicus mee te maken krijgt zijn onder te verdelen in een aantal dilemma's: het ethische dilemma, het rechtvaardigheidsdilemma, vrijheidsdilemma etc. Op grond van eigen criteria (ontstaan uit ervaringen en gezond verstand) moet elke politicus keuzes maken.

Bus voor fijnmazige binnenstad.

(Wim van Wijk)

ROM magazine, nr.6, juni 1995.

Sinds december 1994 rijdt in Dordrecht de citybus. Dit is een kleine elektrische (en dus stille) bus. Het gaat om een proef om nieuwe technieken te ontwikkelen die bijdragen aan het besparen van energie en het terugdringen van luchtverontreiniging. De bus rijdt elke vijf minuten door het winkelcentrum en het beschermde stadsgedicht van Dordrecht. Het ziet er naar uit dat het experiment een succes wordt en dat het doel voor het eind van dit jaar (1600 passagiers per dag) gehaald wordt. Volgens H. van der Beek (hoofd van het ge-

meentelijk stadsvervoer) ontvangen ze van het publiek alleen maar leuke reacties. Zo wordt vaak de sfeer in de kleine bus geprezen.

Als het experiment slaagt worden alle rokende dieselbussen uit het centrum verbannen. De volgende stap is automobilisten te weren door ze de laatste honderd meter van de parkeergarages naar het centrum met de citybus te laten reizen.

Het milieuconvenant

(M. Pleijte en B. van Geleuken)

Justitiële verkenningen, jrg 20, nr. 9, 1994.

In korte tijd zijn convenanten populair geworden, vooral waar het gaat om milieconvenanten. In dit artikel verklaren de auteurs hoe dat gekomen is. Ook worden de functies en de resultaten behandeld.

Het voordeel van convenanten is dat het alle partijen als een gelijkwaardige partner bij het probleem betreft. De bedoeling is door de 'samenwerking' een draagvlak te creëren voor de beoogde milieudoelstellingen. In het Nederlandse milieubeleid zijn onder andere convenanten afgesloten over verpakkingen (6 juni 1991), Meerjarenafspraken energie (vanaf 1991) en intentieverklaringen industrie (grafische-, chemische-, zuivelindustrie 1994).

De auteurs beoordelen de convenanten op grond van duidelijkheid, samenhang, tijdswinst en duurzaamheid. Ondanks dat de convenanten kort van kracht zijn, zijn er duidelijke aanwijzingen dat de uitvoering niet voorspoedig verloopt. Zo is de hoeveelheid afval van de verpakkingindustrie in 1992 met 20 procent gestegen ten opzichte van 1986. Terwijl de doelstelling luidt: in 2000 tien procent minder afval dan in 1986.

Convenanten kosten teveel tijd en versnipperen het milieubeleid. Ook

kunnen ze het toewerken naar duurzame productie hinderen. Extra wetgeving kan de effectiviteit nauwelijks verbeteren. Om de doelstellingen van het milieubeleid te bereiken zou de regelgeving 'rondom' het convenant uitgebreid en aangescherpt moeten worden.

Vrouwen toetsen het leefmilieu viert eerste verjaardag

(100) Jacqueline Kötter, projectcoördinator LMO

Het project 'Vrouwen toetsen het leefmilieu' vierde deze zomer haar eerste verjaardag. Vrouwen verheffen hun stem om de kwaliteit van het leefmilieu te verhogen. Doel van dit tweejarig project is om vrouwen te stimuleren deel te nemen aan beleidsbeïnvloeding om zo hun politieke participatie te vergroten. En dan gaat het niet om beleid in het algemeen, maar wel degelijk om milieubeleid. We veronderstellen dat vrouwen andere prioriteiten leggen in bijvoorbeeld de belangenafweging tussen economische, menswaardige, milieuvriendelijke en sociale zaken.

Overwaardering van bijvoorbeeld alleen economische belangen brengt mens en natuur uit haar evenwicht. Bij het sluiten van compromissen mag uitbreiding van werkgelegenheid niet ten koste gaan van gezondheid en milieu. Economische groei moet duurzaam zijn. Met andere woorden, vrouwen ontwikkelen criteria voor een duurzame samenleving. Het project 'Vrouwen toetsen het leefmilieu' biedt een concreet en werkbaar instrument om aan deze prachtige idealen vorm te geven.

Na een intensieve werving zijn zo'n 20 groepen, verdeeld over 4 provincies aan de slag, te weten Noord- en Zuid-Holland, Gelderland en Limburg. De groepen komen uit de achterbannen van de traditionele vrouwenorganisaties, de emancipatiebureaus en uit buurt- en milieuorganisaties. De vrouwen beoordelen de kwaliteit van het leefmilieu aan de hand van vragenlijsten. Het is de bedoeling dat ze die beoordeling samenvatten in een rapportcijfer en dit, omkleed met argumenten aanbieden aan de lokale politiek. Die moet er natuurlijk vervolgens iets mee doen, haar milieubeleid aanpassen bijvoorbeeld. Met deze rapportages geven vrouwen uit diverse organisaties en groepen hun visie op een beter milieubeleid. Het unieke van dit project is dat de onderwerpen emancipatie, milieu en duurzame ontwikkeling aan elkaar gekoppeld zijn. En wat het pro-

ject zo aantrekkelijk maakt voor zowel de deelnemers als de professionals die het ondersteunen is de concrete en goed doordachte methodiek. In dit artikel wordt daarop ingegaan, maar eerst iets over de achtergrond van het project.

Internationaal

In november 1991 organiseert de Womens Environment & Development Organization (WEDO) een Wereldvrouwen-conferentie in Miami. De aanwezigen nemen het initiatief tot het opzetten van een wereldwijd netwerk van vrouwengroepen die jaarlijks de situatie van milieu en duurzame ontwikkeling in hun woonplaats toetsen en beoordelen. Zij rapporteren hun bevindingen en doen aanbevelingen voor verbeteringen. Bovendien volgen zij het proces van uitvoering van deze verbeteringen bv. bij de lokale overheid. WEDO ontwikkelt de 'Community Report Cards'. Marietje Kranendonk, coördinator van het Landelijk Milieu Overleg, bezoeker van deze conferentie, brengt het idee van de 'Community Report Cards' naar Nederland en inspireert een aantal vrouwen binnen de natuur- en milieuorganisaties (waaronder SME-MilieuAdviseurs, bekend van 'Wijken voor milieu'). Dit mondt uit in het samenwerkingsproject 'Vrouwen toetsen het leefmilieu'. Hierin participeren het Landelijk Milieu Overleg, SME/MilieuAdviseurs, Stichting Vrijwilligers Management, Stichting Milieu Kwartet en het Instituut voor Publiek en Politiek. Op hun verzoek wordt het project uitgevoerd door het LMO dat een reputatie heeft hoog te houden met betrekking tot 'emancipatie en milieu'.

Waarom vrouwen?

De beste reden die ik tot nu toe heb gehoord is dat als vrouwen zich inspannen voor een beter milieu je de andere helft van de samenleving vanzelf mee hebt. Maar afgezien daarvan is een belangrijk doel juist vrouwen beter te betrekken bij de beleidsbeïnvloeding. Veel vrouwen zijn actief in buurten en milieuorganisaties. Maar als het op onderhan-

delen met de wethouder of het spreken in een commissievergadering aankomt doen ze een stapje terug ten gunste van hun mannelijke collega's. Wij denken dat vrouwen, met wat extra stimulans prima zelf die taken kunnen vervullen. Een inhoudelijke reden is dat vrouwen vanuit een meer geïntegreerde visie kijken naar de werkelijkheid. Doordat ze gewend zijn tegelijk te werken aan verschillende taken - zorg voor huis-houden en kinderen, betaald werk, vrijwilligerswerk en mantelzorg, maatschappelijke of politieke activiteiten - combineren ze een pragmatische aanpak met ideologische doelstellingen. Zorg voor natuur en milieu is mooi, maar het moet wel uitvoerbaar zijn. Aan de andere kant is het opvallend hoe ver vrouwen bereid zijn te gaan in hun bijdrage aan dat betere leefmilieu. Het scheiden van afval of de fiets pakken, hoewel de auto veel makkelijker zou zijn is vrij normaal. Dit geldt vooral voor de wat oudere vrouwen die iets ruimer over hun tijd kunnen beschikken. De jonge tweeverdienster met kind, carrière, sociale contacten en maatschappelijke verantwoordelijkheden zal eerder kiezen voor het meest tijdsbesparende en dus niet altijd meest milieuparende alternatief. Degenen die weinig geld te besteden hebben door de groeiende vaste lasten (6,5% huurverhoging) en dalende inkomens zijn noodgedwongen zeer kritisch in hun consumptiegedrag. Maar voor zaken als milieubelasting of duurzame goederen hebben ze gewoon geen geld. Overigens blijkt uit onderzoek van het ministerie van VROM dat vrouwen zeer milieuvriendelijk gedrag vertonen. Tot slot nog een argument ten gunste van een project voor vrouwen. Milieubeleid is hard toe aan een vernieuwende uitvoering. Juist omdat vrouwen niet al jaren op machtsposities zitten, geen eigendommen of status te verdedigen hebben en gewend zijn vanuit de oppositie te werken valt die vernieuwende aanpak van vrouwen te verwachten. We zeggen niet dat vrouwen het per sé beter zullen doen, maar wel anders. En hiermee is natuurlijk niets slechts gezegd over de mannen die het ook allemaal goed doen, noch

over de vrouwen die er een potje van maken. We schetsen hier een tendens.

Duurzame ontwikkeling

Een beter leefmilieu beperkt zich uiteraard niet tot afvalscheiding en parkeermaatregelen, hoe belangrijk op zich ook. Het gaat om de zorg voor natuur- en milieu, sociaal rechtvaardige verhoudingen tussen het 'rijke' Noorden en het 'arme' Zuiden en tussen mannen en vrouwen.

Juist een samenhangende aanpak van vrede en veiligheid, armoede en milieucrisis wereldwijd, spreekt velen aan in het begrip 'duurzame ontwikkeling'. En het aardige is dat die punten in een andere vorm op buurt- en wijkniveau terug komen. Werken aan leefbaarheid heeft op alle niveaus zin.

De milieubeweging en vrouwenbeweging hebben elkaar in deze veel te bieden. Waar de eerste de huidige consumptie- en productiepatronen wil veranderen en een duurzame samenleving wil realiseren, streeft de tweede naar herverdeling van zorg en betaald werk én een verbetering van de kwaliteit van het leven. Maar een duurzame samenleving hoeft niet geëmancipeerd te zijn (hoezo moeten vrouwen hun (tweede?) auto laten staan?). En een geëmancipeerde samenleving dient wel rekening te houden met milieuvraagstukken. De uitdaging is uiteraard te kijken naar de punten waarop die twee elkaar kunnen versterken.

Methodiek

Dat klinkt allemaal heel mooi, maar hoe geef je dat nu vorm in je eigen buurt? En hier kom ik op de methodiek van het project 'Vrouwen toetsen het leefmilieu'. Het werkmateriaal bestaat uit vragenlijsten, een handleiding en kaarten met toelichting. De deelnemers worden op een soepele manier geleid langs de weg van 'je ergeren aan iets' via 'wat is precies het probleem en wie kan er wat aan doen' naar 'en nu een effectieve actie ondernemen'. Met andere woorden zien = weten = handelen.

De titels van de vragenlijsten luiden

- a. Van onvrede naar wensen
- b. Op de politieke agenda
- c. Beïnvloeden van beleidsvoorbereiding
- d. Beïnvloeden van besluitvorming
- e. Beïnvloeden van beleidsuitvoering
- f. Beoordelen van het leefmilieu in uw omgeving

In a. gaat het om de gezamenlijke vaststelling van punten waarop het leefmilieu verbetering behoeft. Deel b. t/m e. leiden tot beleidsbeïnvloeding. Op de kaarten vindt u een toelichting op de fasen van beleidsvoorbereiding en beleidsuitvoering, maar ook tips voor lobbyen of de pers benaderen. Deel f. helpt bij het beoordelen van het leefmilieu. Dit mondt uit in een rapportcijfer dat met argumenten neergelegd wordt in een rapportage. Deze wordt onder de aandacht gebracht van de lokale overheid, die er vervolgens iets mee doet. In gemeenten die deelnemen aan 'Lokale Agenda 21' zal hierbij aansluiting gezocht worden. De rapportage is in eerste instantie het meest zichtbare resultaat van het project. Het begrip 'duurzame ontwikkeling' wordt naar de praktijk vertaald met behulp van drie principes:

1. Voorkom of beperk de vraag.
2. Stimuleer duurzame en beperk niet-duurzame activiteiten en middelen.
3. Verminder de schadelijke gevolgen van niet-duurzame activiteiten en middelen.

Deze drie principes komen in de vragenlijsten terug. En om het allemaal nog ingewikkelder te maken; ze worden toegepast op een van de vier thema's die de deelnemers kunnen kiezen:

- * wonen
- * woonomgeving
- * consumptie
- * mobiliteit.

En dit alles op maat. Dat wil zeggen dat de groepen afhankelijk van hun eigen situatie en mogelijkheden kiezen met welk onderdeel ze beginnen en hoeveel activiteiten ze ondernemen om tot resultaten te

komen. Ze hoeven dit niet alleen te doen, maar worden begeleid vanuit het project en kunnen aanspraak maken op deskundigheidsbevordering. Ook deze sluit aan op wat een groep op dat moment nodig heeft. Men kan kiezen uit 'verder lezen', 'een sterkte-zwakke analyse van de groep', 'onderhandelen als minder machtige partij' en een inleiding door DE deskundige.

Het zoveelste project

Blijkbaar is de tijd rijp voor projecten als deze. Het verbeteren van het eigen milieugedrag staat centraal bij 'milieuparticipatie van vrouwen' en de 'EcoTeams'. 'Wijken voor Milieu' wil de milieuparticipatie van wijkbewoners vergroten. En het zojuist gestarte project 'emancipatie en mobiliteit' zoekt naar geëmancipeerde mogelijkheden voor het teruggingen van de automobiliteit. De meerwaarde van het project 'Vrouwen toetsen het leefmilieu' zit 'm in de combinatie van vrouwen, milieu en politieke beleidsbeïnvloeding. Door de contacten tussen vrouwen- en milieugroepen op lokaal niveau ontstaat er een dynamiek waaruit een vernieuwende visie op gewenst milieugedrag en een leefbaar milieu kan komen. Maar geen visie zonder praktische toepassing. Zo wordt de beleidsuitvoering zorgvuldig bewaakt door de vrouwengroepen. De uitwerking in de praktijk verschilt. In Noord-Holland is het de Milieufederatie die de coördinatie op zich heeft genomen. In Limburg doet juist de overkoepelende vrouwenorganisatie dat. Gelderland grijpt het project aan om een bloeiende samenwerking tot stand te brengen tussen de Natuur- en Milieueducatie, het emancipatiebureau en het provinciaal buurt- en opbouwwerk. In Zuid-Holland zijn vooral de VrouwenAdviesCommissies en stedelijke vrouwenplatforms actief.

De toekomst

Dit project levert de milieubeweging inzicht in de behoeften, mogelijkheden en kritische noten van vrouwen. De vrouwenorganisaties en -groepen geven gestalte aan hun

De hand aan de ploeg

Conferentie 18 oktober

zorg om het milieu door de politiek te wijzen op haar verantwoordelijkheden en te voorzien van ideeën voor verbetering. Dat zou een kwestie zijn van jaren en niet 1,2,3 geregeld is behoeft hier geen betoog. Het gaat om een duurzaam proces. Dit tweejarige project wordt in haar geheel gefinancierd door het Ministerie van VROM. Het ministerie neemt de inbreng van vrouwen bij milieubeleid zeer serieus. In eerste instantie wordt het project uitgevoerd in vier provincies. We hopen uiteraard dat er mogelijkheden zullen volgen voor de uitvoering ervan in de rest van het land. Een ander aandachtspunt is de implementatie in de provincies. Wat dat betreft verwachten we veel te zullen leren van de 'verankering' van 'Wijken voor Milieu'.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met:

*Jacqueline Kühn, projectcoördinator 'Vrouwen toetsen het leefmilieu', Landelijk Milieu Overleg, Donkerstraat 17, 3511 KB Utrecht.
Tel. 030 - 331328.
Fax. 030- 304894.*

U kunt natuurlijk ook voor f5,— de ZOMERBRIEF bestellen. Daarin vindt u de laatste ontwikkelingen en achtergronden van het project.

Werk scheppen, werkloosheid bestrijden, het platteland leefbaar houden; het zijn woorden die dagelijks in de krant staan. Wat stellen deze woorden in de praktijk voor? Wat zijn de plannen van overheden en beleidsmakers om hier inhoudelijk vorm aan te geven? Welke initiatieven kunnen er ontwikkeld worden door de uitvoerende instellingen? Om een zinvolle bijdrage in deze discussie te leveren, organiseert Stichting De Ploeg in het kader van haar 10-jarig jubileum in samenwerking met het Landelijk Centrum Opbouwwerk de conferentie "De hand aan de ploeg". Het programma bevat sprekers vanuit verschillende invalshoeken en belooft een interessante dag op te leveren. Deze conferentie moet leiden tot:

- meer aandacht voor de specifieke problematiek van werkloosheid in plattelandsgebieden;
- uitspraken over de haalbaarheid om de meest kansarmen weer aan het werk te helpen; bij een positieve uitspraak, hoe haalbaar is deze kans, bij een negatieve uitspraak, wat zijn dan de mogelijke alternatieven;
- het benoemen van taken, het aangeven van de noodzaak en mogelijke vorm tot samenwerking tussen de verschillende actoren.

Hier toe nodigen we dan ook iedereen uit die betrokken is bij deze problematiek, zoals: opbouwwerker/welzijnsinstellingen, gemeentelijke en provinciale overheden en politici, de arbeidsvoorzieningen en scholingsinstellingen, met name uit de drie noordelijke provincies om deze conferentie mee te maken.

Een steeds grotere groep uitkeringsgerechtigden komt sociaal en economisch aan de zijlijn te staan. Wat zullen daarvan de gevolgen zijn voor de leefbaarheid op het platteland? Werkloosheid op het platteland staat veel minder in de belangstelling dan de werkloosheid in de grote steden, is ook minder zichtbaar dan in de steden door kleinere aantallen verspreid over vele dor-

pen. Vergt de plattelandssituatie een eigen aanpak? In dN Haag zijn de voorbereidingen gestart voor het beleid plattelandssituatie. De werkgroep Leefbaarheid Platteland pleit in haar eindadvies 'Nieuw Elan' voor een brede aanpak van de problemen op het gebied van leefbaarheid op het platteland. Welke inhoud kan er gegeven worden aan de begrippen 'activerend arbeidsmarktbeleid' en 'sociale activering' ten aanzien van plattelandssituaties? Doel van de conferentie is perspectieven te schetsen voor een ondersteuningsaanbod ten behoeve van de mensen op het platteland met de grootste afstand tot de reguliere arbeidsmarkt. Om deze specifieke problematiek in een breed kader te plaatsen zullen sprekers vanuit de landelijke, provinciale en gemeentelijke politiek een bijdrage leveren. Hierop aansluitend zullen drie initiatieven toegelicht worden die zijn genomen op het gebied van werk/werkloosheid op het platteland.

Datum: woensdag 18 oktober.

Tijd: 9.30 uur - 16.30 uur.

*Plaats:
Cultureel Centrum De Skânst,
Loayerstrijte 2,
Garredijk. Tel.: 0513-461647.*

Kosten: f 75,—/p.p.

Nadere informatie en opgave: Stichting De Ploeg, Postbus 40, 9244 ZN Beetsterzwaag, telefoon: 05126-1777 (na 10:10 0512-381777).

Wat groen kan doen:

participatie en integratie door groen

door Chris Veldhuizen

Het werken met 'groen' is een uitstekend middel om verwaarloosde oude buurten en betonwijken op te fleuren. In Haarlem ontstond in 1991 het idee om de stad wat 'groener' te maken. In te veel buurten waren de sfeer en de leefbaarheid beneden peil. Mede door de onverzorgde uitstraling van veel straten voelde men zich er niet veilig. De gemeente wilde daar iets aan gaan doen en besloot de stad met planten en bloemen op de krikken. De uitdaging was om, in vaktermen gesproken, van 'kijkgroen' weer 'gebruiksgroen' te maken. Het uitgangspunt daarbij was: nodig burgers uit om mee te beslissen en mee te doen met het 'groener' maken van de stad.

Inmiddels is Haarlem vele groenprojecten rijker, onder veel straten vriendelijker en verzorgd en zijn vele burgers actief. Voor hen heeft de gemeente het boekje 'Brenge kleur voor je deur. Handboek voor de stadstuinier' breed verspreid. En ook worden woningbouwverenigingen en andere organisatie enthousiast. Groen slaat aan. Groen is een uitstekend middel om bewoners te betrekken bij de eigen leefomgeving.

Wat echter niet zo belangrijk en interessant is, is dat groen ook een prima middel, voertuig, kan zijn bij de verder integratie van verschillende doelgroepen in de samenleving. Buitenlandse vrouwen, asielzoekers, ex-psychiatrische patiënten, lichamelijke gehandicapten, maar ook senioren werken samen als wijkbewoners met veel plezier en enthousiasme in wijknatuurtuinen, 'doe'-tuinen en volkstuinten. In dit artikel worden enkele 'groen-integratie' projecten beschreven. Twee in Haarlem en één in een kleinere gemeente, Castricum

't Groene hart

De wijknatuurtuin 't Groene Hart is ontstaan als initiatief van enkele buurtbewoners om bij het wijkcentrum een verwaarloosd schoolplein en grasveld om te zetten in een

wijknatuurtuin. Het initiatief wordt overgenomen door de wijkraad in het stadsdeel Schalkwijk, een naoorlogse nieuwbouwwijk. De wijkraad dringt er bij de gemeente op aan meer initiatieven te ontplooiën voor participatie van bewoners aan het groen. De wijknatuurtuin is nadrukkelijk open gesteld voor maatschappelijke opvang. Bewoners in Schalkwijk die in een sociaal isolement zijn terecht gekomen zijn opgezocht en verwezen naar de natuurtuin. De meeste vrijwilligers van de tuin behoren tot de meer kwetsbare groepen in de samenleving. Ze zijn veelal doorverwezen door huisartsen, maatschappelijk werk, RIAGG, psychiatrische instellingen, welzijnsinstellingen e.d. Maar ook buurtbewoners zijn actief. Inmiddels draait de tuin al zes jaar. Ook worden er vanuit de tuin vrijwilligersdiensten verricht door zelfbeheerprojecten elders in Schalkwijk. De deelnemers hebben het initiatief genomen om een 'natuurlijke' speelplaats aan te leggen voor de buurtkinderen om daarmee de druk op de wijknatuurtuin te verminderen. Onder begeleiding van twee stagiaires van de Hogeschool Utrecht is met vrijwilligers en buurtbewoners en buurtkinderen een plan ontwikkeld. Binnen enkele maanden is dit plan, met hulp van bewoners en kinderen, uitgevoerd. Vrijwilligers verzorgen nu het onderhoud van zandbak, schommel en het groen.

De tuin heeft een driedelige functie:

- ontmoeting en integratie: het aanzetten tot en ontwikkelen van gezamenlijke activiteiten;
- educatie en ondersteuning van het onderwijs;
- een voorbeeld voor ecologisch tuinieren.

De Poelbroektuin

In Schalkwijk zijn in 1994, ook op een omgeploegd voetbalveld 136 tuintjes van vijf bij vijf meter aangelegd. Daar komen drie groepen samen om te tuinieren: buitenlandse vrouwen, senioren en asielzoekers. Voor een gericht bedrag aan contributie (f. 25,—) per jaar krijgen mensen een goede gelegenheid om te werken in de tuin en de kans ande-

re mensen te ontmoeten. De tuin wordt vakkundig begeleid door drie vrijwilligers. De wijk-coördinator van het groen zorgt voor ondersteuning vanuit de gemeente. De gemeente heeft gezorgd voor het omploegen, de bemesting, gereedschap, een chemisch toilet, een onderkomen, een opbergplaats voor gereedschap en een terras en een zitkuil waar men kan koffie drinken. De belangstelling voor deze 'doe'-tuin is groot, er is inmiddels een wachtlijst. In 1995 gaat de tweede fase van start. De 'doe'-tuin wordt verbeterd. Het onderkomen, de zitkuil en andere voorzieningen worden stap voor stap verbeterd. Er wordt gestart met educatieve wandelingen door het park en educatieve werkmiddelen. Deze activiteiten zijn niet alleen voor de tuiniërs van de tuin maar voor alle geïnteresseerde wijkbewoners. Er zal ook een plaats worden ingeruimd voor mensen die zich actief voor het groen inzetten in de wijk. Ook kleine milieuprojecten zullen opgestart worden, gericht op composteren, natuurlijk tuinieren; etc. De Poelbroektuin is een 'groen trefpunt' in de wijk voor actieve natuurbeleving gericht op de verbetering van de woonkwaliteit van de wijk en een stapje in de participatie van wijkbewoners aan het leefklimaat in de wijk en integratie van verschillende doelgroepen.

Kapitein Rommel

De tuin van kapitein Rommel is geen kinderdroom maar een echte tuin. De gefortuneerde gezagvoerder kapitein Rommel legde net na de Tweede Wereldoorlog een privé-tuin aan, maar stelde zijn tuin open voor alle Castricummers. Na het overlijden van de kapitein in 1958 kwam de tuin in handen van de gemeente en raakte in verwaarloosde staat. De stichting Gemeenschapsraad, een instelling voor opbouwwerk en vrijwilligerswerk, nam in 1990 het initiatief om met sociale vernieuwingsgelden de tuin in zijn oude luister te herstellen. Een in het leven geroepen stichting De Tuin van kapitein Rommel werkte plannen uit en nam de herinrichting van het park op zich. Voor de uitvoe-

ring van het project werden verschillende groepen vrijwilligers ingeschakeld, waaronder veel vrijwilligers die 'moeilijk plaatsbaar' zijn.

De tuin heeft een gevarieerd ecologisch karakter. Het omvat een moes-, kruiden- en plantentuin, een gedeelte waar wordt getuind op verschillende grondsoorten en een kas. In de tuin is ook een ontmoetingsruimte gerealiseerd. Voorlopig fungeert een directieket, verkregen van een plaatselijk bouwbedrijf, en de kas als ontmoetings- en werkruimte. Plannen voor een nieuwe, meer permanente ontmoetingsruimte zijn in een vergevorderd stadium. Ook wordt een speelgelegenheid voor kinderen ingericht en worden plannen ontwikkeld voor een muziektent. Door het aanbrengen van aanpassingen aan inrichting en tuingeredeedschap kunnen mensen met een handicap aan de activiteiten in de tuin deelnemen.

Voor het realiseren van de plannen en het werken in de tuin zijn verschillende groepen vrijwilligers ingeschakeld, waaronder veel vrijwilligers die 'moeilijk plaatsbaar' zijn. Het zijn veelal vrijwilligers die zonder begeleiding elders niet of nauwelijks als vrijwilliger werkzaam kunnen zijn. Het zijn mensen met een lichamelijke handicap, ex-psychiatrische patiënten, patiënten van het provinciaal psychiatrisch ziekenhuis Duin en Bosch.

De tuin wordt, ook vanwege het ontbreken van een buurthuis, zo ingericht dat het ook een ontmoetingsruimte wordt voor alle inwoners van Castricum. Ook zijn allerlei voorzieningen getroffen om deze ook voor rolstoelgebruikers toegankelijk te maken. Die ontmoetingsfunctie speelt een belangrijke rol bij de integratie van de vrijwilligers.

Voor patiënten van het nabijgelegen psychiatrisch ziekenhuis fungeert de tuin als een soort tussenstap voordat men weer in de maatschappij terugkeert. Zij komen op deze wijze in contact met andere mensen van buiten het ziekenhuis, werken in de tuin en wennen aan het dag- en arbeidsritme. Het begeleiden van vrijwilligers, de arbeidstraining en scholing wordt verzorgd door activiteitenbegeleiders, terzijde gestaan door een beheer-

der van de tuin. Eer zijn twee betaalde medewerkers voor 15 uur. Het ziekenhuis betaalt de salariskosten van één van de activiteitenbegeleiders.

Naast de 'integratie- en ontmoetingsfunctie' heeft de tuin ook een educatief karakter. De tuin wordt gebruikt voor natuur- en milieu-educatie aan scholieren en belangstellenden in het algemeen. De tuin wordt ook gebruikt voor het organiseren van cursussen, lezingen, excursies en eenmalige projecten op het gebied van natuur en milieu.

Recent zijn de activiteiten van de stichting verder uitgebreid. Er zijn twee nieuwe tuinen elders in de gemeente gehuurd om integratieprojecten op te zetten. En ook worden de plantsoenen van gemeente en woningbouwcorporaties samen met bewoners en vrijwilligers heringericht.

Het integratie-aspect

De drie beschreven projecten laten zien dat het werken op een natuur- en tuin een goede mogelijkheid is om verschillende groepen burgers met elkaar te laten samenwerken. Het biedt mogelijkheden om wijkbewoners die voor hun ontspanning op een tuin werken, wijkbewoners die zich actief inzetten voor een groene, leefbare buurt, en mensen met een kwetsbare achtergrond (psychisch, cultureel, sociaal) samen te laten werken. Door een goede organisatie en begeleiding kan de ontmoetingsfunctie en daarmee ook de integratiefunctie verder uitgebreid worden. Het werken aan integratie op deze tuinen staat echter nog in de kinderschoenen. Het accent ligt op het 'doen', het werken in het groen en het gebruik van de tuin voor educatieve doelstelling. Er is geen 'onderzoek' gedaan naar resultaten en effecten van ontmoeting. Het is van belang deze projecten systematischer te onderzoeken en op te nemen in meer algemene integratie-strategieën. De coördinatoren of begeleiders van de projecten zijn echter positief in hun oordeel over de projecten. Het is ook duidelijk dat voor de continuïteit een goede begeleiding noodzakelijk is. Er is een goed draagvlak vanuit

de samenwerking van gemeente, bewoners, welzijnswerk, woningbouwverenigingen en andere organisaties. Er zijn begeleiders nodig voor de dagelijkse gang van zaken op de tuin en het organiseren van daadwerkelijke ontmoeting tussen verschillende groepen deelnemers.

Inlichtingen

Haarlem:
*Gemeente Haarlem,
 Sector natuur en Milieu,
 Joost Post
 tel.nr.: 023-258181 of
 sector Bouwen, Wonen en Econo-
 mie,
 Eva Nijhoff
 tel.nr.: 023-171480 of
 de projectsecretaris Sociale Ver-
 nieuwing,
 Fim Huurdeman
 tel.nr.: 023-151403*

Castricum:
*Mevrouw L. Smaal,
 Stichting Gemeenschapstraad Ca-
 stricum,
 Dorpshuis 'De Kern',
 Overtoom 15,
 1901 EW Castricum,
 tel.: 025 18-57998.*

*Stichting Tuin van kapitein Rommel,
 Postbus 218,
 1900 AE Castricum,
 tel.: 025 18-52107 (secretariaat) en
 tel.: 025 18-72356 (beheerder)*

Creatief en ter zake

Onder dit motto organiseert De Hoge Woerd, sociaal-agogisch scholingscentrum voor tuin, natuur en milieu een cursus 'Mee doen met het groen'. Uit de brochure: 'Bewonersparticipatie in de openbare ruimte staat sterk in de belangstelling. Het is het resultaat van een aantal ontwikkelingen. Sinds de democratiseringsbeweging uit de jaren '60 is er een proces op gang gekomen in de relatie burger/overheid van meeweten, meepraten, mee beslissen (inspraak) naar meedoen. De laatste stap is kenmerkend voor jaren '90. De overheid zelf is er pleitbezorger van geworden. Niet in de laatste plaats door het afslanken van de verzorgingsstaat. De 'verantwoordelijke burger' is het nieuwe ideaal, ook op milieugebied, want 'het milieu begint bij jezelf'. Het zijn niet alleen bezuinigingen, dit proces bevordert hebben. Participatie kan een belangrijke meerwaarde opleveren voor het leefklimaat in een buurt. Dat komt niet alleen tot uiting in de fysieke omgeving, maar ook in de sociale. In deze cursus is dat uitgewerkt voor

het openbaar groen, als een belangrijk onderdeel van het buurtbeheer. Bij participatie gaat het om een samenspel tussen verschillende partijen. Aangezien het relatief nieuw is, moet dat geleerd worden. Standaardoplossingen werken hierbij niet. Het spel moet telkens opnieuw gespeeld worden en telkens moet je uitvinden wie hierbij je partners zijn. Dat is het thema van deze cursus. Doel: het leren integreren van bewonersparticipatie in de eigen werksituatie, het bevorderen van de samenwerking tussen verschillende partijen.

Doelgroep: leden wijkraad, coördinatoren buurtbeheer, opbouwwerkers, opzichters en voorlieden openbare groenvoorzieningen en medewerkers Natuur en Milieu Educatie.

Cursuskosten:

fl. 1.495,- p.p.

Cursusdata:

24/10 - 7/11 - 21/11 - 5/12 - 9/1 - 23/1 - 6/2 - 20/2 - 12/3 - 26/3.

Maximum aantal deelnemers: 20 personen.

Cursuslocatie:

Amersfoort.

Organisatie:

Hogeschool van Utrecht - De Hoge Woerd, sociaal-agogisch scholingscentrum voor tuin, natuur en milieu.

Aanmelden vóór 14 oktober 1995:

bij

De Hoge Woerd.

Postbus 85055.

3508 AB Utrecht.

Telefoon: 030 - (2)585299.

De Novib-kalender 1996

Eén dezer dagen verschijnt de 1996-editie van de Novib-kalender. Een indrukwekkende kalender met een eigenzinnig formaat (26 x 60 cm), met prachtige kleurenfoto's uit de Derde Wereld. Een heel jaar lang elke maand opnieuw een fascinerend uitzicht op een nieuw gezicht. Topfotografen uit de gehele wereld stuurden hun beste materiaal in, waaruit een internationale commissie de meest aansprekende foto's koos. Foto's die het veelzijdige en boeiende gezicht van de Derde Wereld laten zien. Een wereld waar gefeest en gelachen wordt, gehuild en gerouwd, maar bovenal een wereld waar plaats is voor iedereen.

Van oudsher zijn de voorkanten van de kalender voorbehouden aan mensen uit de Derde Wereld. In de

jaargang 1996 zijn ook de achterkanten voor hen gereserveerd. Daar komen mensen aan het woord die hun oorspronkelijke vaderland hebben ingeruild voor Nederland. Met de herinneringen aan hun geboorteland in het achterhoofd vertellen zij over hun - soms tragische, soms hilarische - ervaren-

gen in ons land.

De kalender 1996 (f 37,50) kan worden besteld bij Novib, Antwoordnummer 10720, 2501 WB Den Haag, telefoon 070-3421777.

Je Maintiendrai

Van leefbaarheid naar duurzaamheid

Toespraak wethouder H. van der Steenhoven bij symposium 'Wijken voor Milieu'

Je Maintiendrai

Een leefbare stad: wie wil dat niet? Een schone stad, een veilige stad, waar je prettig kunt wonen en werken. Al heel lang zetten bewoners zich daarvoor in en al heel lang zet de gemeente zich daarvoor in. De laatste jaren weten ze elkaar steeds beter te vinden. Bewoners merken, dat de gemeente best bereid is naar hen te luisteren en hun inspanningen te belonen. De gemeente merkt, dat je heus niet alles voor de bewoners hoeft te regelen, maar dat zij ideeën hebben. En ook dat zij bereid zijn de handen uit de mouwen te steken om een bijdrage te leveren aan de realisering daarvan.

In de Utrechtse wijk Votulast heeft deze ontwikkeling ertoe geleid, dat wijkbewoners en gemeente elkaar gevonden hebben in het project Schoon Votulast. Al vanaf 1985 organiseerde de Vuilgroep Votulast veegacties in samenwerking met de gemeentelijke reinigingsdienst incidentele veegacties. Mede ondersteund vanuit het opbouwwerk ontstond het project Schoon Votulast als een structurele voortzetting hiervan. Een aanzienlijk deel van de bewoners zorgt ervoor dat elke vrijdag het vuil op straat bij elkaar wordt geveegd. Vervolgens komt de reinigingsdienst het op een vast tijdstip ophalen. Maar het blijft niet bij vegen. Er kwam ook aandacht voor zaken als gescheiden afvalinzameling en verbetering van de mogelijkheden om je fiets te stallen.

Op deze manier ontstond dus gaandeweg een betere invulling van het begrip 'Schoon Votulast'. Het lag dan ook erg voor de hand dat Votulast mee ging doen aan 'Wijken voor Milieu' en sinds een jaar functioneert het wijkmilieupunt de Blauwe Zon. Zo werd Votulast de Utrechtse proeftuin voor het ontwikkelen van activiteiten gericht op de koppeling van leefbaarheid en duurzaamheid.

Ook in het kader van het milieubeleid voelen we als gemeentelijke overheid de noodzaak om op een andere manier te gaan werken. De afgelopen jaren hebben we ontzet-

tend veel nota's geschreven met ambitieuze plannen, ambtenaren aangetrokken om allerlei regels te bedenken en nog meer ambtenaren aangetrokken om toe te zien op de naleving van die regels. Maar wat is het milieu er beter van geworden. Ik zeg trouwens wel: als gemeentelijke overheid, maar voor de rijksoverheid geldt in wezen hetzelfde verhaal. En ik zeg wel: in het kader van het milieubeleid, maar eigenlijk geldt dit voor een breed scala van beleidsterreinen.

Onlangs verscheen het Jaarboek Overheidscommunicatie '95. Daarin staat een uitstekende bijdrage van de Wageningse hoogleraar van Woerkum. Hij pleit voor een interactief beleid en dan niet van "hup, met de raad de wijk in". Want, zo constateert hij: "dat leidt vaak tot ontmoetingen, waarbij de overheidsvertegenwoordigers de procedures bepalen, het eerst aan het woord zijn, het dichtst bij de microfoon zitten etc. Zowel bij hen als bij de burger gaat het in dat geval meer om 'speaking' dan om 'hearing'."

Van Woerkum spreekt zich uit voor flexibilisering van het beleid, waarbij ook ruimte is voor alternatieven die tot dusverre niet aan bod kwamen. Het bereiken van vastgestelde beleidsdoelen moet men kunnen relativeren. Het gaat om oplossen van maatschappelijke problemen!

Volgens hem is de tijd van het instrumentele gebruik van communicatie voorbij. Dat is vanaf 1985 vooral van de grond gekomen door toedoen van milieu-minister Winsemius. Die had het over de zweep (wetgeving), de poen (financiële prikkels) waarmee de hond (wij dus) door de hoepel moest springen. Vervolgens sprak hij de gedenkwaardige woorden: 'Zou het niet aardiger en efficiënter zijn als de hond uit zichzelf door de hoepel sprong. Beter passend in het tijdsbeeld ook: een terugtrekkende overheid met burgers, die verantwoordelijk voor eigen handelen kunnen en willen dragen. Deregulering in de praktijk gebracht.... Het instrument daarvoor heet communicatie.'

Dat leidde tot de welbekende campagnes onder het motto 'Een goed milieu begint bij jezelf'. Maar op den duur werd toch wel duidelijk, dat je

als burger zelf wel kan beginnen, maar dat je daarbij de overheid lang niet altijd aan je zijde hebt. Neem nou de hele discussie over de uitbreiding van Schiphol..... Op zo'n manier mag het begrip flexibilisering van het beleid natuurlijk niet verstaan worden!

Ook diegenen binnen het overheidsapparaat, die zich wel inzetten voor een consequent milieubeleid, hebben moeten constateren, dat dat niet kan vanachter het bureau. Maar hoe dan wel? Ik heb gemerkt dat er aanvankelijk nogal sceptisch werd gereageerd op initiatieven als Schoon Votulast. Want hondepoep, dat is toch zeker geen milieu. En zo'n milieuwinkel: dat is toch eigenlijk alleen maar opbouwwerk met een milieusausje.

Toch is ook bij de milieufunctie steeds meer het besef doorgedrongen, dat je klein moet beginnen bij wat jij 'milieu' vindt en bij wat door de bewoners als zodanig wordt ervaren. Daarvoor zijn die bewoners bereid zich in te zetten. En als dat wat oplevert, zijn zij ook bereid om aan andere activiteiten te gaan werken.

In het geval van Votulast noemde ik al afvalscheiding en verbetering van stallingsmogelijkheden voor de fiets: ik zou ook energiebesparing kunnen noemen, ware het niet dat Hans Burghouts daar in zijn inleiding al uitgebreid op is ingegaan. Ik zou ook het groenbeheer, het bakfietsproject en de call-a-car-voorziening kunnen noemen, ware het niet dat ik maar een beperkt aantal minuten heb toegewezen gekregen. Dit voorjaar verscheen een nieuw kaderplan gemeentelijk milieubeleid. De rode draad in dat plan is milieucommunicatie, waarbij terecht gesteld wordt dat milieucommunicatie een belangrijke voorwaarde is voor gemeentelijke milieusuccessen. Milieucommunicatie is zowel van belang om draagvlak te verwerven binnen het ambtelijk apparaat als bij de partners en doelgroepen. En draagvlak is een voorwaarde voor actieve participatie door alle betrokkenen. Wat bij professor van Woerkum 'interactief beleid' heet, heet in het kaderplan 'milieudialog'.

De verschillende projecten die in het kader van 'Wijken voor Milieu' zijn ontwikkeld, hebben als 't gaat om de milieudialoog een pioniersrol vervuld. Het zijn inspirerende voorbeelden geworden, niet alleen voor andere gemeenten, die op deze wijze voor een deel invulling zouden kunnen geven aan de Lokale Agenda 21. Maar ook voor andere wijken in de zes gemeenten die tot nu toe hebben meegedaan. In een overleg dat we onlangs als bestuurders van de betrokken gemeenten met elkaar hebben gehad, hebben we ook afgesproken, dat we ons daar sterk voor zullen maken. Actieve be-

woners in andere wijken kunnen dus ook rekenen op de actieve participatie van de kant van de gemeente als zij zich inzetten voor leefbaarheid en duurzaamheid in hun wijk. Als bewonersorganisaties, opbouwwerkers en gemeente-ambtenaren en -bestuurders kunnen we samen trots zijn op wat er in het kader van Wijken voor Milieu tot stand is gebracht. Maar Nederland kent tienduizenden wijken en dit waren er nog maar zes. Daarom vieren we vandaag feest bij de afsluiting van wat ik zou willen noemen: de eerste fase van wijken voor Milieu. En morgen gaan we geïnspireerd verder

op de ingeslagen weg, vanuit het besef dat er zonder duurzaamheid geen leefbaarheid kan bestaan en zonder leefbaarheid geen duurzaamheid.

Meldpuntennetwerk Gezondheid & Milieu

door Chris Veldhuysen

Burgers met gezondheidsklachten, veroorzaakt door milieufactoren stonden tot voor kort vaak in de kou. Ze werden van instantie naar instantie verwezen en raakten op een dood spoor. Of ze kregen te horen dat het aantonen van een relatie tussen bijvoorbeeld chronische hoofdpijn en de aanwezigheid van verontreiniging in de buurt ondoenlijk is. In het ergste geval kreeg men te horen dat er bij hen zelf 'een steekje los zit'. Sinds mei 1994 kunnen deze mensen terecht bij het Meldpuntennetwerk Gezondheid & Milieu. Het meldpuntennetwerk is een project, opgezet door de stichting Gezondheid en Milieu (G&M) en het Landelijk Milieu Overleg (LMO). Het wordt voor twee jaar gefinancierd door het ministerie van VROM.

De aanleiding

De Stichting Gezondheid & Milieu (G&M), opgericht in 1987, probeert twee 'werelden' bij elkaar te bren-

gen. De 'wereld' van de gezondheidszorg, omdat artsen en specialisten vaak te weinig kennis hebben van milieufactoren en effecten hiervan op de mens. Anderzijds is er bij toxicologen en milieudeskundigen nog weinig kennis aanwezig is van de verschijnselen die ontstaan door langdurige blootstelling aan lage concentraties toxische stoffen en ten aanzien van de schadelijke combinaties van milieufactoren bij de mens. Dit komt omdat de meeste gezondheidsklachten a-specifiek zijn en meerdere oorzaken kennen. En hoewel de concentraties van schadelijke stoffen waaraan men binnenshuis, buitenshuis of op de werkplek kan zijn blootgesteld veelal laag zijn, is het toch mogelijk dat dit op den duur leidt tot gezondheidseffecten.

De stichting G&M kreeg de laatste jaren steeds meer te maken met mensen met gezondheidsklachten die zich afvragen of bepaalde omgevingsfactoren hierin een rol spelen. De noodzaak van samenwerking met milieuorganisaties drong zich op. Zeker omdat ook milieuorganisaties meer vragen van burgers kregen over schadelijke effecten

van bestaande bronnen van milieuverontreiniging op hun gezondheid. Uit onderzoek blijkt de GGD niet de goede instantie om met dergelijke vragen aan te komen. De drempel naar de GGD is te hoog of de GGD is te weinig bekend als instantie waar men terecht kan. Om hieraan tegemoet te komen heeft het Landelijk Milieu Overleg (LMO) samenwerking gezocht met de de Stichting Gezondheid & Milieu om een meldpuntennetwerk op te zetten. Het bleek tevens een goede manier om samenwerking te zoeken met bestaande instellingen en organisaties als gezondheidsdiensten, huisartsenverenigingen, wetenschapswinkels, milieuplatforms en met het lokaal en provinciaal bestuur.

Het meldpunt

Het Meldpuntennetwerk is bedoeld als middel tot signalering van de zorg die bij burgers leeft en om meer inzicht te verwerven in mogelijke verbanden tussen gezondheid en milieu. Het is een belangrijk middel waardoor mensen zich gesteund en serieus genomen voelen

in hun klachten. Aan de hand van een compacte vragenlijst wordt op uniforme wijze vastgelegd wat de gezondheidsklacht is en welke milieufactor daarmee in verband wordt gebracht. De gezondheidsklachten worden op uniforme wijze gecodeerd volgens de, door het Nederlandse Huisartsen Genootschap gehanteerde, IPC-codes. Voor de milieufactoren is een vergelijkbaar milieu-codesysteem ontwikkeld. De op verschillende lokaties verzamelde klachten worden in een landelijke databank opgeslagen. Door data-analyse worden opvallende verbanden of bijzondere signalen nader getoetst en eventueel voorgelegd aan de Adviesraad van de stichting Gezondheid & Milieu. De Adviesraad, waarin ook het Landelijk Milieu Overleg zitting heeft, kan signalen op validiteit beoordelen, meer gegevens opvragen, en eventuele stappen richting beleid steunen.

In 10 provincies is een meldpunt aanwezig. De provincie Drenthe en Zeeland vallen voorlopig nog onder Zuid-Holland. Een meldpunt bestaat uit een telefoonnummer, een coördinator en een groeiend netwerk van lokale submeldpunten. Er is actief mediabeleid gevoerd om het meldpunt onder de aandacht te brengen van het grote publiek. Er is veel aandacht besteed aan kennismaking en samenwerking met bestaande organisaties. Ook zijn contacten gelegd met soortgelijke initiatieven in België, Duitsland en Groot Brittanië.

Resultaten

Van mei 1994 tot december 1994 zijn 366 zorgvuldig gescreende klachten binnengekomen. Van de eerste 366 meldingen was 47% eerder aan de huisarts en/of specialist voorgelegd, 8% aan een GGD-arts, 8% aan een alternatief arts. Voor de rest van de meldingen (37%) was het meldpunt de eerste meldplaats. Van de meldingen wordt de aard van de klachten in bijna drie kwart van de gevallen als ernstig ervaren. Klachten zijn onder andere hoofdpijn, slapeloosheid, misselijkheid, chronische moeheid, regelmatige voorhoofdholteontstekingen,

astmaaanvallen, chronische ziekten, toename kankergevallen bij jonge mensen in een wijk, aangeboren afwijkingen.

Eind april 1995 hebben 601 meldingen geleid tot registratie. Een melding kan meerdere personen betreffen. Bij de 601 meldingen zijn 712 personen in het geding. Een persoon kan ook meerder gezondheidsklachten hebben die in verband worden gebracht met een bepaalde milieufactor. De 601 meldingen hebben geleid tot 1605 klachten. Enkele malen zijn clusters van klachten (soms zelfs van meer dan 100 personen), gereduceerd tot enkele gezondheidsklachten rond één milieufactor. Dat betekent dat zo'n honderd registratieformulieren in de databank tot enkele meldingen zijn gereduceerd. Een voorbeeld is een open liggende vliegberg aan de rand van een woonwijk wat ademhalingsklachten, trappende ogen en veelvuldig optredende infectieziekten bij kinderen tot gevolg had.

Meldingen van zieke geiten, schapen en koeien in Duiven heeft geleid tot onderzoek waarbij onverklaarbare hoge concentraties dioxine in een schape werden aangetoond en werd eveneens aangetroffen bij een omwonende met specifieke klachten. Het gaat hierbij waarschijnlijk om de uitstoot van dioxines door afvalverbranders.

Samenwerking

Er is een toenemende vraag vanuit instellingen, zoals een inspectiedienst van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, GGD's en wetenschappelijke instituten om meer informatie. Met wetenschapswinkels zijn afspraken gemaakt over nadere samenwerking. Een panel van deskundigen blijkt geïnteresseerd om samen met het meldpunt binnengekomen klachten te bekijken en de bij verschillende disciplines bestaande kennis te bundelen. Dit heeft geleid tot multi-disciplinaire studiegroep die zich bezig houdt met de effecten van laag-frequentie geluid. De deelnemers hebben ieder een eigen invalshoek en deskundigheid en zijn afkomstig van de Gezondheidsraad, TNO,

KNMI, milieuaris, milieudienst Rijnmond, de afdeling akoestiek van de provincie Gelderland, het RIVM, de Nederlandse Stichting Geluidhinder, een architectenbureau, een muziektherapeut, coördinator van een wetenschapswinkel, een geluidssycholoog. Inmiddels gaat het om meer dan 80 klachten.

In diverse gemeenten hebben lokale bestuurders, ouders van patiënten, bewonersgroepen, opbouwwerkers, maatschappelijke werkers of fysiotherapeuten actief geholpen bij het verspreiden van folders en voorlichtingsmateriaal. De hulp van huisartsen neemt langzaam toe ook al kunnen deze zich zelden vanuit hun positie in het openbaar uitspreken.

De databank is vrij beschikbaar voor wetenschappelijk onderzoek.

Het vervolg

De belangrijkste activiteiten voor 1996 zijn het verder verbeteren van de kwaliteit van de communicatie tussen bezorgde burgers en lokale instanties, het intensiveren van de actieve betrokkenheid van milieurorganisaties, vooral van provinciale federaties bij het onderwerp gezondheid. Het streven is erop gericht dit als een vast item te laten beoordelen in het milieu-effect-rapportage. Het 'voorzorgprincipe', aangenomen bij de internationale conferentie in Rio de Janeiro, moet gaan leven.

De Wet Milieubeheer

Op verzoek van de Vereniging Steunfuncties Welzijn (VSW) heeft Stichting Program onlangs een enquête gehouden naar de gevolgen van de Wet Milieubeheer voor de accommodaties in het sociaal-cultureel werk. Uit het onderzoek, dat werd gehouden onder 44 provinciale steunfunctie-organisaties en stedelijke welzijnsorganisaties, blijkt dat de wet vooral problemen oplevert voor poppodia (zoals jongeren-centra) en dorpshuizen. Daarbij gaat het vooral om de voorzieningen die deze instellingen moeten treffen om aan de gestelde eisen ten aanzien van de geluidshinder te voldoen. De isolatiekosten voor deze centra die tussen de f 150.000,- en f 500.000,- werden geraamd vormen daarbij een groot struikelblok.

Daarbij valt het op dat, als gevolg van een ander activiteitenpakket, de poppodia en dorpshuizen zwaarder worden getroffen dan de buurt- en wijkcentra. Voor een aantal poppodia bleek verhuizen de enige oplossing, terwijl twee andere centra geen andere keuze hadden dan hun deuren te sluiten voor popmuziek. Voor de dorps- en gemeenschapshuizen die in de kleinere kernen vaak de enige voorziening zijn, is verhuizen doorgaans geen optie. Vooral voor deze accommodaties, waarvan er vele honderden zijn in Nederland kan de wet een daadwerkelijke bedreiging vormen.

Per 1 maart 1993 trad de Wet Milieubeheer in werking waarmee de Hinderwet kwam te vervallen. Daarmee komen instellingen die onder de Hinderwet vielen, per 1 maart 1993 onder de Wet Milieubeheer. Kort daarvoor, op 1 december 1992, was de gehele horecabedrijfstak onder de werking van de Hinderwet gebracht. Eveneens trad op 1 december 1992 het Besluit Horecabedrijven Hinderwet in werking. Zij die onder dit Besluit vallen hoeven geen hinderwetvergunning aan te vragen, maar moeten voldoen aan bepalingen in het Besluit.

Omdat instellingen voor (pop)muziekbeoefening, sociaal culturele instellingen en dorps- en gemeenschapshuizen vaak beschikken over een vergunning in het kader van de Drank en Horecawet en een

muziekvergunning (voor optredens) werden zij geconfronteerd met de bepalingen in de Wet of het Besluit, temeer daar gemeenten actief werden in de naleving van de bepalingen in de Wet.

De Vereniging Steunfuncties Welzijn (VSW) werd geconfronteerd met de problematiek van de Wet Milieubeheer. Dit in eerste instantie vooral omdat er bij 6 provincies een project Dorpshuizen functioneert op initiatief van en mede gefinancierd door het Juliana Welzijn Fonds. Dit project beoogt een verbetering van de huizen op het platteland door een aantal energiebesparende maatregelen te treffen. Bij een aanvraag voor verbouw zouden zij geconfronteerd worden met bepalingen uit de Wet. De problemen met de Wet Milieubeheer en (sociaal)culturele accommodaties doen zich vooral voor bij de maatregelen die zijn vereist om aan het gewenste geluidsniveau te kunnen voldoen.

Hoge investeringen zijn het gevolg. Weinig problemen doen zich voor bij andere aspecten uit het Besluit zoals de reukgasafvoer, de vangputten, de indirecte overlaster bij het komen en gaan van mensen (alleen in Tilburg, Zwolle en Zoetermeer), de parkeervoorzieningen. Er is een incidentele opmerking gemaakt over het binnenklimaat hoewel dat bij geluids- en thermische isolatie van groot belang is. Het probleem is niet zo zeer dat de geluidsnormen nieuw zijn, maar dat gemeenten er nu actief mee om (moeten) gaan. Voor de vergunningverlening en handhaving krijgen gemeenten een bijdrage van het Rijk (Ontwikkeling Gemeentelijk Milieubeleid).

In kringen van horeca, gemeentebezoeken en maatschappelijke organisaties ervaart men het als onterecht dat de normen zo stringent moeten worden toegepast. De horeca voert aan dat er in binnensteden nu eenmaal een uitgaansleven behoort te zijn en dat onmogelijk aan denormen voldaan kan worden. De gemeenten vinden het onjuist dat zij geen eigen mogelijkheden hebben om de wet te interpreteren. Voor de maatschappelijke organisaties is er het probleem dat zij door dezelfde overheid gesubsidieerd worden om activiteiten te verrich-

ten. Nu wordt het hen moeilijk of onmogelijk gemaakt deze activiteiten uit te voeren. Dit jaar nog zal het Besluit geëvalueerd worden en komen er misschien aanpassingen. Voor de sportsector zijn deze aanpassingen al aangekondigd.

Enquete

Om nu een indruk te geven van de gevolgen van de uitvoering van deze wet, geven we hieronder enige enqueteresultaten weer.

14 inzenders gaven te kennen dat de invoering van de Wet Milieubeheer (vanaf 1 maart 1993) geleid heeft tot een initiatief van de gemeente. 13 inzenders gaven aan dat de invoering niet tot een initiatief had geleid. 4 van deze nee-zeggere vermelden dat ze bij een aanvraag voor verbouw of nieuwbouw wel geconfronteerd zijn met de Wet.

De 14 die te maken kregen met de Wet gaven aan dat meestal de gevolgen van de Wet oplosbaar waren (9 keer). In 1 geval ging het om een mededeling van de Gemeente. Bij de resterende 4 organisaties leidde het tot onoplosbare problemen. Het gaat hier om Leiden, Zwolle, Nieuwegein en dorpshuizen in Friesland. Bij de dorpshuizen levert het grote moeilijkheden op om de financiering van de geluidsisolerende maatregelen rond te krijgen. De stichting Dorpshuizen Friesland verwacht dat de helft van de 205 dorpshuizen in Friesland in moeilijkheden komen. Dit is ook door de consulents Dorpshuizen in respectievelijk Gelderland en Limburg bevestigd. Ook zij vermelden problemen in een aantal gemeenten. In Zwolle is het jongerencentrum Heddon op de toenmalige plaats gesloten. De oplossing is gevonden in verhuizen. In Leiden vermeldt de Stichting Welzijn moeilijkheden met de geluidsisolerende voorzieningen in relatie tot de eisen die gesteld worden aan het binnenmilieu (licht, ventilatie).

De Stichting Popmuziek Nederland vermeldt dat 14 van de 42 poppodia die bij haar op de lijst voorkomen, problemen hebben met de Wet Milieubeheer. Bij 4 van deze 14 is verhuizing aan de orde om aan de problemen tegemoet te komen.

Vandalismpreventie:

vijf jaar praktijkervaring

Uit de bijgevoegde inventarisatie van de getroffen instellingen blijkt dat het om grote bedragen gaat, variërend van f 50.000,- in jongeren-centrum Radar te Hengelo tot naar schatting 10 miljoen in de stad Groningen. Dit leidt tot aanzienlijke lastenverzwaringen of afbraak van voorzieningen voor burgers.

Vraag

Op 21 december 1994 heeft de VNG een brief gezonden aan de minister van VROM met de vraag of de volgende interpretatie van de Wet Milieubeheer klopt:

"Wij gaan er van uit dat vrijwel geen (sociaal)culturele instelling onder het Besluit valt, want zij zijn niet in hoofdzaak bestemd voor het schenken van dranken of het bereiden en verstrekken van spijzen en zij zijn niet gelijksoortig aan horeca-inrichtingen."

"Gemeenten kunnen een eigen beleid voeren ten aanzien van sociaal-culturele instellingen in plaats van de circulaire Industrielawaai toe te passen."

Toen het rapport van de VSW verscheen (eind juni) was er nog geen antwoord gegeven op deze vraag. (Fenny Gerrits)

De enquête is vervat in een korte nota waarin tevens een groot aantal artikelen uit verschillende dag- en weekbladen zijn opgenomen. Tevens zijn enkele brieven van onder andere de Minister en de VNG toegevoegd.

Geïnteresseerden kunnen de nota bestellen bij Stichting Program in Rotterdam.

Telefoon: 010-43 62 166

De nota kost f 15,-

exclusief verzendkosten.

Na vijf jaar praktijkervaring met het vandalismpreventieproject De Buurt, Ons Huis organiseert de Stichting Omgevingseducatie en Milieucommunicatie (SOM) een studiedag. Een dag over het betrekken van mensen bij hun directe leefomgeving; de straat, de buurt, de stad.

De buurt, Ons Huis

In Nijmegen hebben de gemeente, scholen voor primair onderwijs en de SOM in dit project samengewerkt. Het project is ontstaan door

iedere school heeft met behulp van de handleidingen en ondersteunend materiaal een eigen programma samengesteld. Projectmateriaal is aangepast aan de buurt waar de eigen school staat. De scholen zijn bij de uitvoering van het project persoonlijk begeleid door een medewerker van de SOM. Totaal 51 van de 60 benaderde scholen hebben deelgenomen aan het project. Alle scholen zeggen het programma op één of andere wijze periodiek te willen voortzetten. Daarnaast heeft een medewerker

een vraag aan de SOM vanuit het sociaal-cultureel werk: hoe kan vandalisme in een tweetal wijken gekeerd worden? Gekozen is voor een positieve brede aanpak. Niet uitsluitend het vandalisme maar de totale leefomgeving, de buurt, is als uitgangspunt genomen. Enthousiasmerende leermiddelen zijn ontwikkeld waarmee kinderen de buurt verkennen. Een leefomgeving die in de stad Nijmegen bestaat uit gebouwen, straatmeubels, plantsoenen en mensen.

De jongste kinderen zijn aan de hand van vier zintuigen op onderzoek gegaan. Zo zijn in Nijmegen heel wat vlaggetjes in honderdrollen gezet. De wat oudere kinderen onderzoeken welke mensen er voor hun buurt zorgen. Weet u al hoeveel bakken een vuilnisman per dag leegt? De oudste kinderen onderzoeken onder andere hoe hun buurt er vroeger uitzag.

van de gemeente met iedere school een vandalismpreventieplan opgesteld. De bedoeling is dat dit plan in beleid en organisatie van de school een vaste plek krijgt. Ook heeft de gemeente onderzoek verricht naar beide onderdelen van De Buurt, Ons Huis.

Vanuit verschillende gemeenten is inmiddels belangstelling getoond voor De Buurt, Ons Huis. Het project kan na plaatselijke aanpassingen en overdracht in een andere gemeente uitgevoerd worden.

Landelijk beleid

Verschillende organisaties houden zich bezig met problemen in de leefomgeving van mensen. Problemen als vervuiling, veiligheid en vervreemding. Steeds duidelijker wordt dat oplossingen gezocht moeten worden op lokaal niveau. Plaatselijk moeten gemeentelijke diensten en

organisaties als onderwijs, welzijns-
werk, jeugdhulpverlening en politie
beter samenwerken. Beter samen-
werking om de problematiek in z'n
geheel aan te pakken. Den Haag
formuleert deze opdracht aan de
gemeenten als volgt; geef invulling
aan lokaal integraal welzijns- en
jeugdbeleid.

De studiedag

Middels een ontmoeting met de
praktijk op lokatie maken de deelne-
mers kennis met de inhoud en uit-
voering van De Buurt, Ons Huis.
Vervolgens worden, na een inlei-
ding door burgemeester d'Hondt
van Nijmegen, de volgende onder-
werpen in workshops belicht en be-
sproken: het overdragen van de on-

derwijsprojecten van de SOM naar
andere gemeenten en het betrek-
ken van kinderen bij hun leefomge-
ving.

De dag is bedoeld voor beleidsamb-
tenaren, politici en preventie/op-
bouwwerkers. Het wordt een dag
van bezinnen op bestaand beleid,
de uitvoering ervan en van zoeken
naar nieuwe mogelijkheden.

Praktische informatie

Titel:

Vandalismpreventie: De Buurt,
Ons Huis; vijf jaar praktijkervaring
met een wijkgerichte aanpak vanuit
het onderwijs.

Datum:

donderdag 19 oktober 1995.

Plaats:

wijkcentrum Villa Nova te Nijmegen.
Prijs: fl.75,-.

Nadere informatie:

Stichting Onderwijs en Milieu
(SOM), Afd. Omgevingseducatie
Mw. Ilse Beers,
Postbus 1575,
6501 BN Nijmegen.
Tel. 080 - 789 206,
fax: 080 - 789 116.

Informatiekaternen

Nieuwe informatiekaternen voor eigenaren, bewoners en kopers van huizen op vervuil- de grond.

Vanuit 1 januari 1995 is een nieuwe
wettelijke regeling voor bodemsane-
ring van kracht. Deze regeling ver-
vangt de oude Interimwet bodemsane-
ring en is een onderdeel van de
Wet bodembescherming. De nieu-
we saneringsregeling brengt nogal
wat veranderingen met zich mee
voor eigenaren, bewoners en ko-
pers van huizen die op vervuilde
grond staan. Daarom heeft Neder-
land Gifvrij voor hen nieuwe infor-
matiekaternen over bodemsanering
uitgebracht.

Een katern gaat over De bewoners-
regeling. Dat is een regeling waarbij
de gemeente in bepaalde gevallen
het huis aan koopt van een particu-
lier als het huis door bodemvervui-
ling onverkooptbaar blijkt te zijn.
Het andere katern gaat over eigen
huis en bodemvervuiling. Dit katern
geeft aan hoe kopers en verkopers
moeten omgaan met bodemvervui-
ling. In het katern staat welke rech-

ten en plichten kopers en verkopers
hebben en met welke wettelijke re-
gelingen zij te maken kunnen krij-
gen. Ook worden voorbeelden gege-
ven hoe de (financiële)
aansprakelijkheid voor bodemver-
vuiling kan worden geregeld.
Al eerder kwamen een algemeen
katern uit over de nieuwe wet en
een katern over inspraak. De infor-
matiekaternen zijn vooral bedoeld
voor bewoners- en milieugroepen
die met bodemvervuiling te maken
hebben.

Er volgen nog informatiekaternen over:

Onderzoek, Schade(vergoedingsre-
gels), normen en sanering bedrijfs-
terreinen.

Titel: De Bewonersregeling (No.11)
(8p. :fl.4.05)

Eigen Huis en bodemvervuiling
(No.112) (12p. :fl.5.25)

Prijzen inclusief verzendkosten.

Uitgave:

Nederland Gifvrij,
Stichting Natuur en Milieu, 1995

Te bestellen door het bedrag over
te maken op giro:
253 7078 t.n.v. Stichting Natuur en
Milieu te Utrecht
0.v.v.: "Informatiekatern 11", res-
pectievelijk "Informatiekatern 12".

Wie geïnteresseerd is in een abon-
nement op de katernen kan contact
opnemen met Nederland Gifvrij
tel.: 030- 331328

Nadere inlichtingen:

Hanco de Baas,
tel 030- 331328
(Privé: 030- 888317)
Recensie-exemplaren zenden wij u
desgevraagd graag toe.

volgend jaar van start

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen steekt ruim 11 miljoen gulden in nieuwbouw en uitbreiding van schoolgebouwen voor het basisonderwijs in de stad Groningen. Hierdoor is het mogelijk om drie nieuwe hoofdgebouwen voor drie grote fusiescholen in het noordwestelijk deel van de stad te bouwen. Zeker is dat één van deze scholen een Vensterschool zal worden.

De drie nieuwe gebouwen komen in Selwerd/Paddepoel voor openbare basisschool (obs) de Pendinghe, in Vinkhuizen/de Helder voor obs de Vlint en in Hoogkerk voor obs de Ploeg. Daarnaast worden de gebouwen van obs de Oosterparkschool aan de Oliemuldersweg en obs het Karrepad in de Korrewegwijk uitgebreid. Het gebouw van obs de Starter aan de Huygensstraat zal gedeeltelijk worden gerenoveerd. In het bijzonder onderwijs kan het hoofdgebouw van de gereformeerde basisschool de Triangel aan de Rode Kruislaan worden uitgebreid.

Nieuwbouw Vensterschool

Op grond van het Integraal Huisvestingsplan (IHP) was een bedrag aangevraagd van ruim 11 miljoen gulden, maar er werd niet verwacht dat dit bedrag in het geheel zou worden toegekend. In een overleg tussen wethouder Pijman van onderwijs en staatssecretaris Netelenbos liet de staatssecretaris zich zeer positief uit over de Groningse Vensterschoolplannen. Na dit overleg stemde de staatssecretaris op hoofdlijnen in met het Groningse IHP. Door de toekenning van het gehele aangevraagde bedrag is de nieuwbouw voor de Vensterschool nu op korte termijn mogelijk geworden. Naar verwachting gaat de eerste paal de grond in voor 1 januari 1997.

Champagne voor de Campagne?

Landelijke Studie-conferentie Opbouwwerk, donderdag 23 november, Zalencentrum Engels te Rotterdam

Campagne-strategieën in het opbouwwerk

Om 9.45 is de zaal open.

(10.15 uur)

De conferentie wordt geopend met een toespraak van dr. Gerard de Kleijn, voormalig coördinator Sociale Vernieuwing te Rotterdam en thans voorzitter van het Samenwerkingsverband Beroepsontwikkeling Opbouwwerkers.

(10.30 uur)

Vervolgens wordt er een informatieblok gepresenteerd bestaande uit de volgende inleidingen:

- Campagne-strategieën in de reclame, Ben van Baasbank, Chart Creative Advertising;
- Campagne-strategieën in de politiek, Dick Benschop, campagne-adviseur Partij van de Arbeid;
- Campagne-strategieën in de voorlichting; Agnes Gomis, coördinator campagnes VROM;
- Campagne-strategieën in het opbouwwerk, Johan Janssens, opbouwwerk Rotterdam (RIO) en Joop Hofman, opbouwwerk Deventer (Raster).

(13.45 uur)

Na afronding van de ochtend-sessie en de lunch vinden er in het middaggedeelte workshops plaats. De conferentie-deelnemers worden verdeeld over vier in afzonderlijke ruimten te houden Workshops; elke Workshop behandelt het fenomeen campagne-strategie vanuit de vier hieronder gemelde invalshoeken. Die invalshoeken worden aan het begin van de sessie door de Workshop-voorzitters bekend gemaakt en ingeleid. Uiteraard worden de opbrengsten van de inleidingen en de inhoud van de conferentie-reader hier op betrokken. De invalshoeken zijn:

1. Het beroep; het situeren van campagne-strategieën in het vak, het beroep;
2. Strategisch-technisch; het situeren van campagne-strategieën in de opbouwwerk-praktijk;
3. Gereedchapskist van de opbouwwerker; het situeren van campagne-strategieën in methoden en technieken;
4. Produkt; het situeren van campagne-strategieën als een opbouwwerk-produkt.

Na de theepauze gaan de conferentie-gangers vervolgens zelf aan de slag met de opdracht om een campagne-ontwerp te maken.

(17.00 uur)

Na de evaluatie van de ingeleverde campagne-ontwerpen, en de bekendmaking van het meest creatieve, complete en uitvoerbare campagne-ontwerp, sluit de dagvoorzitter de conferentie af.

Deelname aan de studie-conferentie kost (inclusief lunch en reader) f 110,-.

Deelname aan het buffet-diner (apart opgeven), kost f 30,- extra.

Opgeven kan door inzending van de ingevulde antwoordkaart.

Sturen aan: Landelijk Centrum Opbouwwerk, Prinsegracht 51, 2512 EX Den Haag. Telefoon: 070-3804431, fax: 070-3809973.

Antwoordkaart (Per persoon 1 antwoordkaart insturen)

Naam instelling:

Naam:

Straatnaam:

Postcode:

Woonplaats:

Telefoonnummer:

svp aankruisen:

Deelname:

Studietoelichting

Buffet-diner

redactie

Ferrie Loos, Stichting C&C, Eindhoven
 Kees Sluiter, LCO Zwolle
 Peter Rokers, Steunpunt 'Gezond-in-West'
 Mariët Poes, LCO Zwolle

redactieadres

Landelijk Centrum Opbouwwerk Zwolle
 Postbus 1004
 8001 BA Zwolle
 tel. 038-232112 - fax 038-230714

Conferentie**over gezondheids-achterstand**

De activiteiten van het Landelijk Netwerk Opbouwwerk en Gezondheid zullen de komende jaren vooral gericht zijn op het bestrijden van gezondheidsachterstand. Op 7 december a.s. organiseert het Landelijk Centrum Opbouwwerk samen met de VNG (Vereniging Nederlandse Gemeenten) en de LVG (Landelijke Vereniging van Gezondheidscentra) een conferentie over Buurtgericht werken aan gezondheidsachterstand. Congresthema is de vraag op welke wijze de komende jaren de geconstateerde gezondheidsachterstand, die met name in een aantal stadswijken is te lokaliseren, effectief kan worden teruggedrongen.

De afgelopen jaren is ervaring opgedaan met buurtgerichte projecten. Vaak als experiment en vaak met tijdelijke financiering. Het is nu tijd voor een consequente programmatische aanpak waarin lokale partners en buurtbewoners zich verbinden om daadwerkelijk iets aan de gezondheidsachterstand te doen.

In het Netwerk Gezonde Steden, dat per 1995 is ondergebracht bij de VNG, hebben zo'n 20 gemeenten zich verbonden om actief lokaal gezondheidsbeleid te ontwikkelen. Op de conferentie wordt nadrukkelijk aandacht besteed aan de mogelijkheid van samenwerking met huisartsen die in een aantal achterstandsbuurtten onder grote (werk)druk staan. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de rol van de lokale overheid, GGD, welzijnswerk en opbouwwerk. De minister van Volksgezondheid, mevrouw Borst, is een van de sprekers tijdens de conferentie.

Voor informatie over de conferentie kunt u contact opnemen met het Landelijk Netwerk Opbouwwerk en Gezondheid, telefoonnummer 038-23 21 12. Nadere aankondiging en conferentieprogramma volgen binnenkort.

Zorgcursus voor jongens

In oktober 1995 verschijnt een modelbeschrijving van een 'zorgcursus voor jongens'. De publikatie omvat een beschrijving van de totstandkoming en uitvoering van een praktische zorgcursus, die jongens van groep 8 van een basisschool volgden bij diverse zorginstellingen in hun wijk. De modelbeschrijving is het resultaat van een door de gemeente gefinancierd sociaal vernieuwingsproject van een basisschool en een aantal zorginstellingen. De inzet was tweeledig:

- uit emancipatoir oogpunt de zorgverantwoordelijkheid en zorgveelvoeligheid van jongens vergroten,
- door integratie het opvang- en zorgvermogen van de wijk vergroten.

De aanleiding tot het ontwikkelen van het project waren de conflicten, die ontstonden doordat jongens van de basisschool de in de buurt van de school wonende (ex-)psychiatrische patiënten lastig vielen. Daarbij kwam dat de basisschool nog geen invulling had voor jongens tijdens de uren dat de meisjes van groep 8 hun 'technica 10' cursus volgden.

Het project bleek een succes. De jongens kregen 'theorielessen' over de verzorging van kinderen, over de consequenties van het ouder worden en over het omgaan met geestelijk en verstandelijk gehandicapten. Maar zij liepen vooral met veel plezier stage in het verpleeghuis, in het steunpunt voor ouderen, in het verzorgingstehuis, bij de kinderopvang en bij het psychiatrische project in de wijk.

De modelbeschrijving omvat theoretische achtergrondinformatie over sekse-socialisatie en het doorbreken van bestaande rolpatronen, over de extramuralisering van de gezondheidszorg en de nieuwe vragen die dit stelt aan het zorg- en opvangvermogen van een wijk. Verder is de opzet en de beschrijving van de cursus opgenomen en de bijdragen van de basisschool en de zorginstellingen beschreven. Aan

de modelbeschrijving zijn fragmenten toegevoegd, afkomstig uit de verslagen die de jongens schreven over hun ervaringen. De publikatie verschijnt in de serie 'community based lokaal gezondheidsbeleid'.

De modelbeschrijving kost fl 17,50 en is te bestellen bij LCO/Zwolle, tel. 038 - 23 21 12.

Studiemiddag**'migranten en gezondheid'**

Op 18 mei organiseerde het Landelijk Netwerk Opbouwwerk en Gezondheid een studiemiddag over 'migranten en gezondheid'. De studiemiddag werd door dertig deelnemers bezocht. Centrale vraag was of de buurtaanpak relevant is voor de aanpak van gezondheidsachterstand bij migranten en vanuit welke posities in de buurt een buurtconcept structureel ingevuld kan worden.

Op deze vragen werd ingegaan via drie inleidingen:

- Peter Rokers belichtte hoe men in Rotterdam in het bekende migrantenproject in Bospolder-Tussendijken van probleemsignalering tot een plan van aanpak is gekomen en hoe het opbouwwerk de gezondheidsvoorlichting inzet als een instrument om de greep van migranten op hun eigen gezondheid te vergroten.
- Rian van Erp gaf aan hoe de GGD in het Haagse stadsdeel Centrum samen met gezondheidscentra een project ontwikkelde om migrantenvoorlichting vanuit gezondheidscentra te organiseren. De invalshoek die hiermee gekozen wordt is in eerste instantie individueel gericht: migranten worden door hulpverleners doorverwezen. De gezondheidsvoorlichting heeft een reguliere inbedding gevonden; er is echter nog geen structurele financiering gevonden.
- Toos Bedaux gaf een overzicht van de ontwikkelingen in het gezondheidszorgbeleid welke volgens het (toenmalige)

Nederlands Centrum Buitenlanders te benutten zijn op specifiek op migranten gerichte zorgprogramma's te ontwikkelen.

De studiemiddag vond plaats in het kader van het Netwerk Opbouwwerk en Gezondheid. Er is een verslag van de studiemiddag gemaakt. Dit is voor belangstellenden verkrijgbaar voor fl. 7,50 bij LCO/Zwolle, tel. 038 - 23 21 12.

Op de koffie

Huisartsen en patiënten bij elkaar op de koffie
Onder het motto 'Op de koffie' gaan huisartsen en patiënten op 28 september op meer dan 100 plaatsen in Nederland met elkaar in discussie over de manier waarop in de huisartsenpraktijk 'gepast gebruik' bevorderd kan worden. 'Op de koffie' is een initiatief van het Nederlands Huisartsen Genootschap (NHG) en de Landelijke Huisartsen Vereniging (LHV) gesteund door enkele zorgverzekeraars en gesubsidieerd door het ministerie van VWS.
Deelnemers worden ingedeeld in groepen van tien personen, waarin onder leiding van een gespreksleider huisartsen en patiënten over het voorkomen van onnodig medisch handelen zullen discussiëren. De vier hoofdthema's zijn: onnodige behandeling en controle, onnodig medicijngebruik, onnodig verwijzen, onnodig onderzoek. De huisartsenorganisaties willen met de bijeenkomsten een aanzet geven voor een breed maatschappelijk besef dat onnodige medische handelingen voor de ene patiënt ten koste gaan van de mogelijkheden voor de andere patiënt. Het Nederlands Patiënten en Consumenten Platform (NCPF) is niet echt gelukkig met de opzet. Zij hebben zitting genomen in de begeleidingscommissie en de campagne nog enigszins kunnen bijsturen: "Aanvankelijk was het project behoorlijk uit het lood. Het zag ernaar uit dat het er vooral om ging om de patiënt in de beklagdenbank te zetten en verantwoordelijk te stellen voor al het onnodige bezoek

aan de huisarts. Een wat naïeve aanpak geleet op de vele oorzaken van onnodig gebruik". De NCPF noemt het project op zich interessant: "... want het is een goede zaak dat zoveel mensen nadenken over de vraag wanneer ze nu wel of niet een huisarts inschakelen." De vraag 'wat er dan moet gebeuren opdat mensen besluiten geen huisarts in te schakelen' lijkt des te interessanter. Het nuttigen van een gezamenlijke kop koffie door huisarts en patiënt zal daarvoor niet toereikend zijn. De koffiegesprekken worden afgesloten met een aanbeveling aan een organisatie of persoon, die een rol kan spelen in het voorkomen van onnodig medisch handelen.
In alle experimenten en projecten met een buurtgerichte aanpak van gezondheidsachterstand is men vertrouwd geraakt met het fenomeen van een niet doelmatig gebruik van zorgvoorzieningen. Dit heeft te maken met gebrek aan kennis, inzicht en vaardigheden, met onvrede met het functioneren van de gezondheidszorg, met onbereikbaarheid vanuit interculturele verschillen en niet in het allerminst met ziekmakende omgevingsfactoren. In al deze projecten is men tevens vertrouwd geraakt met het gegeven van het 'lange-adem-werk' dat nodig is bij deze aanpak.
Zouden er huisartsen en patiënten zijn die naar aanleiding van hun koffiegesprek een aanbeveling doen bij hun wethouder van volksgezondheid: "Gevraagd een wijkgezondheidswerker met grote longcapaciteit?".

Wet medezeggenschap

Wet medezeggenschap cliënten zorginstellingen

Alhoewel het wetsvoorstel Medezeggenschap Cliënten Zorginstellingen (MCZ) op dit moment de Eerste Kamer nog niet gepasseerd is, heeft de Stichting O & O. Eindhoven (van waaruit het plaatselijk opbouwwerk opereert) een ondersteunings-aanbod geformuleerd voor zorginstellingen.
De Wet MCZ verplicht zorginstellingen tot het instellen van een cliën-

tenraad. Deze cliëntenraad krijgt een aantal expliciet omschreven advies- en instemmingsbevoegdheden. Daarnaast gaat de wet uit van een uitdrukkelijke verplichting van de zorginstelling om een cliëntenraad te organiseren op het laagste uitvoerende niveau van de instelling. Ook rust er een inspanningsverplichting bij de zorginstelling om zoveel als mogelijk de cliënten zelf te betrekken in de cliëntenraad.
Onder zorginstellingen dienen verstaan te worden ook de algemene ziekenhuizen, thuiszorg, verzorgingshuizen, verpleeghuizen, gezondheidscentra, RIAGG, opvanghuizen, centra voor dagbesteding, mensen met een psychiatrische achtergrond, internaten voor verstandelijk gehandicapten, gezinsvervangende tehuizen, revalidatiecentra, etc.
Op een aantal onderdelen sluit de opbouwwerkmethodiek uitstekend aan op ondersteuningsvragen die bij startende cliëntenraden verwacht mogen worden. De methodiek kan een goede bijdrage leveren bij het opstarten van een cliëntenraad, als taakgerichte groep. De werkwijze is sterk gericht op het continu betrekken en informeren van de achterban en gericht op het zelfstandig functioneren van de groep. Tevens op het ontwikkelen van netwerken en het onderhouden hiervan. Tot slot houdt opbouwwerk-inzet onafhankelijke ondersteuning van een cliëntenraad in.
Het vorenstaande in aanmerking genomen heeft het opbouwwerk, anders dan de meeste zorginstellingen, ook voldoende instrumenten, deskundigheid en ervaring tot zijn beschikking om een bijdrage te leveren aan een effectieve medezeggenschapsstructuur. Vandaar het aanbod van O & O in Eindhoven op contractbasis tegen betaling diensten aan te bieden.

JUBILEUM-RONDE PANEL TOETSING JAARVERSLAGEN OP MAATSCHAPPELIJK TERREIN

10 jaar Panel Toetsing Jaarverslagen

Begonnen als een initiatief om de kwaliteit van de jaarverslaglegging in het opbouwwerk te verbeteren, werd het Panel Toetsing Jaarverslagen al snel verzocht haar toetsings-arbeid uit te breiden naar de maatschappelijke dienstverlening, waarna de verslavingszorg, het ouderenwerk, en de sociale werkvoorziening volgden. Dit najaar wordt de tiende toetsingsronde georganiseerd en dat is een feestje waard! De extra's die daaraan verbonden zijn, komen natuurlijk met name toe aan de instellingen en organisaties die hun jaarverslag voor toetsing inzenden. Dank zij onze "jubileum-sponsors", Juliana Welzijn Fonds, VB- Accountants, Stimio B.V. en het Landelijk Centrum Opbouwwerk zijn er dit keer maar liefst drie Algemene Waarderingsprijzen beschikbaar, ontvangen de inzenders verder naast het deelname-certificaat niet alleen de beoordeling van het eigen jaarverslag en het Jury-rapport, maar bovendien een exemplaar van het door VB-Accountants ontwikkelde "Model meetinstrumenten maatschappelijke instellingen" en daar bovenop ook nog eens de jubileum-publicatie "Het Jaarverslag". Maar dat alles verlost het Panel Toetsing Jaarverslagen niet van de de noodlottige beperking die in haar tenaamstelling en doelstelling besloten ligt: nuttig bezig zijn met lessen uit het verleden. Voor deze ene keer "zingt" het Panel zich vrij en vlindert ook naar de toekomst: personen, instellingen, organisaties worden uitgedaagd in een notitie van maximaal vijf pagina's een analyse en aanpak van een werkkuitdaging neer te zetten, "los" van allerlei institutionele en andere belemmeringen a.h.w. "vrij" de beste, meest ideale aanpak of route voor een probleem/uitdaging neer te zetten. Ook daarvoor zijn waarderings-prijzen beschikbaar en de winnende inzendingen, alsook de "eervolle vermeldingen" worden gepubliceerd.

Kortom, ook in dit "Jubel-jaar" wil het Panel Toetsing Jaarverslagen Uw "sparring-partner" zijn in het streven naar kwaliteit en creativiteit. In afwachting van Uw antwoord!

Met vriendelijke groet,
Panel Toetsing Jaarverslagen op Maatschappelijk Terrein,

Dr. Gradus Hendriks, voorzitter.

Algemene Waarderingsprijzen:

Uit de tien (in alle opzichten) beste jaarverslagen worden daarbinnen drie algemene waarde-rijsprijzen toegekend met een accent.

Die accenten en hun sponsors zijn:

- de innovatie-prijs beschikbaar gesteld door het Landelijk Centrum Opbouwwerk
- de financiën-prijs beschikbaar gesteld door VB-Accountants
- de vormgevings-prijs beschikbaar gesteld door Stimio B.V.

Elk van de drie Algemene Waarderingsprijzen bestaat uit een oorkonde, een bloemetje en een bedrag van Fl. 5.000,-.

Visie- en Aanpak-prijzen:

Uit de tien (in alle opzichten) beste notities worden daarbinnen drie prijzen toegekend van resp. Fl. 5.000,-, Fl. 2.500,- en Fl. 1.500,-. De beste notities/aanpakken worden bovendien gepubliceerd.

Panel Toetsing Jaarverslagen op Maatschappelijk Terrein

Inzendingen:

- Jaarverslagen: voor 15 november twee exemplaren van het laatste jaarverslag inzenden.
- Visie & Aanpak: voor 15 november twee exemplaren van de gemaakte notitie inzenden.

Inzenden aan: Panel Toetsing Jaarverslagen, Prinsegracht 51, 2512 EX Den Haag.

JUBILEER MEE EN STUUR ER TWEE!

De 10e ronde van het Panel Toetsing Jaarverslagen op Maatschappelijk Terrein wordt mede mogelijk gemaakt door: